obvodu náležejí obce: Velká, Hrabůvka, Radíkov, Lhotka a Olšovec s denním spojením rurálním listonošem, dále Zbrašov, Ústí, Skalička s poštovnami. Poštovní úřady jsou v obcích: Černotíně, Miloticích, Hustopečích, Kelči, Paršovicích, Podštátě, Spálově, Střítěži, Bělotíně, Polomi, Drahotušich.

Telegrafy jsou při poštovních úřadech v Hranicích, Kelči, Hustopečích, Podštátě, Drahotušich.

Telefon státní při telegrafním úřadě v Hranicích.

Povozná pošta pro dopravu osob z Hranic do Kelče a zpět dvakrát denně, jízdné za osobu 80 hal.; z Hranic do Podštátu a zpět dvakrát denně, jízdné za osobu 80 hal.

Fiakři a dostavník v Hranicích na nádraží Severní dráhy u každého vlaku ve dne i v noci. Pro pohodlí obecenstva stanoven městským úřadem přesný řád a pevné sazby.

II. Jednotlivé obce.

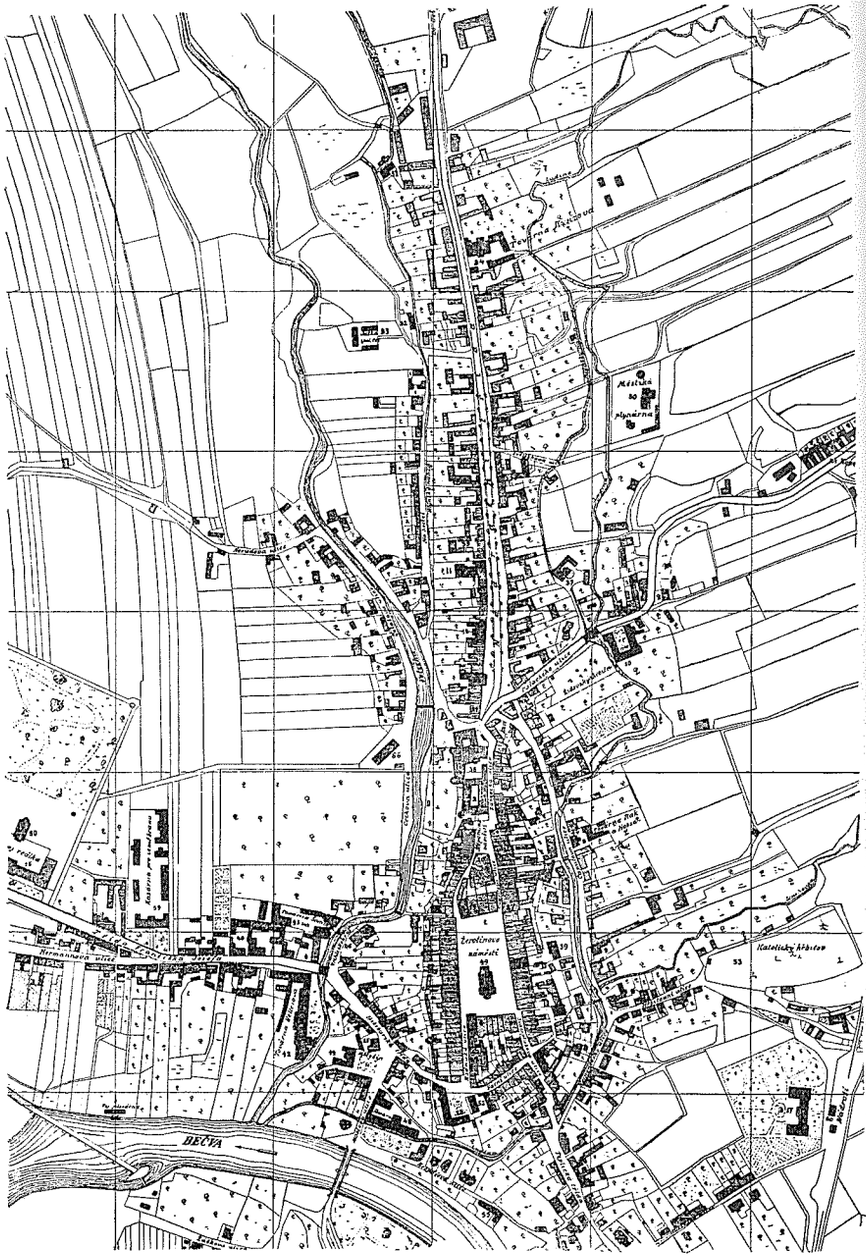
Hranice

rozprostřeny na úbočí posledních odnoží Karpat i Sudet, jsou středem a klíčem k romantice našeho okresu; rozkládají se na pravém břehu řeky Bečvy v místech, kde sevřena je řeka tato naposledy hornatým krunýřem, vtékajíc do úrodného údolí svého dolního toku v nadmořské výšce 255 m, 49° 33′ severní šířky a 35° 25′ východní délky dle Ferra.

Zalidnění. V r. 1900 měly 619 domů s 8185 obyvateli, z nichž bylo 5718 Čechů, 2367 Němců, 100 jiných národností; dle náboženství 7712 katolíků, 134 evangelíků, 306 israelitů, 33 jiných vyznání.

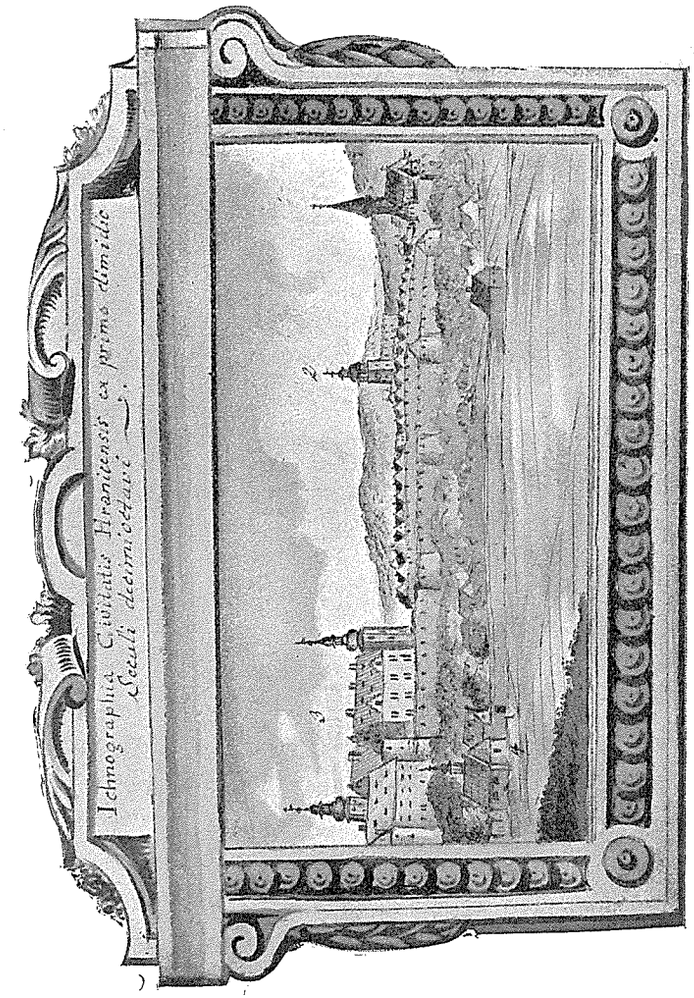
Po způsobu ostatních měst středověkých byly i Hranice městem opevněným, leč z mohutných druhdy hradeb znamenati lze toliko nepatrné zbytky; stavby, které dříve stávaly za městskými hradbami, splynuly s městem vnitřním v jednolitou obec. (Obr. 27. a 28.)

Území Hranic je nerovné, což způsobují oba přítoky bečevské s pravé strany: Ludina se svou pobočkou Struhovkou a Velička. Mezi těmito potoky táhne se hřeben, který nese na sobě hrdě město kdysi opevněné. V údolí toku obou jmenovaných potoků stojí řady domků většinou přízemních — části města mladší. Jsou to ulice Čaputova, Komenského, Galašova, Čechova, Vrchlického a Motošín.

Obr. 27. Půdorys.

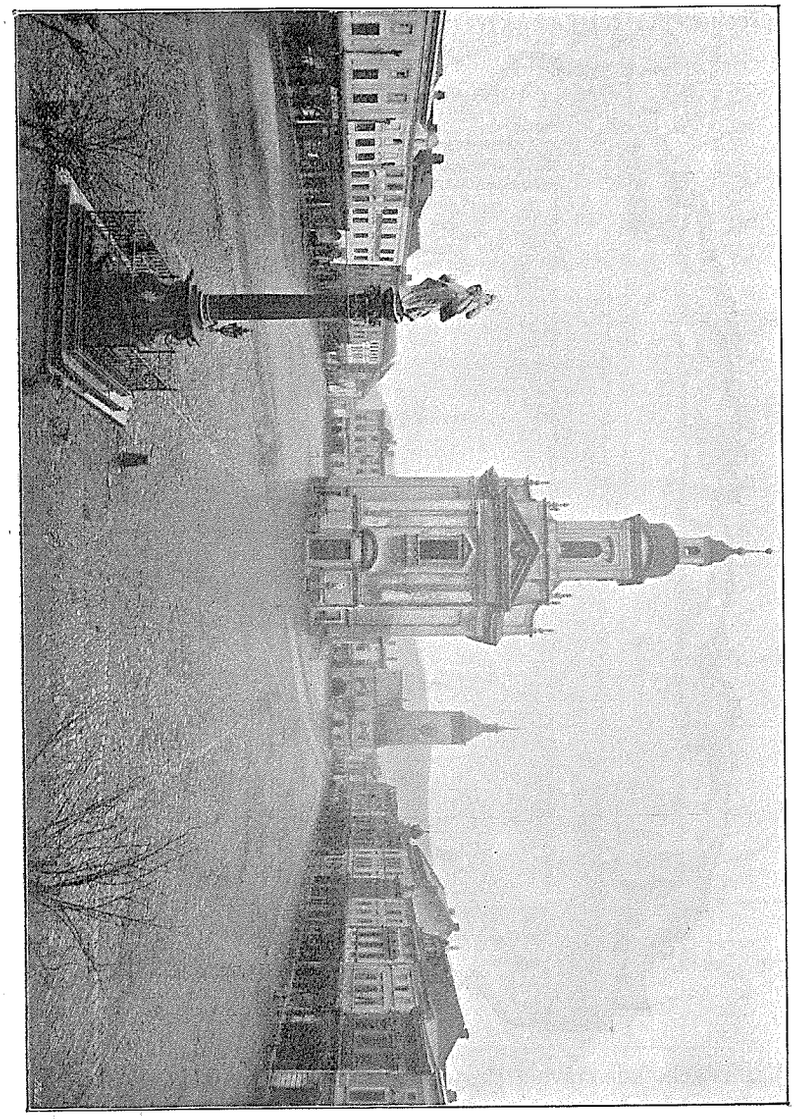
Ze Žerotínova náměstí (obr. 29.) — středu města — vybíhají k severu ulice Rudolfova a Židovská (obr. 30.), které na náměstí Štěpánčině spojují se ve společnou ulici Zámeckou, přecházející v Pražákovo náměstí a toto v Nádražní třídu.

Obr. 28. Hranice v 1. polovici XVIII. století.

V místech, kde stávala Horní brána městská, odbočuje se k potoku Veličce spojovací křídlo ulice Galašovy, v protějšku pak ulice Čaputova, která přechází v ulici Hřbitovní a Komenského a ta opět ve třídu Teplickou, od níž se odbočuje ulice Juri-

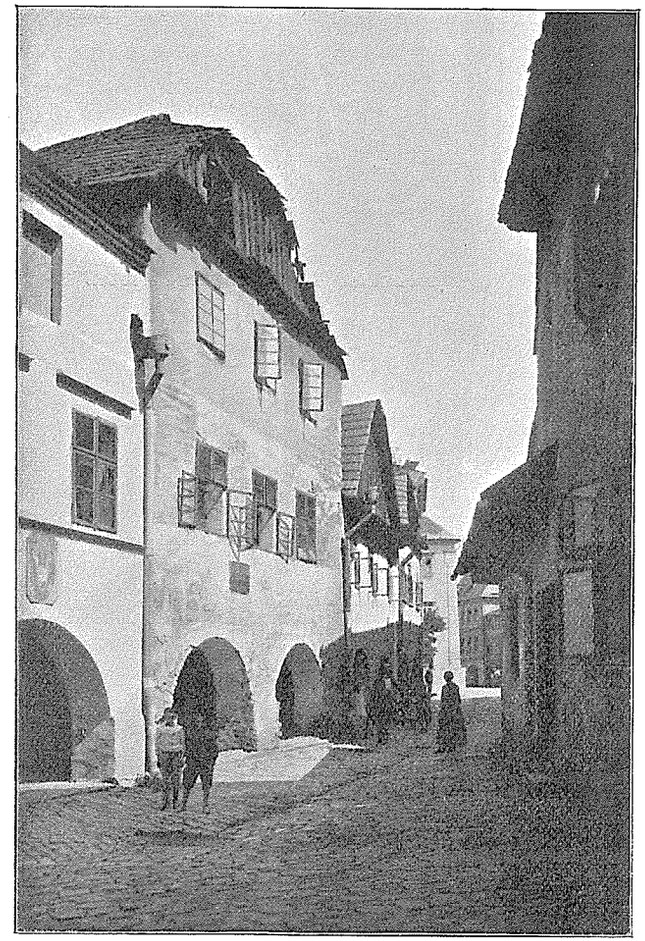
kova. Z náměstí Žerotínova vybíhají stejnoběžně ulice Svatoplukova a Radnická (obr. 31.); obě spojuje příční ulice Farní.

Obr. 29. Náměstí Žerotínovo.

Pokračováním ulice Radnické je náměstí císaře Františka Josefa a Habsburská ulice, která na Motošíně rozdvojuje

se v ulici Mostovou, od níž podle břehu řeky Bečvy pokračuje ulice Kropáčova. Pokračováním ulice Habsburské za potokem Veličkou je třída císaře Františka Josefa, obecně zvaná

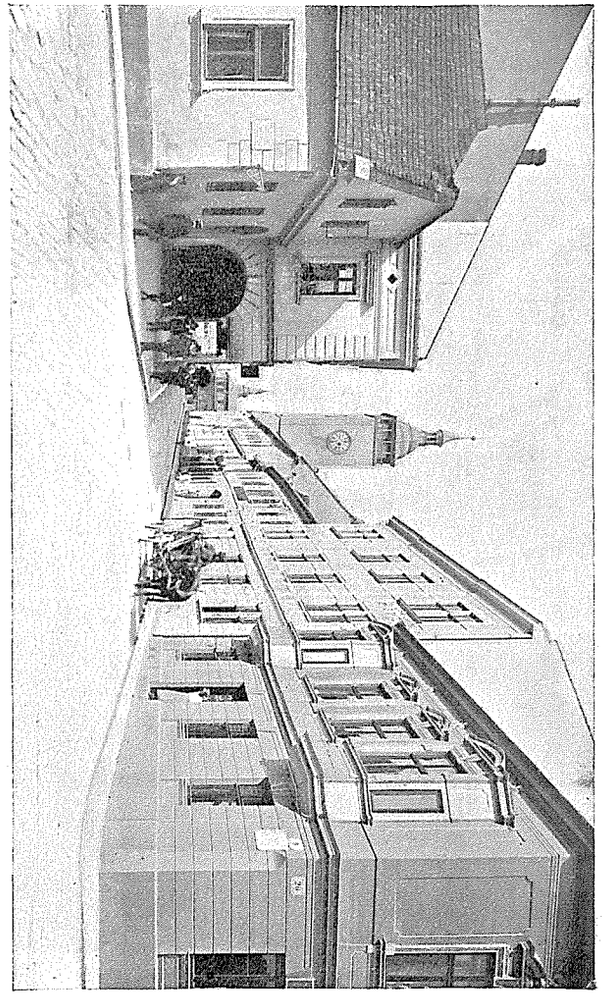

Obr. 30. Židovská ulice.

ulice Drahotušská. Za mostem bečevským táhne se stinné Císařské stromořadí, ulice Žáčkova, Havlíčkova a Rezkova. (Obr. 32.)

Úpravností a souladem i pravidelností vyniká Žerotínovo

náměstí, kdežto ulice ústící v náměstí jsou těsné, ze starší doby pocházející, a ostatní ulice, kromě třídy císaře Františka Josefa

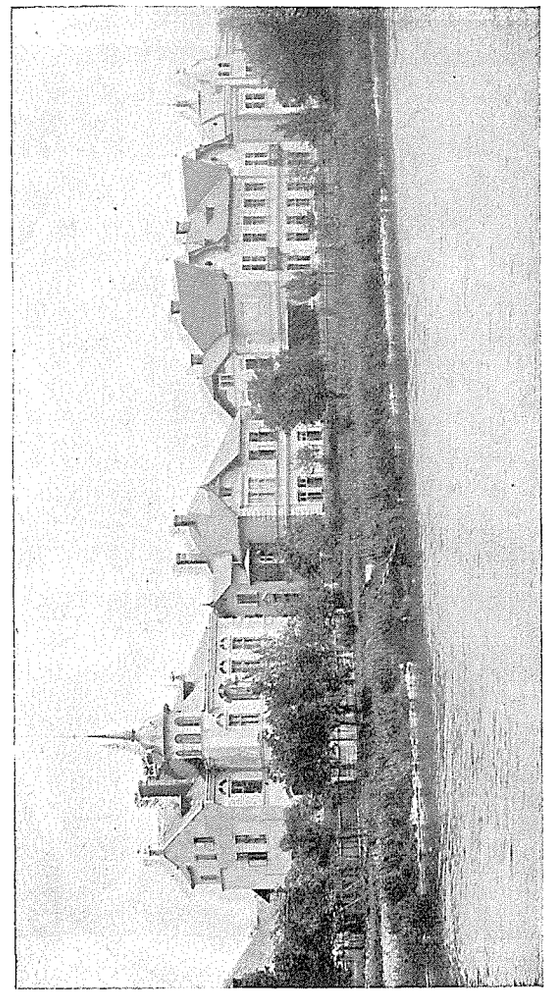

Obr. 31. Ulice Radnická.

a Habsburské, jsou neúpravné. Třídou budoucnosti je Nádražní třída, známá svou šířkou a přímostí.

Z budov sluší jmenovati: Farní chrám na Žerotínově náměstí, zbudovaný v letech 1754—1763 dle návrhu brněnského

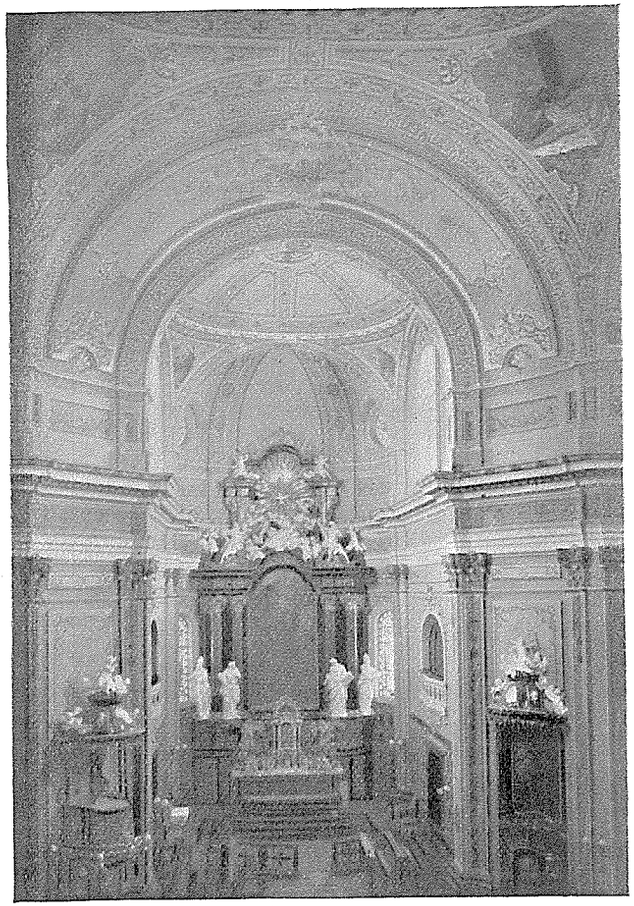
architekta Františka Antonína Grimma od židlochovického mistra zednického Antonína Slováčka ve slohu barokním. Chrám posvěcen jest památce Stětí sv. Jana Křtitele.

Obr. 32. Vilová čtvrt na Bečvě.

(Obr. 33.) Uprostřed kostela spatřiti lze kryptu, v níž první pohřben byl hlavní dobrodinec a podporovatel stavby Jiří Karel Avrath, správce panství hranického r. 1763. Dne 24. června 1764 vysvětil tento chrám Maxmilian hrabě Hamilton. Pamětihodny

jsou staré zvony na věži, z nichž největší 16·8 q těžký pochází z r. 1490, menší 11·2 q s nápisem českým: „Tento Zvon byl udělán ke Cti a Chvále Pánu Bohu a darovany za purkmisterstva Bonona Ječzminka a Mikuláše Picka letha Panie 1551“. Dva

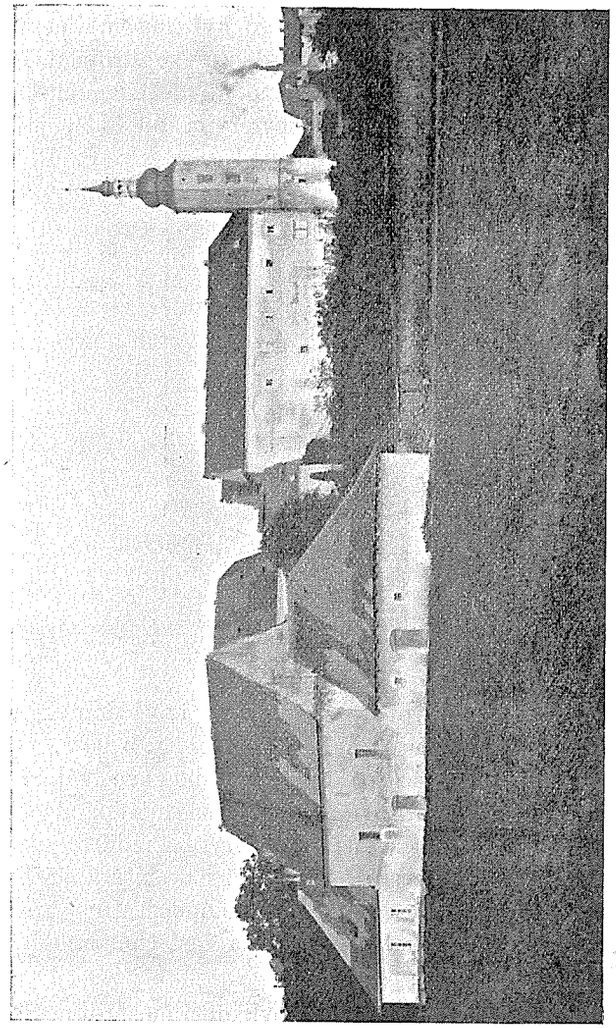
Obr. 33. Vnitřek farního kostela.

menší zvony váží 4·48 q a 2·8 q a jsou z r. 1506, jak lze čísti. Umíráček 44·8 kg těžký darovala r. 1703 vdova Anna Salomena Kondili, na jehož opravu založila i fundaci.

Bývalý farní chrám stával obtočen hřbitovem v místech,

kde nyní vypíná se německá škola dívčí na náměstí císaře Františka Josefa ve slohu gothickém. Naproti byla škola.

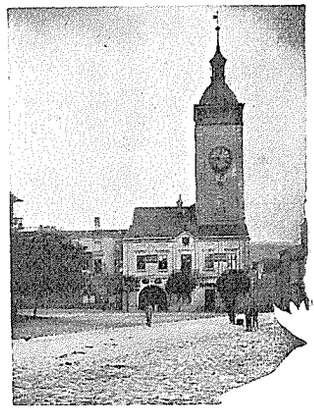
Nynější t. zv. Solárna v ulici Galašově, kdysi skladiště

Obr. 34. Solárna.

soli, nyní skladiště hospodářských potřeb, jest zbytkem bývalého chrámu sv. Šebestiána. V 16. století, kdy město bylo obsazeno Českými Bratřími, přeměněn byl chrám sv. Šebestiána v bratrskou

modlitebnu. (Obr. 34.) Po osudné porážce na Bílé Hoře navrácen byl kostelík opět katolíkům. Záhy na to r. 1624 vyplenili vojáci Mansfeldovi kostelíček, jenž byl r. 1627 od kardinála knížete Dietrichštejna obnoven, až za všeobecného rušení méně potřebných klášterů a kostelů za Josefa II. nadobro byl zrušen. Zcela dobře lze znamenati dnes hlavní loď bez klenby se stropem rovným a kasetovaným. Presbyterium je zazděno, rovněž i románská okna. Na oblouku, který dříve dělil presbyterium od lodě, jest znak dietrichštejnský s letopočtem 1680 pod písmeny F. P. A. D.

Obr. 35. Radnice nynější.

Nároží ulice Hřbitovní a Komenského tvoří domek, v němž bývala kdysi bratrská škola s modlitebnou. Druhdy ozdoben byl zevnějšek celého domu malbou ve vápně velice pozoruhodnou. Ještě staří pamětníci vypravují dokonce i které žalmy a výňatky z Písma svatého byly vryty v malbu, jak bývalo zvykem českobratrským. Nyní bohužel až na malý zbytek všecko je zabileno; toliko v rohu možno čísti letopočet 1583 ve zbytku ornamentu. V poslední době oškrabána částečně omítka kryjící fresky.

Městská radnice darována byla obci měšťanem Skřitkem r. 1544, od které doby značně změněna. Tak na př. přistavěna věž s hodinami a do ulice Radnické rozšířena o novou část — zasedací síň. (Obr. 35. a 36.) Od r. 1850 umístěno bylo v radnici c. k. okr. hejtmanství, které později se přestěhovalo do knížecího zámku

a místnosti upotřebila obec sama pro své kanceláře. Portál radniční zdobí v kameně tesaný městský znak a erb pánů z Pernštýna. (Obr. 37.)

Obr. 36. Radnice před opravou.

Budovy c. k. vyšší vojenské reálky a c. k. jízdecké školy kadetní zřízené r. 1858, vynikají svou ohromnou rozlohou. Dle účelu jsou stavby zvenčí jednoduché a více velikostí než půvabem imposantní. Nádherou vyniká kaple sv. Barbory,

Veřejná obecní knihovna v Lišni

patronky dělostřelectva. Postavena r. 1860 ve slohu románském. Původně sloužily budovy tyto c. k. dělostřelecké akademii, která sem byla přeložena r. 1858 z Olomouce. (Obr. 21., 22., 23., 24.)

Obr. 37. Starobylý portál radnice.

Zámek, patřící kněžně Gabriele z Hatzfeldt-Wildenburka, spojen je s bývalým knížecím pivovarem, který je nyní přeměněn v palírnu a sladovnu. Zámek založil a vystavěl Jan z Pernštýna

r. 1514; jest tu 51 pokojů, které má v nájmu erár pro své úřady — totiž okresní hejtmanství, okresní soud, evidence katastru daně pozemkové a berní úřad; také jsou tu kanceláře správy knížecí. Stavba, zvenčí jednoduchá, jest dosti zachovalá, chodby uvnitř zámku kol celého nádvoří podepřeny jsou trojí nad sebou stojící řadou kamenných sloupců černých, slohově provedených. V rohu směrem k městu vypíná se mohutná věž. Zmínky zasluhuje portál zámecký. (Obr. 38. a 39.)

Budova c. k. německého gymnasia v ulici Palackého, až do r. 1873 reálného gymnasia českého.

Z novějších budov pamětihodna jest vyšší lesnická škola německá, zbudovaná obcí r. 1895-6 nákladem 180.601·16 K. Učiliště toto sestává z vyšší lesnické školy, doba studijní trvá 3 roky s předběžným vzděláním 5 tříd střední školy, a nižší lesnické školy, s předběžným vzděláním školy měšťanské. (Obr. 25.)

O znamenité budovy německé obecné i měšťanské školy dívčí na náměstí císaře Františka Josefa a německé obecné chlapecké školy na Motošíně postaráno se vší pečlivostí.

Až do r. 1896 tísnila se jediná česká obecná škola v různých místnostech. Vzpomenutého roku postavena důstojná budova pro české obecné školy, chlapeckou i dívčí v Nádražní třídě. V téže třídě jest i budova české školy měšťanské chlapecké a dívčí, postavená r. 1906.

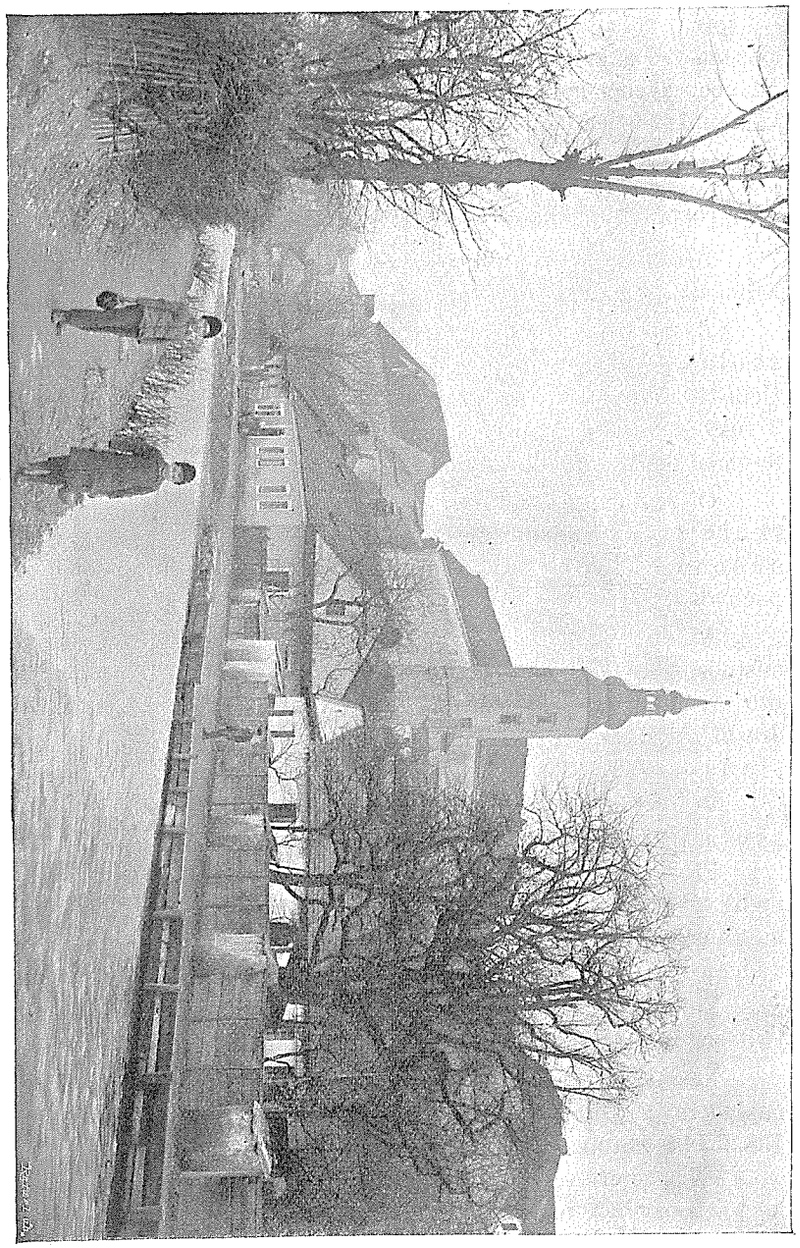
V ulici Jungmannově vypíná se zimní hospodářská škola. (Obr. 20.)

Pro české děti školou nepovinné jest v Hranicích dětská zahrádka na Žerotínově náměstí a v Nádražní třídě v budově měšťanských škol, založená „Ústřední Maticí Školskou“, a dětská zahrádka „Schulvereinu“ v Komenského ulici pro děti německé.

Židé mají v ulici Židovské svou synagogu (obr. 40.), školu jednotřídní, jakož i svou správu obce židovské.

Kasárny zemské obrany zřízeny obcí r. 1889, prvá část nákladem 211.496·27 korun, druhá část r. 1895-96 nákladem 138.357·98 korun.

Těla zemřelých ukládají se k věčnému odpočinku na třech hřbitovech, z nichž dva křesťanské jsou v ulici Hřbitovní a u Kostelíčka, židovský ve třídě Palackého.

Obr. 38. Zámek v Hranicích.

Na Žerotínově náměstí naproti hlavnímu vchodu farního chrámu stojí sloup Mariansk ý.

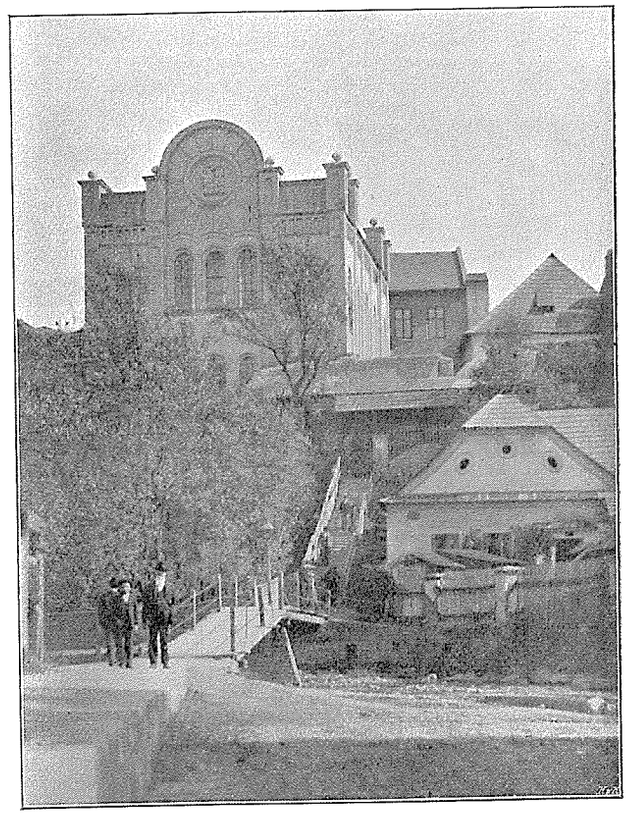
Obr. 39. Zámecký portál.

Město opatřeno je vodovodem, postaveným r. 1894 a plynárnou, zřízenou r. 1903 firmou Pintschovou z Vídně.

Z nejdůležitějších závodů dlužno uvésti Družstvo

knihtiskárny na Žerotínově náměstí s rozsáhlou budovou. (Obr. 41.)

Hranická knihtiskárna odvozuje svůj původ od staré, po celé Moravě rozvětvené firmy Škarniclovy, která známa byla nejširším vrstvám lidovým svými jarmarečními písničkami. První

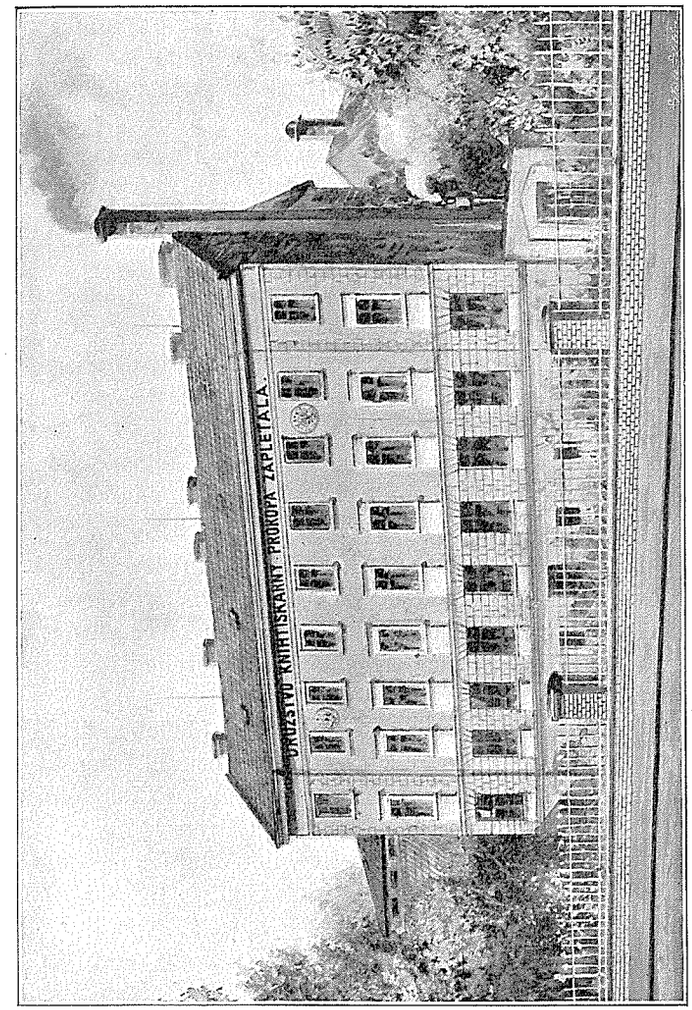

Obr. 40. Synagoga v Čechově ulici.

náš buditel tiskl a vydával nákladem jejím své literární plody. Když slunéčko firmy této jalo se chýliti k západu, přešla do rukou tiskaře Forstra a od něho převzal ji r. 1877 Ferdinand Kunza, za něhož stala se tiskárna mocnou oporou uměle udržovaného němectví ve městě našem.

R. 1894 tiskárnu zakoupil Prokop Zapletal, čímž se dostala do českých rukou.

R. 1900 Čechové utvořili družstvo, jež tiskárnu převzalo za

Obr. 41. Knihtiskárna.

cenu nepoměrně nízkou a Zapletala, zakladatele, tvůrce a duši závodu, jmenovalo ředitelem. Družstvo české také německou tiskárnu r. 1904 odkoupilo a vede ji jako filiálku bývalého závodu Zapletalova.

Družstevní knihtiskárna hranická opatřena dobrými stroji a hlavně znamenitým odborníkem, provádí práce, jež vídáme jen v tiskárnách hlavních měst.

Z ostatních závodů a továren jmenovány budtež První česká specialní továrna na prací stroje, továrna na nábytek z ohýbaného dřeva „Mundus“, továrna na sukna, továrna na hedvábné látky, továrna na vodovody, parní pila, vodní pila, 2 fotografické ústavy, 3 mlýny, parní rolnická mlékárna. Mimo to i menší závody řemeslné jsou četné, z nichž jmenovitě vyniká výroba suken. Společenstvo soukenníků má směrem ke Drahotuším na mlýnském koleně svou vlastní valchu.

V Hranicích vycházejí časopisy „Hlasy z Pobečví“ a „Úřední list c. k. okresního hejtmanství a c. k. okresní školní rady“.

Ke stálému léčení slouží všeobecná nemocnice obcí postavená r. 1888-89 za 100.332 K s infekčními pavilony, zbudovanými r. 1904 za 104.000·84 K na silnici k Černotínu u Teplic.

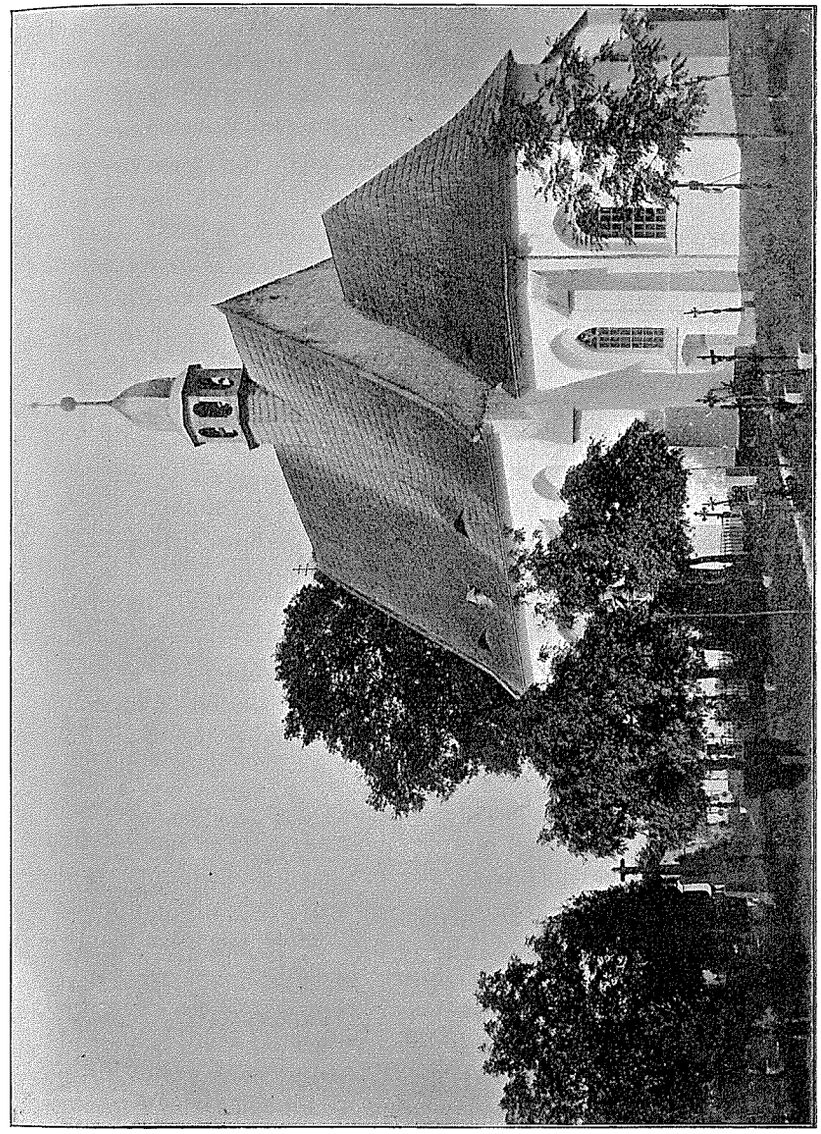
Trhy konají se v Hranicích 4 výroční mimo 2 týdenní každý pátek a úterý.

Ke Hranicím náležejí též tak zvané „Paseky“, t. j. jednotlivě roztroušená stavení na úbočí posledních výběžků Karpatských. Kromě toho samota „U Kostelíčka“ a „Skalka“. Samota „U Kostelíčka“ skládá se z několika čísel, náležejících ke katastru hranickému.

Pod sráznou skalou Hluzovského kopce obklopen hřbitovem činí starobylý „Kostelíček“, zasvěcený narození bl. Panny Marie. (Obr. 42.) Dle starého podání domnívá se Galaš, že kostelík odvozuje svůj původ od Jurika. V nynější podobě postaven byl v XVI. stol., jak letopočet 1595 v presbytáři za hlavním oltářem nás poučuje, a sloužil snad zbylým katolíkům v době, kdy Hranice osazeny byly Českými Bratřími.

Podle hřbitovní zdi stojí 14 kapliček s řezanými figurami křížové cesty, pořízené knězem a poustevníkem polským Šebestianem Srzemskim. Kromě těchto kapliček spatřujeme kapličku sv. Magdaleny a kapli sv. Antonína, která byla postavena v první polovici XVII. stol.

Svou polohou na výšině poskytuje „Kostelíček“ malebný

Obr. 42. Kostelíček.

pohled do údolí a nížiny dolního toku Bečvy k Přerovu, i láká zátiší to mnohého milovníka přírody zvláště v létě.

Z dějin Kostelíčka. Prastarý kostelík považován byl předky našimi za nejstarší v celém okolí, což se srovnává s okolnostmi zcela dobře, ač písemných památek určitých o původu jeho nemáme, a tak jest se nám spokojiti legendární domněnkou.

Až do 1. polovice XII. stol. byl kraj Hranický pokryt lesem od řeky Bečvy až po Odru. Dle pověsti byl prvním obyvatelem v kraji našem poustevník Vintíř, mnich řádu sv. Benedikta, který však v krajině této pobyl na krátko, odebrav se do Čech, kdež prý (!) založil klášter Břevnovský.

Jan, třetí biskup Olomucký, byv upozorněn na zbytky pohanů v kraji zdejším, požádal Hamana, převora rajhradského, aby některé činné mnichy sem odeslal, kteří by přivedli do ovčince Kristova ony nevěřící. Prvním mezi vyvolenými mnichy byl Jurik, jenž podjal se této práce s opravdovou láskou a radostí. Založiv na vykácených místech Hranice, brzy Černotín a Hluzov, postaral se o postavení svatyně na úbočí kopce Hluzovského nákladem knížecím, která biskupem Janem posvěcena jest ke cti narození blahoslavené Panny Marie a byla jediným kostelem zdejší krajiny. Když Chvalko, opat kláštera Premonstrátského Hranice r. 1296 opevnil a nový, mnohem rozsáhlejší farní kostel v Hranicích vyzdvihl, stal se tento marianský kostelíček filialním, při němž vesnice Hluzov, Černotín a Zbrašov zůstaly, své zemřelé sem pochovávajíce.

V pravo od marianského kostelíka jest kaple, zasvěcená sv. Antonínu Paduanskému, jejíž původ je neznám; toliko zpráva z r. 1658 se dochovala, dle níž jmenovaného roku kaple opravena a obnovena byla nákladem jisté měšťanky hranické. Za touto svato-Antonínskou kaplí mívali poustevníci svá bydliště a jak vrchnostenský list jeden praví, bydlel zde od r. 1686 až do r. 1707 poustevník řádu kapucínského jakýsi Havel, před tím mistr krejčovský. Okolo r. 1736 usadil se na opuštěném místě poustevník Šebestián Srzemski, šlechtic-kněz, rodilý z Krakova, který léčil se v hojitelných pramenech teplických. Duchovní tento založil 14 kapliček křížové cesty svým nákladem r. 1737, sám osobně jsa činným při stavbě, konaje nádenickou práci. R. 1738 práce dokonána a následujícího r. 1739 posvěceny kapličky P. Admandem, quardianem kapucínského kláštera v Olomouci. R. 1766 dokonal svůj život zakladatel křížové cesty a pohřben v marianském kostelíku u postranních dveří, kdež spatřiti lze i pamětní desku.

Za panování císaře Josefa II. i kaple sv. Antonína zrušena byla a pusta a prázdna zůstala až do r. 1826, kdy měšťané hraničtí dobrovolnými sbírkami odkoupili kapli od vrchnosti, uvedše ji opět v důstojný stánek.

R. 1868 a 1869 byly kostelíček i kaple sv. Antonína opraveny a obnoveny, k čemuž přispěl hlavně Černotín, Zbrašov a Hluzov, začež ustanoveno, aby obyvatelé jmenovaných osad zdarma se směli pohřbívati u Kostelíčka, kdežto obyvatelé Hranic (s výjimkou pasekářů bydlících v okolí) zde mohou býti pochováni, zaplatí-li určitý poplatek za hrob u starosty v Černotíně, nyní však po vyfaření Černotína na faře v Hranicích. R. 1880 vyfařeny z Hranic obce Černotín a Hluzov, zřídivše si samostatnou faru s kostelem sv. Cyrila a Metoděje v Černotíně, následkem čehož odpadla obcím těm povinnost opravovati filialní kostel.

Trochu dále k severu, jen několik set kroků na úbočí téže výšiny pálí se vápno ve „Skalce“ k panství Hranickému patřící z vápence devonského, kterého se zde hojně dobývá ve skalách.

Opustivše „Kosteliček“ a obešedše kopec „Kobylanku“, porostlou listnatým lesem, staneme před výšinou, smíšeným lesem porostlou, zvanou „Hůrka“, která v útrobách svých chová na jižním konci památnou prohlubeň, obecně zvanou „Propast“. (Obr. 4.)

Propast zeje blízko vrcholu Hůrky, která v mírném sklonu se zvedá 71 m nad řečištěm Bečvy. Do Propasti sestoupiti lze toliko se strany jihovýchodní, kdež jedině se příkrost stěn mírní a sklon vykazuje asi 40°. Ušlapaná stezka a vyzděné kamenné schody zavedou nás na vlastní svah. Na dně jest jezírko 34 m hluboké. Teplota jeho vody + 15° C se skoro nemění, zůstávajíc v zimě i v létě stejnou.

Základní horninou nejen Hůrky, ale i okolních kopců je vápenec devonský, ve kterém voda vyhlodala si dutiny, které po tisícileti nabyly ohromných rozměrů, až pak strop, nemaje podpory dostatečné a nemoha snésti tlaku povrchu, sřítil se.

Původ a vznik Propasti ozdobil si lid celým věncem pověsti. Tak vypravuje:

„Majitel bývalého hradu „Švrčova“, nedaleko Propasti, byl bezdětný. Jednou prohlásil, že by dal hned třeba čertu svoji duši, jen kdyby měl dědice. Brzy na to objevil se u něho jakýsi černě oděný pán a řekl, že slyšel, jak toužebně si přeje dítěte. I nabídl se, že mu pomůže, zapíše-li se mu. Majitel hradu svolil a cizinec vytáhl kůži již plnou podpisů, takže byl nucen ji natáhnouti, aby nabyl místa pro nový podpis, načež se mu pán podepsal. Dítě se po čase skutečně narodilo, když ale jeli na křest ke Kostelíčku, propadlo se dítě i s kmotry v těch místech, kde zeje nynější Propast.“

V údolí Bečvy pod strání Hůrky jest samota zvaná Černotínské vápenky. Jest to skupina několika budov s vápennými pecemi na pokraji velkých lomů vápenných, v nichž objeveny poslední dobou mohutné chodby a jeskyně vodou naplněné. Naproti přes okresní silnici vedoucí do Val. Meziříčí s odbočkami na Kelč a Opatovice jest stanice místní dráhy Hranice—Vsetín, Černotín—Kelč.

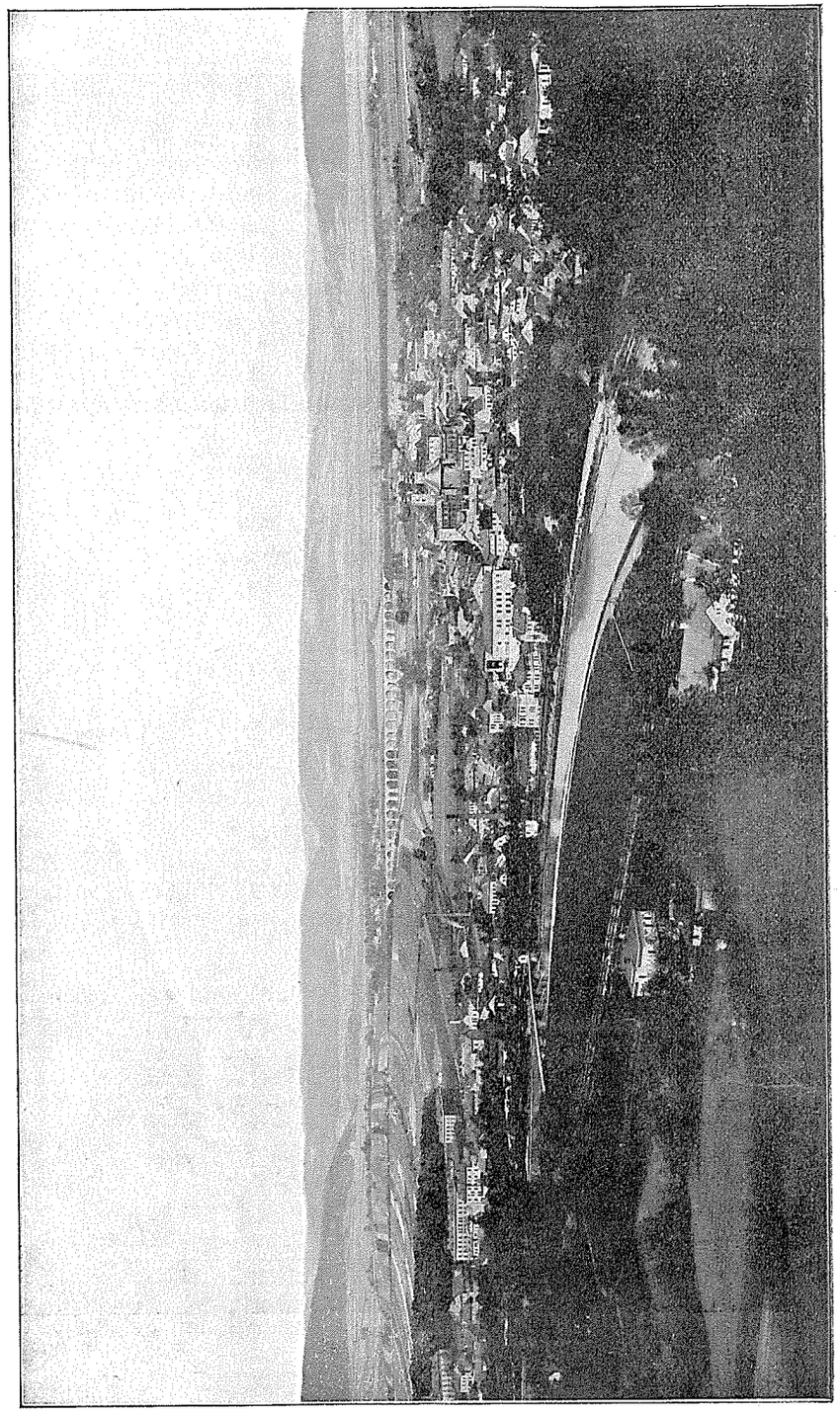
V úžlabině, kterou si Bečva prorvala mezi Hůrkou a výšinou Zbrašovskou, rozloženy jsou znamenité lázně Teplice v rozkošné krajině s četnými prameny teplých, železitých, alkalickozemitých kyselek.

O Teplicích děje se již zmínka v XVI. století jako místě lázeňském, hojně navštěvovaném. Již Tomáš Jordan z Klausenburku, doktor a lékař zemský v markrabství Moravském, činí r. 1581 zmínku o Teplicích u Hranic velmi čestnou.

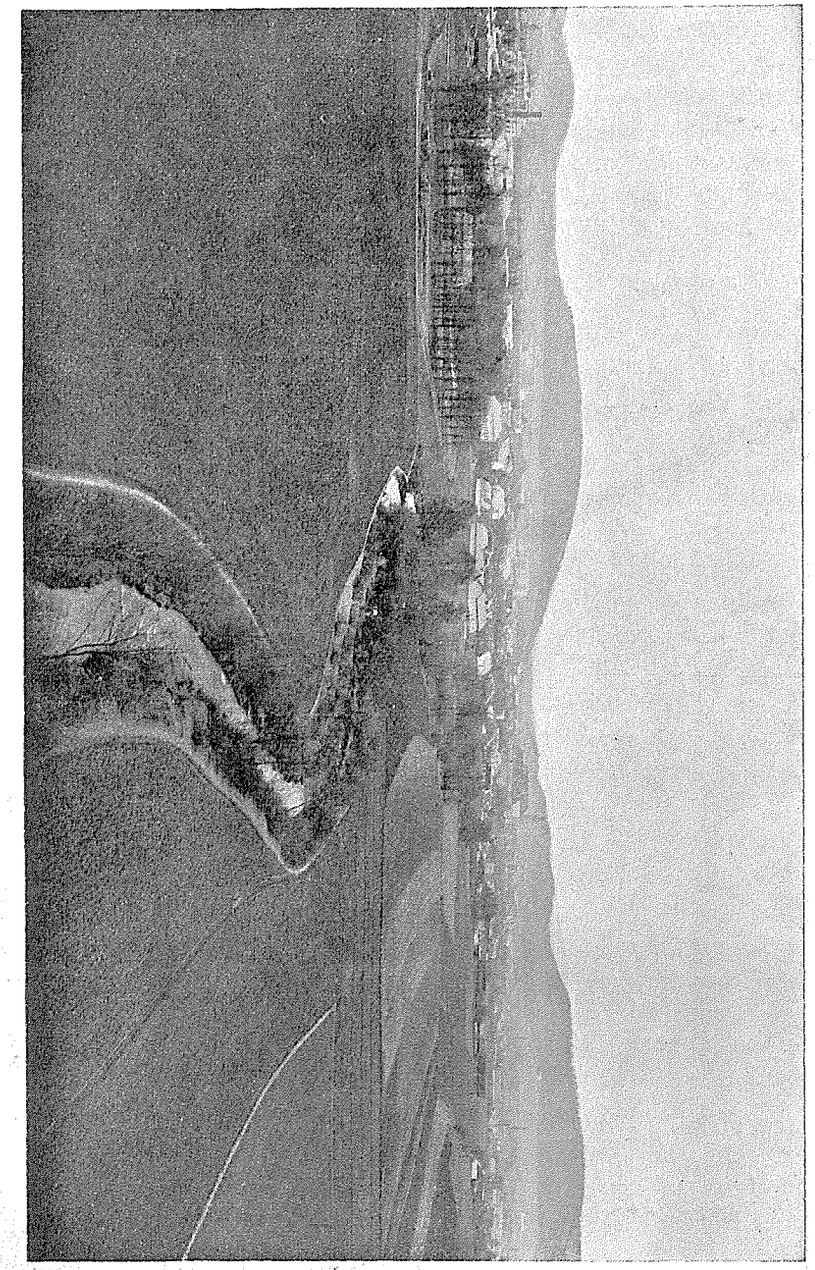
Za hlavní lázeňskou budovou jest kaple sv. Peregrína, pocházející z XVIII. století. V kapli bývají několikráte do roka v lázeňském období slouženy bohoslužby.

Naproti lázeňským Teplicím na příkrém svahu stávala kdysi těžko přístupná tvrz Švrčov, která vévodila krajině. Nyní jen zbytky stanovišť upomínají na ni. Kamení z rozvalených zdí hradebních použito při stavbách v Hranicích, hlavně farního chrámu. Na výstupku skalním pod bývalým hradem směrem ke Hranicím postavena socha sv. Jana Nepomuckého.

Kdo pokochati se chceš rozkošným pohledem na Hranice, vyjdi si za krásného odpoledne k Bílému kameni. Jest to jeden z nejvyšších vrcholků v bezprostřední blízkosti Hranic, kam dorazíš za půl hodiny směrem jižním od města. S nejvyššího

Obr. 43. Celkový pohled na Hranice.

Obr. 44. Pohled na Hranice od západu.

toho místa shlédneš čarokrásné panorama hranické i s okolím. Celkový pohled na Hranice jest vůbec překrásným. (Obr. 43. a 44.)

Na hřebenu horském, po levém břehu Bečvy naproti městu Drahotuším mezi Helštýnem a Křivým stával kdysi mocný hrad Drahotuš, kterého stihl týž smutný osud jako tvrdého souseda jeho Švrčov. Zmínky dějepisné o hradu Drahotuši dočítáme se již v době panování bojovného krále Jana, který zpupného rytíře loupeživého jménem Bedřicha z Linavy donutil odevzdati hrad původnímu majiteli.

Stručné dějiny Hranic.

„Čas jest, abychom vlast nynější s někdejší hleděli také skrze místní dějepisy spojiti, aby tolikeré hrady, města, tvrze i vesnice vzpomínáním na historické osoby a rody v nich bydlivší opět obživly a tím i nové pouto se uvilo, jež krajany naše láskou k vlasti mocněji nad jiné vázati má."

Fr. Palacký.

I.

Slované, přistěhovavše se z pravlasti zakarpatské do nynější vlasti své moravské, usazovali se jako pilní rolníci v údolích řek a úrodnějších krajinách země; veškerou svou péči věnovali orbě a chovu dobytka. Také úrodné údolí Bečvy přivábilo četné osadníky slovanské, kteří majíce své byty roztroušené po obou březích řeky, netvořili obcí pospolitých.

Teprve Jurik (Juřík, Jiřík), mnich řádu benediktinského z kláštera Rajhradského, vzdáliv se kolem r. 1169 z jmenovaného kláštera, vyhledal si téměř pustou krajinku nad Bečvou, aby zde celou duši mohl se oddati životu poustevnickému. Požádav o dovolení tehdejšího správce Moravy Bedřicha, syna krále Vladislava, počal nehostinný ten kraj mýtiti a porůznu usedlé obyvatelstvo uváděti v pospolitost, čímž dán původ osadě nazvané Hranice, jelikož byly zde hranice národnostní proti Polsku.

Jurik byl muž silné a neoblomné vůle. Přemohl za nedlouho veškery překážky a ukázal světu, co zmůže muž pevné vůle, má-li jen odhodlanost a lásku k člověčenstvu. Duby klesaly pod

sekerou jeho, země otevřela hruď pluhu a přijala jím vrhnuté símě, vydávajíc stonásobný užitek. V darovací listině sám Bedřich nazývá Jurika: . . . „muže dokonalého a příkladného, následování hodného života, o jehož životu a mravech všudy dobrá se roznáší pověst“. Z vděčnosti daroval Bedřich na přímluvu své manželky Alžběty, dcery krále Uherského Gejzy, tuto krajinu Jurikovi — resp. klášteru Rajhradskému, „od potoka ‚Sebnik‘ nazvaného až k potoku, jenž Odra sluje; krom toho pak ještě na západ bez vyznačení mezí tolik onoho lesa, jak mnoho by z něho užitkovati chtěl. Daroval mu nejen ten les, nýbrž i vesnici, kteráž ‚Štipky‘ (Špičky) sluje, spolu i se všemi k ní náležejícími loukami a štěpnicemi.“

Hranice rychle vzrůstaly a v okolí i nové osady založeny, tak na př.: Heřmanice, Loučky, Polom, Bělotín, Jasenice a Nahorách, kteráž poslední osada zanikla v bouřlivých dobách válečných.

Roku 1201 však odňal markrabě Jindřich Vladislav, bratr krále Přemysla Otakara I., celé toto krajiště řádu benediktinskému a věnoval je jako nadaci spolu s Hradiskem u Olomouce řádu Premonstrátskému. Že akt tento nebyl beze sporův, je na bíledni.

Sporům po 21 let se vlekoucím učinil konec Přemysl Otakar I. Zvolena komise na vyšetření. Benediktini zvolili ze své strany Heřmana, opata vilémovského, premonstráti velmistra pražských Hospitálů Bedřicha. Za přítomnosti olomuckého biskupa Roberta rozhodnuto v Praze: „Klášter Hradištský zůstane majetníkem okresu Hranického, povinen ale jest zaplatiti Rajhradu za náhradu 24 hřivny stříbra pražské váhy“. Byl-li tento obnos vyplácen každoročně jako poplatek, či jako odstupné jednou pro vždy, nelze zjistiti. Zdá se, že Vladislav Jindřich jako částečnou náhradu vzešlé škody uvolil se každoročně odváděti Rajhradu desátý sud vína z vinohradů Miroslavských.

Jurik, vida námahu svou pro řád benediktinský ztracenu, odešel pln smutku a zvolil si nové působiště podobné v Čechách na Královéhradecku, kdež založil prý osadu „Polici“, kde v osamělé cele vypustil svou šlechetnou duši.[1])

[1]) Les „Polici“ daroval král Přemysl I. klášteru Broumovskému r. 1213 a broumovský mnich Vitalis jal se ihned les mýtiti a kapličku P. Marie stavěti. Pověst, že by Jurik založil Polici, jest nepravdivá. Pozn. red.

Staré obrazy Jurika spatřiti lze v klášteře Rajhradském: v refektoriu letním jest vyobrazen jako vážný muž čtoucí v knize a ubírající se líbeznou krajinou, za ním kráčí služebník malé postavy v malebném kroji hajduckém. Druhý obraz jest na chodbě konventu mezi slavnými preláty rajhradskými, kdež je vyobrazen jako mnich ušlechtilého obličeje, mající před sebou listinu hranickou. Pod obrazem je nápis: Jurik seu Georg. Bened. Rayhr. Hranicium et pag. Stipky una cum appertinentiis ao. 1169 a Friederico Duce Olo. in praem. labor. suor. obtin. Ast jam 1201 posses. hanc. Mchio. Wratislaus Mrio. Gradic. donav. (Obr. 45.)

II.

Druhá doba dějin hranických, sahající od r. 1201 až do r. 1481 obsahuje v sobě osudy města Jurikova pod správou kláštera premonstrátského na Hradisku u Olomouce. Markrabě Vladislav přidal k panství tomuto ještě Kyjov a Svitavy. R. 1251 povýšeny jsou Hranice za opata Roberta na město s udělením obyčejného městského práva od markraběte Přemysla. Za 11. opata Chvalka opevněny byly Hranice mohutnými zdmi, 3 pevnými branami a 10 krytými baštami, takže na tehdejší dobu znamenitou byly pevnosti. Zároveň pořízena i loubí, která částečně až na naše časy se dochovala.

R. 1296 zastavil opat Chvalko Hranice proboštu Janovi, bratru Mikuláše I. Opavského a spolubratru krále Václava. Vyšehradský probošt Jan brzy na to zemřel a Hranice připadly zase klášteru Hradištskému.

Od opata Chvalka mají Hranice své nejstarší výsady a svůj městský znak: sv. Štěpána, prvomučedlníka, u jehož nohou na pravé straně moravská orlice, na levé straně stříbrný český lev v červeném poli. Ctibor Tovačovský z Cimburka přidal později svůj erb — šachovaný štítek pod nohama mučedlníkovýma a konečně kardinál Dietrichštejn dodal r. 1629 dva nože a knížecí korunu nahoru do zlatého pole.

Dne 24. srpna 1323 sjeli se v Hranicích králové Jan Lucemburský s královicem Karlem a s vévody Rakouskými Oldřichem a Otou k vzájemné úmluvě.

R. 1430 napadeny byly Hranice pod vedením Jana Tovačovského vojskem husitským, dobyty a učení Husovo zapustilo

zde své kořeny. Zároveň i Valdenští usadili se zde v této době. Učení Husovu dařilo se v Hranicích tak, že rozmohlo se po celém městě.

S dovolením krále Jiřího z Poděbrad zastaveny r. 1460 Hranice doživotně nejvyššímu hejtmanu zemskému Ctiboru

Obr. 45. Jurik, zakladatel Hranic.

Tovačovskému z Cimburka za ročních 80 hřiven stříbra s povinnostmi, které měly Hranice ke klášteru u Olomouce. Za nastalé války mezi Jiřím Poděbradským a Matyášem uherským zmocnil se Matyáš i kláštera Hradištského a poslední opat hradištských premonstrátů Marek vida, že by panství Hranické stěží klášteru zachoval, prodal je Vilému z Pernštýna za 1000

dukátů r. 1481. Tento odepřel plat 80 hř. gr., které Hranice platily klášteru; protož jej r. 1481 pohnal Filip z Prostějova a z kláštera blíž města Olomouce, že má panu biskupu Varadinskému, jeho synu vydávati klášteru na každý rok z města Hranic 80 hř. gr. a on to právo od syna má.

III.

Od r. 1481—1620 střídali se v držení panství Hranického rozličtí majetníci a páni. Jest to třetí doba dějin města Hranic. Pánové z Pernštýna drželi Hranice v letech 1481—1548. V době pana Viléma z Pernštýna přilnulo veškeré obyvatelstvo k učení kališnickému, osadilo faru i všechny kostely. R. 1500 vzdal se Vilém práva míti jak ve městě, tak i v okolních vesnicích nálev vína ve prospěch Hranic za poplatek 6 kop grošů; r. 1519 dal jim les „Drahotuch“, k čemuž ještě krátce před svou smrtí přidal pastviny „Hlotisko“ a „Doubravu“ za roční plat $2^1/_2$ kopy grošů míšenských. Pastviny tyto drželo město od předchůdce jeho Jana z Cimburka v zástavě.

R. 1510 žádali primator a konšelové města pana Viléma, aby jim jako patron fary zdejší neustanovoval kněze katolického nyní i na budoucí časy, což on i synové jeho Jan a Vojtěch přislíbili s tou toliko výminkou, bude-li jim ustanoven pro budoucnost duchovní strany podobojí, a oni (páni z Pernštýna) by sobě přáli kněze katolického, že jemu dají vystavěti na vlastní útraty kapli.

Po smrti pana Viléma z Pernštýna přešly Hranice spolu i s jinými četnými statky v majetek syna jeho Jana z Pernštýna, který vedl skvostný a nákladný dvůr, vystavěl nynější zámek, čímž zadlužil se tak, že Hranice i s vůkolními obcemi r. 1548 prodal Václavu Haugvicovi z Biskupic. V době jeho vlády rozmohlo se v Hranicích nemalou měrou učení Českých Bratří. Prodejem r. 1553 přišlo panství Hranické v držení Jana Kropáče z Nevědomí, jenž, jako poslední mužský potomek prastarého šlechtického rodu moravského, odevzdal veškeren majetek jediné pozůstalé své dceři Anně, která provdavši se za Jana z Kunovic, převedla tím panství Hranické v majetek toho rodu. Leč Anna záhy ovdověla; r. 1579 pojala za manžela Jana ze Žerotína. Tento 13. května 1584 zakazoval dováží ti

cizí maso do města a udělil tím hranickým řezníkům zvláštní výsadu. Proto žádali řezníci drahotušští, aby byli připojeni k cechu hranickému, což se jim povolilo s tou výminkou, že z každé jatky budou odváděti 1 kámen loje na panství.

Zatím měli Čeští Bratří dle dovoleného vyznání víry r. 1534 a 1564 na předměstí „u Veličky" kolem r. 1570 obecní dům a sbor (nynější Solárna), což jim paní Anna Kropáčová z Nevědomí r. 1581 nejen potvrdila, jsouc též vyznání českobratrského, ale je též i od veškerých poplatků a povinností osvobodila. Dovolila jim ke službám božím zvoniti, svobodně dítky nejen z Hranic, nýbrž i z okolí vychovávati a řemeslo kterékoliv provozovati; zahrady, louky a pole jejich prohlásila za svobodné. Též „Zahrada mrtvých" (hřbitov) i s pohřby byly svobodny. To potvrdil i Jan ze Žerotína r. 1584 a daroval obci kus pole k domům českobratrským, jakož i svobodný statek se zahradou k nové nemocnici; také dovolil jim chovati neobmezený počet domácího dobytka a kupovati víno i pivo pro svou vlastní potřebu, kde by se jim líbilo. V této době nabyli tedy Čeští Bratří cenných výsad pro Hranice i okolí. Smrtí Anny ze Žerotína přešel majetek její — Hranice i Vizovice — na syna z prvního manželství Jana Jetřicha z Kunovic r. 1595, který vyměnil panství Hranické za panství Světlou a náhradu 17.000 mor. zl. a je podstoupil svému svatu Zdeňku Žampachovi z Potenštýna. Tak jako předchůdcové a následníci byl i Zdeněk Žampach z Potenštýna horlivým podporovatelem snah českobratrských a získal si velikých zásluh o Jednotu.

Již roku 1609 prodal Zdeněk Žampach Hranice s okolím Karlu Bergrovi z Bergu za 175.000 zl. mor., od něhož opět koupí přešly v držení Václava Mola z Modřelic od roku 1612—1620.

Pán ten přidržev se Bedřicha, krále Zimního, propadl statkem i hrdlem témuž osudu, který připraven byl nejčelnějším pánům na Staroměstském náměstí 21. června 1621. Mol odsouzen k smrti, leč krutý ortel změněn mu v doživotní žalář na Špilberku u Brna. Konfiskační praxe, zavedená Ferdinandem II., strhla na sebe i statky ubohého Mola z Modřelic, Ferdinand II. udělil je za prokázané služby kardinálu Františkovi knížeti z Dietrichštejna dne 16. dubna 1622.

IV.

Když František kardinál z Dietrichštejna, biskup olomucký, jehož rodina pocházela z Korutanska, obdržel panství Hranické po osudné bitvě bělohorské, zbaveno město všech výsad, nabytých od předešlých majetníků, obyvatelstvo donuceno mocí zříci se svého vyznání, což konečně po několikerých vzpourách proti vnucovanému katolicismu s bolným srdcem učinilo, vidouc nezbytí. Nejeden měšťan vykrvácel v násilné této protireformaci, neboť bezohlednost postupu byla tak krutá, že i poskytnutím jen přístřeší pronásledovaným Českým Bratřím, kteří jako štvaná zvěř byli nuceni hledati si úkrytu v slujích, lesích a skalních roklích, trestáno bylo smrtí. Tak na př. Čaputa, jeden z čelných pánů českých, propadl hrdlem i statkem za to, že přes jedinou noc poskytl přístřeší štvanému duchovnímu českobratrskému. Bývalý statek jeho podnes spatřiti lze v ulici Čaputově, kteráž nazvána jest k jeho poctě.

V letech 1623 a 1624 mělo císařské a polské vojsko v Hranicích hlavní ležení. Obyvatelstvo bylo nuceno vydržovati je, čímž tak zchudlo, že ani císařskou daň, ani do knížecího důchodu nemohlo platiti. Z bídy vypukl ve městě mor, kterým bylo zachváceno mnoho osob.

Kardinál Dietrichštejn, aby pojistil sobě a svému příbuzenstvu rozsáhlý majetek, dal zapsati veškerá svá panství, a to Hranice, Lipník, Mikulov, Žďár, Kounice, Vlasatice, Pouzdřany a Uherčice s Popicemi na Moravě, v Čechách Polnou a Žďár, v Rakousích Steinbrunn jako svěřenský s právem prvorozenství. Dne 26. března 1624 obdržel kardinál od Ferdinanda II. hodnost říšského knížete.

Ač obyvatelé Hranic slibovali obrátiti se k víře katolické a zachovati věrnost císaři i knížeti, přece těžko bylo jim zapomenouti svého vyznání. Naskytla-li se sebe nepatrnější příležitost, odbojnicky stavěli se Hraničtí proti císaři a katolicismu. Generál Mansfeld po porážce bělohorské, táhna přes Čechy a Moravu, přišel též ku branám hranickým, které mu měšťané rádi otevřeli a sehnali podporu z města i okolí v obnosu 1000 tolarů. Od Hranic táhl k Lipníku. Když ale pomocné vojsko španělské město oblehlo, hájil je vůdce odbojníků Malík, dědičný sudí z Bělotína (dříve rytmistr v císařském vojsku) tak udatně, že útoky po delší

dobu se strany španělské ukázaly se marnými. Lid však začal býti netrpěliv a přes veškeré chlácholení Malíkovo, že Mansfeld přispěje obleženému městu, pomoc nepřicházela a tak Malík, nechtěje padnouti za živa nepřátelům do rukou, vrhl se se zámecké věže do příkopu.

Za odboj byli měšťané hraničtí pokutováni se vší přísností. Do 6 neděl uloženo jim složiti do pokladny knížecí 1000 dukátů, ztratili veškery svobody a výsady městu udělené, vůdcové odsouzeni jsou buď k smrti, žaláři anebo k zaplacení značných pokut. Adam Purgeš, starší purkmistr města, odsouzen k smrti mečem. Jan Poláček, druhý purkmistr, odsouzen k smrti, leč, odřeknuv se vyznání českobratrského, zachránil si život; dosáhl milosti a uloženo mu zaplatiti 200 dukátů, dokud by je však nezaplatil, měl dlíti v žaláři. Pavel Křenek, radní, odsouzen rovněž k smrti, která však změněna v pokutu 100 dukátů. Lukáš Kremž, bývalý knížecí kuchař, horlivý vyznavač českobratrský, po 28 neděl žalářován, posléze však hlava jeho sťata mečem. Tomáš Šatánek, měšťan a pobočník Malíkův, odsouzen k smrti; odřeknuv se víry, zachován při životě, po celý rok však uvězněn a polovina majetku jemu odejmuta. Martin Myška, bývalý polesný, hrdinsky odmítl nabízenou milost a volil raději zemříti na popravišti. Jan Váňa, rychtář z Nýdeku, popraven vedle mnohých jiných. Kromě toho žalářováno a pokutováno mnoho jiných měšťanů, na nichž lpělo sebe menší podezření z účasti ve vzpouře.

Poprava vykonala se dne 16. října 1627. Nové představenstvo přinuceno strhnouti šibenici, zřízenou Malíkem za Horní branou pro ty, kdož vzpírali se vzbouření, a zříditi na témž místě novou.

Okolo 9. hodiny byli všichni jmenovaní odbojníci ze zámku na náměstí vedeni, kde stůl červeným suknem přikrytý stál, při němž soudcové zasedli, v jejichžto přítomnosti po přečteném orteli Adam Purgeš a Lukáš Kremž mečem trestáni a potom do truhly dáni a pohřbeni jsou.

Jan Poláček a Pavel Křenek u pranýře klečeti museli a očekávali, brzo-li budou odvlečeni, ale dosáhli milosti.

Ostatní vedeni k šibenici postavené za městem a zde oběšeni. Sedláci panství hranického museli na větším díle u šibenice státi a na takovou strašlivou smrt se dívati. Tři pak z panství helštýnského na hrdle provazy zavěšené majíce, pod šibenicí klečeti museli, dva byli jménem Halouzka, třetí pak Kučera, všichni z Dolního Újezda.

Den před popravou nařízeno, aby příštího dne nikdo na náměstí z oken nehleděl. Po vykonání ortelu vyhlášen přísný zákaz, že nikdo nesmí skrývati a přechovávati kněze anebo vyznavače českobratrské.

Tak stalo se, že mnozí opustili raději rodné město i veškeren majetek svůj a o žebrácké holi ubírali se do vyhnanství. Útulek poskytlo jim Polsko, Slezsko, Uhry — ano mnozí, hlavně soukenníci, odebrali se až do vzdáleného Holandska.

Po kruté exekuci zely mnohé domy v Hranicích prázdny, bez majetníka, bez obyvatelů. V městě čítalo se jich na 17, většinou šlechtických, na předměstí 84.

Na nesčetné prosby konečně milostivě uvolil kardinál František z Dietrichštejna tuhé porobě a dal městu r. 1629 některá privilegia, která ovšem nikterak nevyvážila bývalých svobod. Privilegia tato uložena jsou nyní v městském museu.[1])

R. 1636 dne 19. září zemřel kardinál Dietrichštejn v 67. roce věku a odkázal veškeren svůj ohromný majetek svému synovci Maxmilianovi (1636—1655). Nový majetník potvrdil výsady městu

---

[1]) Privileje tyto v díle Vojt. Bartovského „Hranice“ str. 113—118.

Ku konci rozmnožuje jim starý znak, který následovně popisuje:

„A poněvadž od starodávna jistého erbu a pečeti pro důležité své obecní potřeby užívali, takový erb netoliko jim schvalujeme, ale také níže-psaným způsobem obnovujeme. (Obr. 46.)

Předně mají míti štít se dvěma poli, totižto vrchní žluté a v něm v prostředku z hory klobouček knížecí a po stranách dva nože slavného rodu našeho Dittrichsteinského od sebe rozdělené; spodní pole, které se špicí in triangulum táhne, jest červené se třema štíty, z nichž jeden na pravé straně jest žlutým polem a v něm orel černý s jednou hlavou roztažený, druhý štítek na levé ruce jest červený a v něm lev stříbrné barvy stojící, spodní pak štítek a prostřední jest též červeným polem na něm bílý a červený trianguli na způsob tabule šach řízený, nad ním pak obraz svatého Štěpána, mučedníka Páně, stojící v levitském modrém oděvu, v pravé ruce kamení a levé palmu, znamení mučednické, držící, jakožto všeho malířským kunštem a uměním patrnější v tomto listu našem vyjádřené spatřiti se může, kteréhožto erbu častopsaný úřad a obec buď pro ozdobu města malovaného, neb na pečeti k potřebě své a k pečetění listů všelijakých vyrytých a k tomu vosku červeného vedle starobylého způsobu užívati moci budou.“

dané i nabyl dědičně titulu říšského knížete. Po celou tuto dobu trpělo hranické obyvatelstvo nevýslovných strastí v nepokojných dobách války třicetileté od nejrozmanitějších pluků, přátelských i nepřátelských. R. 1642 v pondělí před sv. Jakubem táhla císařská armáda mimo Hranice do Polska, způsobivši městu značných škod. Téhož roku od 13. listopadu až do 15. května roku následujícího ležel zde štáb dvou španělských pluků, jimž dle poznamenání v městském archivu obec byla donucena opatřiti 3439 zl. na penězích, 58.779 liber chleba, tolikéž pint piva, 35.681 liber masa a 5596 měřic ovsa. Tato daň byla pro znuzačelé předky naše ohromná.

Obr. 46. Znak města Hranic.

R. 1643 dne 5. července přirazil švédský plukovník Derffling k Lipníku a jal se ho dobývati, což se mu i podařilo. Zdaž on, či jiný vojevůdce švédský pokusil se i o dobytí Hranic, není určitě známo. Že však podniknut zmíněného roku i útok na Hranice, potvrzují i koule, zazděné na radnici. Obléhání bylo však marné. Jakkoliv zbořil nepřítel obě brány městské, Horní a Dolní a předměstí vypálil, přece města se nezmocnil. Hrdinští měšťané kladli statečný odpor. Téhož roku dne 23. července vypadl hrabě z Vrbna, komandant helštýnský, na Valachy, kteří tajně za noci dopravovali Švédům potřebnou spíži u Trávnického mlýna, zásoby jim pobral a účastníky zajal.

R. 1644 dne 20. listopadu přivezeno do Hranic mnoho zraněných císařských vojáků z Olomouce, kterého zmocnili se Švédové. Dle seznamu vydalo město vojsku od 20. listopadu 1644 do 25. února 1645: 7044 liber chleba, 3522 liber masa, 7044 pint piva a 23 měřic ovsa, na penězích však jen 15 zlatých.

Dle starého podání bylo v Hranicích 22. března 1644 ve městě 89 usedlých občanů; pustých domů bylo 38. Majetek na dobytku všech občanů činil dohromady 4 koně, 47 krav, 28 ovcí a vysetého obilí bylo 50 měřic.

Majetek všech občanů předměstských byl 5 koňů, 25 krav, 35 ovcí a vysetého obilí bylo 18 měřic.

V opuštěných domech počali se později částečně usazovati židé, kteří do té doby usedlí v Hranicích nebyli, ostatek zabrala knížecí vrchnost.

Dlužno ještě zaznamenati cenu různých věcí. Dle rukopisu, na němž podepsáni jsou faráři hranický, drahotušský a bělotínský, stál kůň 15 zl., kráva 6 zl., svině 1 zl., ovce 45 kr., měřice pšenice 1 zl. 10 kr., žita 48 kr., ječmene 36 kr., ovsa 24 kr., hrachu 1 zl., pohanky 36 kr., žitné mouky 1 zl., kýta slaniny 1 zl. 30 kr., úl včel 1 zl., vědro medu 1 zl., vůz 15 zl., pustá chalupa 15 až 50 zl. Tato láce nebyla následkem značné úrody, nýbrž pro velikou nejistotu všeho, co člověk měl. Ať přítel či nepřítel, nešetřil nikoho a ničeho; kde nedostal dobrovolně, bral a ničil. Bylo tudíž lépe nemíti ničeho.

Z Fulneku, kde opevněna ve hradu dlela posádka švédská, docházel dopis za dopisem Hranickým, aby opatřili spíži.

Konečně mír vestfálský učinil konec zhoubnému drancování a krveprolévání.

Nyní teprve objevily se dokonale hrůzostrašné následky zhoubné války. Město vylidněno, z polovice spáleno a pobořeno a kdož setrvali, úpěli ve dluzích. Tak na př. Vlk Jetřich Světlík z Křesu (Krzesu dle staré matriky), kdysi bohatý šlechtic, mající velký dvůr v Hranicích, nebyl s to zaplatiti ani povinnou daň. Dluh vzrostl v několika letech tak, že převyšoval cenu majetku a městská rada rozhodla se prodati veškeren statek jeho, leč sousední šlechticové Michal Orlík z Orlova, Stanislav Sfírenský ze Sfíru a Matěj Bojakovský z Malhotic ujali se přítele svého a zaručili se městské radě za dluhy Světlíkovy. Na to uvolil se spláceti ročně svůj dluh. Městská rada „z úcty a vážnosti k jeho osobě“ darovala mu veškery z dluhů vyplývající úroky a uvolnila ho na celý rok ode všech daní.

Rodina Světlíků udržovala se na svém dvoře v nynější Nádražní třídě až do 18. stol., kdy statek odkoupen panstvím za 1000 dukátů a přeměněn v továrnu. Ulice Světlíkova (dříve Světlíkův dvůr) nazvána k jeho poctě.

Smrtí Maxmilianovou r. 1655 přešly Hranice, jakož i ostatní majetek dietrichštejnský na syna Maxmilianova Ferdinanda (1655—1698). V době této, aby neštěstí lidu hranického bylo

dovršeno a kalich hořkosti i utrpení vypit do dna, vypukl hrozný nepřítel — mor r. 1680.

Poznamenání o tom čteme nad schodištěm panských sýpek: „RenoVato granarIo pestIs MoraViae et AVstrIae VaLDe noCVIt". (Když byla sýpka obnovena, škodil mor velice Moravě a Rakousku 1680.)

Nástupcem Ferdinandovým byl Leopold (1698—1708), který nezanechav mužských potomků, odkázal statky své vedlejší linii, z níž ujal se v držení Valter Xaver (1708—1738). V této době navštíveno bylo město nevítaným hostem — neúrodou, nakažlivými nemocemi dobytčími a zhoubnými kobylkami i housenkami. Po Valtru Xaverovi následoval v dědictví nejstarší syn jeho Karel (1738—1781), za jehož držby r. 1766 přenocoval v Hranicích císař Josef II. na cestě do Polska. Jsa neduživý kníže Karel, odstoupil panství svá nejstaršímu synu Janu Karlovi (1781—1808). Pozoruhodnější události z této doby je přeložení c. k. krajského úřadu z Přerova do Hranic r. 1783 a roku následujícího stavba císařské silnice od Drahotuš k Bělotínu. R. 1786 obdrželi hraničtí císařské dovolení, aby konati se směl v městě kromě pátku též v úterý každotýdenní trh. R. 1787 opět poctil císař Josef II. město svou návštěvou, provázen svými generály Laudonem a Laszym. Dědicem všech statků po smrti Jana Karla byl syn jeho František Josef (1808—1854), za něhož stavěla se Severní dráha císaře Ferdinanda. Následníkem knížete Františka Josefa stal se Josef kníže z Dietrichštejna (1854—1858), poslední mužský potomek tohoto rodu, po jehož smrti rozdělen veškeren svěřenský statek mezi jeho dcery.

Pamětihodnější události ve století XIX. a na počátku století XX.

R. 1836 zuřil v Hranicích nevítaný host, cholera, které padlo za oběť na 200 osob.

R. 1845 navštívil Hranice kníže-arcibiskup olomucký kardinál Maxmilián Jos. bar. Sommerau-Beckh, aby vykonal generální visitaci.

R. 1847 stavěla se železnice Severní dráhy císaře Ferdinanda (pouze jedna kolej). Téhož roku postiženy byly kraje naše značnou neúrodou, což mělo v zápětí všeobecnou drahotu. Stálať měřice pšenice na 30 zl. v. m., rži 25 zl.

R. 1848, rok všeobecných revolucí a převratů ve střední Evropě, zasáhl peruťmi svými i klidné Hranice. Po způsobu jiných měst českých a moravských zřízena i u nás národní garda o dvou setninách, jimž velel hostinský Hazurek.

R. 1854 veliká povodeň strhla most u Teplic a rovněž u města a nadělala nesmírných škod polnímu hospodářství; postaven byl nový most na cestě ke Zbrašovu nákladem 10.316 zl. Potřebné dříví stavební dodala obec Hranická.

R. 1855 cholera vyžádala si v Hranicích na 100 lidských životů.

R. 1862 dne 3. června rozdělen knížecí majetek mezi pozůstalé dcery, z nichž Gabriele, provdané za knížete Alfreda z Hatzfeldtu-Wildenburka připadlo panství Lipnické a Hranické.

R. 1862. O vánocích r. 1861 sešel se hlouček uvědomělých občanů hranických v hostinci „u Petschnerů", a založena „Beseda", čtenářsko-pěvecký spolek, první český spolek v Hranicích, jehož předsedou stal se stavitel Antonín Zástěra. Po Novém roce zahájil mladý spolek svou blahodárnou činnost.

R. 1863 16. listopadu navštívil J. V. císař František Josef I. Hranice, aby prohlédl si vojenské ústavy.

R. 1863 přičiněním P. Libora Scholze a P. Josefa Bendy, kaplanů hranických, a za spolupůsobení hranického měšťana Ignáce Šudleka založena byla „Občanská záložna".

R. 1865 přeložena nemocnice z rodného domku Galašova, kde dle ustanovení šlechetného lidumila umístěna byla po jeho smrti, do Horní ulice v dům č. 366, nyní Pražákovo náměstí, kde do té doby byly vojenské kasárny.

R. 1866. Strasti a útrapy válečné dolehly v tomto bouřlivém roce i na občany hranické, kteří překvapeni byli nemilou návštěvou 208 důstojníků, 6845 vojínů a 437 koní, o jichž výživu postarati se mělo chtěj — nechtěj občanstvo, což činilo v několika dnech povážlivou sumu, čítalo-li se na důstojníka denně 2 zl., vojína 1 zl. Byla-li válka tato nešťastnou pro Rakousko, dolehla dvojnásobně vyhlazující tíhou na krutě postižené Hranice, které vyssáty jsouce vojskem jak rakouským, tak i pruským, málo oblaženy byly krutou ranou cholery, která v krátké době od 2. srpna do 12. října vyrvala 172 osob z kruhu svých drahých. Na poděkování za odvrácení kruté nemoci uspořádán na žádost farníků průvod z farního chrámu na městský hřbitov; ustanoveno pak

pro budoucnost, aby podobný průvod konal se za asistence všech kněží v den památky všech věrných zemřelých po odpoledním kázání, což děje se až doposud. Tehdejší zasloužilý měšťanosta Frant. Blažke odměněn byl pro své snahy a zásluhy od Jeho Veličenstva zlatým záslužným křížem.

R. 1868 bylo přeloženo okresní hejtmanství z nynější radnice do zámku a obecní úřad přestěhoval se z domu nynější „Besedy" do radnice.

R. 1869 rozšířen městský hřbitov se strany ke Kostelíčku, k čemuž upotřebeno louky patřící faře. — Téhož roku dne 4. července konal se veliký „tábor lidu" na louce u Bečvy, na němž manifestačně domáhal se lid svých politických, sociálních a hospodářských práv za ohromné účasti.

R. 1871 1. října otevřena první třída českého reálného gymnasia obecního; ředitelem stal se prof. dr. J. Diviš.

R. 1872 6. června vykonal v Hranicích arcibiskup olomucký kardinál Bedřich lantkrabě z Fürstenberka generální visitaci zakončenou pontifikální mší na náměstí. — Na podzim tohoto roku založen pohřební spolek sv. Josefa z Arimathie, který čítá asi 1200 členů a za nepatrný poplatek (měsíčně 10 h) uhrazuje zemřelým údům pohřební výlohy. — Téhož roku učiněn první krok ku poněmčení mladého, sotva zřízeného obecního ústavu otevřením německých paralelek při hranickém reálném gymnasiu nátlakem vlády.

R. 1873 nabízena značná státní subvence, zruší-li obec české paralelky při obecním reálném gymnasiu, což neuvědomělé české zastupitelstvo bohužel přijalo bezmyšlenkovitě, aniž by pomýšlelo, jaké pohromy přikvapí na české Hranice v dozírné době nemoudrým tím činem. Na to reálné gymnasium převzato do správy státní s vyučovací řečí výlučně německou k velké škodě českého lidu na Hranicku. — Utrakvistické školy obecné rozděleny na dívčí a chlapeckou, při čemž nadučitelem pětitřídní školy chlapecké stal se Josef Jekl, správcem pětitřídní školy dívčí Fr. Schenk.

R. 1874 založen Sbor dobrovolných hasičů.

R. 1875 navštívil Hranice moravský místodržitel Ludvik baron Possinger-Choborský, který prohlédnuv si město, přítomen byl též vyučování na všech školách.

R. 1879 opraven vnitřek farního chrámu nákladem asi 8000 K.

R. 1880 10. června poctil Hranice opět svou návštěvou J. V. císař a král František Josef I. na zpáteční cestě z Prahy. Uvítání vzneseného hosta bylo velkolepé. Dobrotivý panovník pokloniv se nejprve Nejvyššímu ve farním chrámu, odebral se do vojenských ústavů, na to do gymnasia a konečně i na městskou střelnici, kde i několik ran vypálil, začež na památku sboru střeleckému věnoval skvostný stříbrný pohár. Po prohlídce udílel J. V. císař audience ve vojenských ústavech zástupcům všech úřadů a spolků, načež byla hostina, ke které bylo pozváno na 40 osob. Po 5. hod. odpolední odebral se opět panovník dvorním vlakem do Vídně. — Téhož roku 5. srpna postiženo obyvatelstvo průtrží mračen; i rozvodnila se Bečva tou měrou, že strhla v Teplicích most a vystoupivši vysoko nad normál zaplavila široké okolí.

R. 1886 20. září zřízena v Hranicích německá měšťanská škola, jejíž ředitelem stal se Alois Jung, nadučitel v Podštátě.

R. 1887 stal se s Hranicemi smutný převrat. Slabostí a neopatrností Čechů domohli se Němci v Hranicích většiny v obecním zastupitelstvu, zabravši I. a II. sbor. Touto porážkou „vůdce" Čechů hranických Dr. Kallus nucen opustiti město, přenechav svou advokátní kancelář mladšímu pracovníku JUDru. Fr. Šromotovi. Aby si nadvládu pojistili, jmenovali Němci spoustu čestných občanů, z nichž mnozí kromě obecních voleb Hranic neviděli po celý život; také byla přeložena německá škola lesnická působením starosty města Dra. Bedřicha Plachkého ze Sovince do Hranic r. 1896 a umístěna ve velkolepé budově.

R. 1888 4. července udílel vojenský polní vikař (biskup) Dr. Gruscha ve farním chrámu svátost biřmování. Téhož roku dne 29. srpna navštívil Hranice moravský místodržitel Bedřich hrabě Schönborn.

R. 1896 rozděleny až doposud utraquistické školy obecné na české a německé. Nadučitelem pětitřídní chlapecké školy jmenován Josef Baďura, jemuž svěřena prozatím i správa české pětitřídní školy dívčí, které stala se r. 1897 nadučitelkou Anna Letocká; nadučitelem čtyřtřídní německé chlapecké školy stal se Richard Lenhart, doposud správce utraquistické školy dívčí.

R. 1897 zřízeny nákladem nově utvořeného Školského spolku „Galaše" české soukromé měšťanské školy chlapecká i dívčí:

ředitelem školy ustanoven Bohdan Lanceš, odborný učitel ze Vsetína. — Za to téhož roku německá čtyřtřídní chlapecká škola rozšířena na pětitřídní.

R. 1898 26. června odhalena slavnostně socha J. V. císaře Františka Josefa I. na památku 50tiletého panování před školní budovou na náměstí císaře Františka Josefa za přítomnosti Moravského místodržitele Spens-Bodena, zemského hejtmana hraběte Vettra z Lilie a všech zeměpanských úřadů z Hranic i okolí. Správcem c. k. okresního hejtmanství tehdy byl Maxmilian hrabě Coudenhove. Socha zhotovena nákladem 7600 K vídeňským sochařem Pendlem. — 18. září posvěcena konsist. radou P. Josefem Čechem budova českých obecných škol v Nádražní třídě, pořízena nákladem obce. Téhož dne posvěcena i budova německé chlapecké školy na Motošíně.

R. 1900 13. června zemřel o 2. hod. odpolední, raněn byv mrtvicí, stařičký farář Hranický kons. rada Jos. Čech. Nástupcem jeho stal se Monsign. Dr. Ant. Symerský, doposud farář v Oseku.

R. 1901 24. června zavítal do Hranic na generální visitaci kníže-arcibiskup olomucký Dr. Theodor Kohn, která zakončena dnem 29. června slavnou pontifikální mší na náměstí u sochy Panny Marie. — Lázeňské místo Teplice, jež po mnoho roků měl v nájmu Tomáš Langer, majetník hôtelu „u Brna“, přešlo v nájem zkušených odborníků Dra. A. Kučery, znamenitého balneologa, a Ant. Tebicha, stavitele z Brna, kteří důkladně lázně opravili a znovuzřídili. — Po celý rok 1901 pracovalo se o překot na regulaci řeky Bečvy od Hranic k Teplicím.

R. 1902. Začátkem šk. r. 1902—3 1. září převzaty konečně české školy měšťanské ve správu veřejnou, čímž sňato „Galaši“ nesmírné břímě s beder. — 25. května oslavila zdejší lesnická škola 50leté jubileum svého trvání za přítomnosti místodržitele hr. z Žerotína a mnohých předních osobností a hodnostářů. — 3. prosinec zajisté jest důležitým mezníkem v osudech Hranic. Toho dne stalo se předůležité rozhodnutí u nejvyššího správního dvoru ve Vídni ve sporu o právoplatnost voličů v prvním sboru národnosti české.

R. 1903. Zima roku toho byla neobyčejně tuhá, led nabyl značné síly a když nastala v únoru náhlá obleva, hnuly se ledy na Valašsku, připluly neočekávaně rychle a s takovou prudkostí,

že přepevný jez (splav) v Hranicích protrhly. — Dne 17. května započali ing. K. Kotek a O. Zeman, podnikatelé staveb, se stavbou porouchaného jezu. Stavba přerušována byla značnými povodněmi. — 16.—21. července vykonány v Hranicích konečně volby do obecního výboru. Ve sboru třetím zvoleni výhradně čeští kandidáti, němečtí voličové se volby nezúčastnili. Ve druhém sboru obdrželi většinu hlasů kandidáti německé strany a v prvním sboru[1]) zvoleni kandidáti české strany. — Po rekursu, podaném proti volbám německou stranou, leč vyřízeném ve prospěch české věci, přikročeno po různých nezdařených pokusech dne 10. září k volbě představenstva; starostou zvolen JUDr. František Šromota, místní advokát.

R. 1904 v měsíci srpnu započato se stavbou nového mostu přes Bečvu. Do zimy postaveny jsou základy obojích prsou a zbudován střední pilíř. Klenba provedena na jaře roku příštího. — Současně s novým betonovým mostem stavěla obec plynárnu, které práce pokračovaly s takovou rychlostí, že o Vánocích zazářilo město po prvé jasem nového světla.

R. 1905 22. října odpoledne konal se na Žerotínově náměstí velký tábor lidu o zavedení všeobecného rovného a tajného hlasovacího práva. — Dne 13. prosince večer vyhořela Hellerova továrna na sukna.

R. 1906 dne 28. června poctil Hranice po třetí svou pozorností J. V. císař František Josef I. Na cestě do Moravské Ostravy zastavil se s družinou svou na čtvrt hodiny na nádraží Severní dráhy, které bylo slavnostně upraveno. — 13. září dlel v Hranicích ministr obchodu Dr. Josef Fořt v úřední záležitosti projektu a stavby kanálu dunajsko-oderského. V Teplicích byla hostina a udílena audience. — V létě a v podzimu toho roku opraven a vymalován farní kostel nákladem 12.000 K.

R. 1907 dne 4. dubna byla vysvěcena a svému určení odevzdána nová budova českých měšťanských škol v Nádražní třídě. — 14. května konaly se 1. volby do říšské rady dle všeobecného, rovného, přímého a tajného práva hlasovacího. Ze 4 kandidátů zvolen Dr. Jan Žáček, potomní ministr-krajan. — 28. května zavítal do Hranic Jeho cís. Výsost pan arcivévoda František Ferdi-

[1]) Jak se Hranice do rukou německé nadvlády dostaly a z ní vyproštěny byly, důkladně líčí V. Bartovský v díle „Hranice“ čl. XIII.

nand d'Este, následník trůnu, aby prohlédl si zdejší vojenské ústavy, zvláště však jízdeckou školu kadetní. — 21. června přijela za účelem prohlídky vojenských ústavů zdejších japonská studijní komise v průvodu šéfa ministerstva války a zdržela se v Hranicích po několik dní. — V letních měsících rozmohla se v Hranicích na jabloních neobyčejně mšice krvavá, v lesích bekyně sosnová (mniška). — 14. a 15. července nastala následkem trvalých dešťů a přívalů na řece Bečvě hrozná povodeň, která kolem Hranic dostoupila výše 3 m nad normálem, ač řečiště upraveno a rozšířeno. Regulace ukázala se býti úplně nedostatečnou.

R. 1908. Volby do obecního zastupitelstva vykonaly se ve dnech 29. ledna až 4. února. Průběh jejich byl veskrze klidný. Němci se voleb vůbec nesúčastnili. Všechny tři sbory i s náhradníky připadly Čechům. Ve III. sboru odevzdáno 533 hlasů, ve II. sboru dostavilo se k volbě ze 416 oprávněných voličů 228, mezi nimiž hojným počtem byli čestní občané. K volbě do I. sboru dostavilo se ze 30 oprávněných voličů 14. Protest proti volbám nebyl podán žádný. — Volbou představenstva dne 15. února ukončeno bylo volební období. — 20. dubna ustavila se pro okres Hranický Katolicko-politická jednota se sídlem v Hranicích. — 19. května prohlížel zdejší vojenské ústavy J. C. V. pan arcivévoda František Salvator. — 21. června biřmoval v Hranicích světící biskup z Olomouce Dr. K. Wisnar. — 28. června zahájena jubilejní výstava kroměřížská, kterou hranické živnostnictvo čestně obeslalo a slušně se representovalo. — 2. srpna uspořádal místní odbor Národní Jednoty všenárodní slavnost s průvodem na Střelnici ve prospěch a zřízení knihoven Svatopluka Čecha za spolupůsobení širokého okolí. — 17. a 18. srpna zavítala část českého Sokolstva při svém zájezdu na Moravu též do Hranic k prohlídce města i okolí. Oficielního uvítání dostalo se Sokolstvu před městskou radnicí 18. srpna o 11. hod. dopolední. — 12. listopadu usnesl se obecní výbor domáhati se zřízení českého reformního realného gymnasia v Hranicích, jemuž poskytne obec věcných potřeb. Podobné usnesení učinil i starostenský sbor na Hranicku, jakož i obecní výbory a místní školní rady celého okresu. Četné petice zaslány ministerstvu vyučování. Škola má se otevříti počátkem školního roku 1909/10. — 2. prosinec, kdy oslavila celá říše významné 60tileté jubileum vladařské stařičkého mocnáře J. V. císaře a krále Františka Josefa I., byl i v Hranicích svátkem.

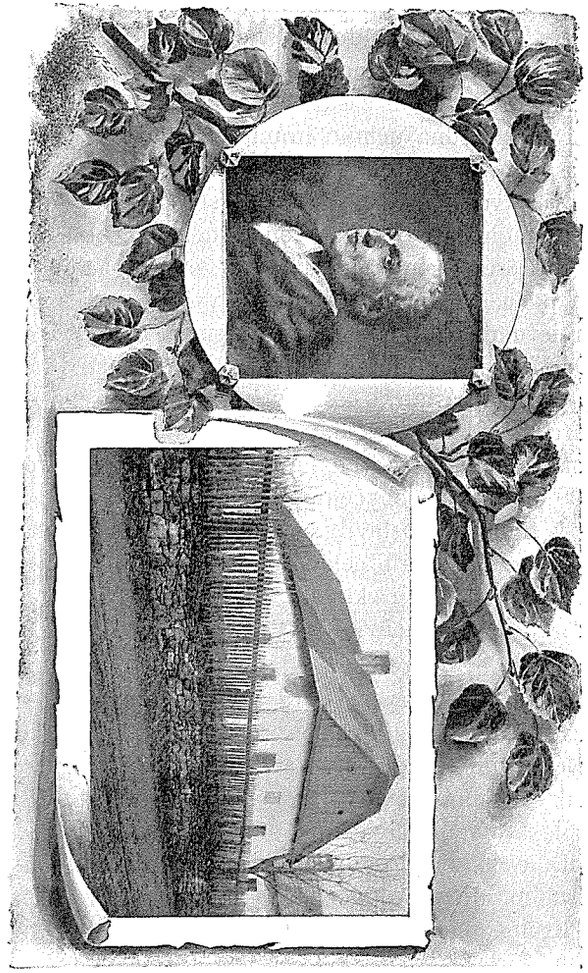
V předvečer jubilea bylo slavnostní osvětlení města, lampionový průvod s hudbou. V jubilejní den slouženy o 9. hodině dopolední slavnostní bohoslužby za přítomnosti veškerých úřadů, škol, vojska a spolků. — Na trvalou pamět založil obecní výbor jubilejní sirotčinec. — Z Hranic vyznamenány dvě osoby Jeho Veličenstvem propůjčením rytířského řádu železné koruny třetí třídy: starosta města Dr. František Šromota a c. k. notář Dr. Jan Vater. — V Císařském stromořadí zasazena jubilejní lípa.

R. 1909 2. ledna učinilo hranické živnostnictvo krok ke své posile hospodářské založením „Úvěrního družstva v Hranicích a okolí". Družstvo bude půjčovati dle stanov pouze svým členům a za členy mohou býti přijati jen živnostníci, kteří jsou zároveň členy v některém společenstvu. — V měsíci lednu rozvinul se čilý ruch po celém okolí u obecních výborů a místních školních rad pro reformní české realné gymnasium v Hranicích. — 4. února zemřel Dr. Ant. Rezek, ministr m. s., čestný občan hranický, který má nepopíratelné zásluhy o české vítězství v Hranicích. — Od 8.—11. února pořádán v zasedací síni městské radnice živnostensko-právní kurs velmi četně navštěvovaný hranickým živnostnictvem. — Zima roku 1908 09 byla neobyčejně tuhá a dlouhá; již záhy v podzimu — v říjnu — dostavily se silné mrazy a potrvaly bez oblevy za severních větrů celou zimu; koncem února 1909, kdy v jiných letech přilétají skřivani, klesala rtuť v teploměru až na — 14 R°. Následky: nebylo vody dostatek.

Z rodáků hranických vynikl přede všemi spisovatel a národní buditel Heřman Agapit Galaš. Narodil se v nízkém domečku (dosud zachovalém) v Hranicích 4. dubna 1756. Věnoval se po ukončených gymn. studiích napřed bohosloví, pak ranhojičství, načež stal se ranhojičem vojenským. R. 1789 povýšen byl za vrchního lékaře ranhojičského v Jaroslavě v Haliči, kdež na obě oči oslepl, avšak brzy nabyl operací zraku opět, ale musel se odebrati na předčasný odpočinek, který trávil ve svém rodném městě. Kromě básnictví lyrického a výpravného zabýval se malířstvím.

Největšího rozšíření po Moravě dostalo se jeho „Muse Moravské", která vyšla v Brně r. 1813. Galaš velkým byl lidumilem, léčil chudé nemocné v Hranicích zdarma a zařídil jim malý špitál, půjčoval knihy, poučoval a budil své krajany; byl též znamenitým folkloristou, zachovav nám mnoho důležitých zpráv

o starých obyčejích lidu moravského. Také vyučoval soukromě mládež v kreslení a malování. Za vše své snahy mnoho díků nezažil. Zemřel v 84. roce věku svého r. 1848.[1]) (Obr. 47.)

Obr. 47. A. Galaš a jeho rodný domek.

Hranické soukenictví jindy a nyní. Soukenictví hranické je původu prastarého. V prvých dobách se vyráběla sukna jen pro

[1]) O literární jeho činnosti viz Čas. Mat. Mor. IX. a XXV. a V. Bartovský „Hranice“ XVII.

nejbližší okolí. Později navštěvovali soukeníci již trhy vzdálenější, kam přicházeli kupci ze zemí okolních. Časem byla utvořena trvalá obchodní spojení se zeměmi celého Rakouska a založen vývoz do zemí balkánských.

Kromě zboží komerčního vyráběla se také sukna pro vojenské potřeby. Hranice byly věrným a spolehlivým dodavatelem našeho eráru zvláště ve válečných dobách.

Soukeníci hraničtí, jichž je nyní 20 samostatných mistrů, sloučených v jednom společenstvu, zabývají se výrobou vlněného zboží, a to flanelů, bílých suken, jednobarevných a jen něco málo vícebarevných látek. Od výroby t. zv. modních látek se upustilo vůbec.

Vlna střižní, kožní i jirchářská dováží se nejvíce z Uher, něco málo je původu domácího: z východní Moravy.

Vlny jemné, polojemné a hrubé, úplně čisté, vyprané na strojích v prádelnách k tomu zřízených, dovážejí se do Evropy z Australie, Kapska a Ameriky. Soukeníci zdejší kupují tyto druhy vlny od obchodníků ve Vídni nebo v Bílsku jednak, jednak přímo v Bremách anebo ve Verviers.

Na jemné flanely t. zv. košilkové, kupuje se již přize hotová a to buď přímo v Belgii anebo ve Vídni či v Brně u překupníků. Zdejší soukeníci totiž nemají ve své přádelně tak dokonalých strojů, které by jemnou vlnu na tenkou přízi zpracovaly.

Ke zpracování vlny na potřebnou přízi mají mistři hraničtí svou vlastní společenskou přádelnu strojní v Drahotuších, poháněnou vodní silou z mlýnského náhonu bečevského; zde má též svou valchu.

Stroje ku předení jsou buď samočinné, buď polosamočinné. Ty utvoří přízi k dalšímu zpracování, která nazývá se buď osnova nebo utek.

Flanely všeho druhu rozesílají se velkoobchodníkům do Vídně, Štyrského Hradce, Terstu, Lublaně i jiných větších měst říše naší. Mimo to i menším obchodníkům střižným zbožím přímo.

Sukna bílá a jednobarevná prodávají se překupníkům do Vídně a Terstu, kdež je v zemích pobalkánských odbývají.

Několik mistrů (asi 5) prodávají své výrobky na výročních trzích na Moravě a ve Slezsku.

Pravděpodobno jest, že ne-li brzy po založení Hranic, tedy jistě v době opata Chvalka, který ves Hranice na město vyzdvihl, usadili se v nově založeném městě četní soukeníci, kteří zde své řemeslo jali se provozovati.

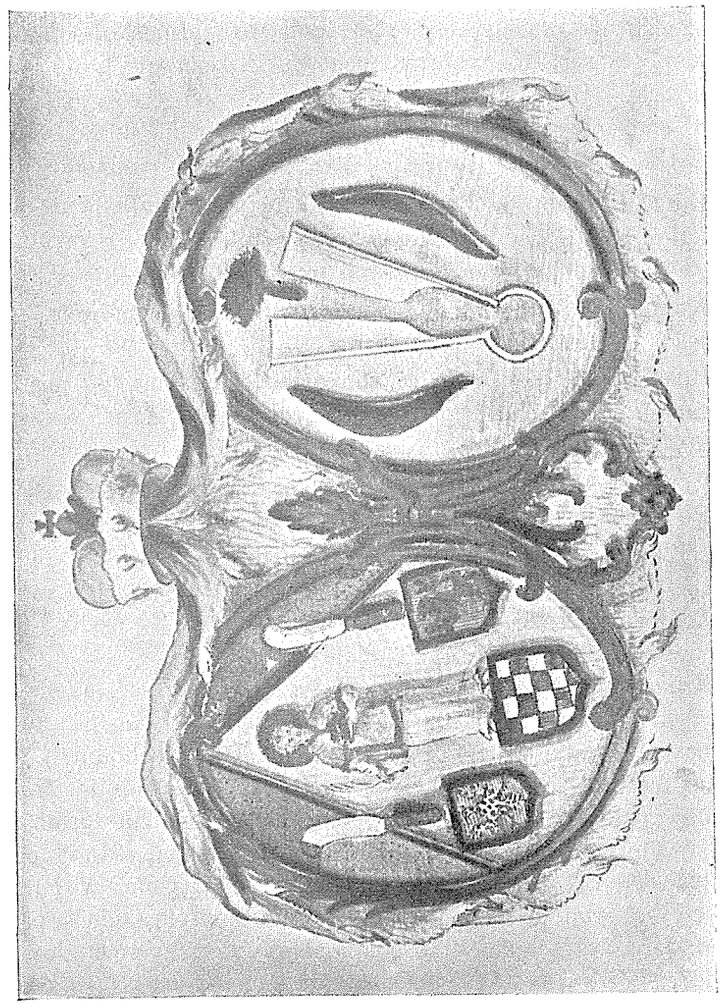
Ve 2. polovici XV. stol., kdy náležely Hranice nejvyššímu sudímu zemskému panu Ctiboru Tovačovskému z Cimburka, pozdějšímu zemskému hejtmanu, došlo v Hranicích k tuhým půtkám mezi měšťany a předměšťany o užívání obecních pozemků, což Ctibor Tovačovský rozhodl v ten smysl, že měšťané mají platiti veškery obecní a zemské dávky dvojnásobně, začež mohou užívati obecního lesa a pozemků. Při té příležitosti odkoupili měšťané od pánů svých veškery zahrady, ležící na pravém břehu říčky Veličky za roční poplatek a obdrželi r. 1464 od krále Jiřího z Poděbrad mýto. K odkoupení zahrad přiměla měšťany hranické okolnost, že počalo se ve městě našem usazovati mnoho šlechty, která kupovala měšťanské domy uvnitř města.[1]) Tím naskytla se hranickým příležitost uzavříti dobré obchody. Z prodaných domů uvnitř města stěhovali se za hradby městské a dávali tak vznikati novým ulicím pod hradbami. Mezi těmito „vystěhovalci“ bylo nejvíce soukeníků, kteří založili „Motošín“ a ulici „Klihovskou“, později „Komenou“ zvanou. Je to nynější ulice Galašova, Čechova a Vrchlického. Pravý břeh Veličky osadili soukeníci, levý jircháři (kteří potřebovali při provozování svého řemesla mnoho klihu, odtud ulice Klihovská).

Každý soukeník tehdejší byl i postřihovačem, jak nás o tom poučuje starobylý erb počestného cechu soukenického, kde spatřujeme po stranách i nůžky. (Obr. 48.) Ba mnozí soukeníci hraničtí vynikli znamenitě i v barvení suken, zvláště pak v barvení vlny ke své vlastní potřebě.

V době předbělohorské žili soukeníci hraničtí v blahobytu. Neblahé následky nešťastné porážky bělohorské zastihly i Hranice velmi citelně. Větší část řemeslníků, než by byla ustoupila od svého náboženského přesvědčení, volila raději vyhnanství. A tak vidíme mezi emigranty českými i mnoho hranických, ani se ubírají do Holandska a Anglie. Byli to hlavně nožíři a soukeníci.

[1]) Mezi jinými se zde zakoupili: páni z Cimburka, z Pernštýna, ze Žerotína, ze Žampachu, Laryšové, Světlíkové, Posadovští, Orlíkové, Troubečtí, Čaputové.

Že emigrantů hranických nebylo jen několik, svědčí okolnost, že ve dvou letech 1621—1622 zůstalo jen ve vnitřním městě 17 domů pustých, za městem pod hradbami 58.

Obr. 48. Znak cechu soukenického v Hranicích.

Na konci XVII. a počátku XVIII. stol. znamenati lze příznivější obrat v smutném osudu hranických soukeníků. Tehdy čítalo se v městě našem na 360 samostatných mistrů soukenických, kteří výrobky své vozívali na trakařích po jarmarcích. Roku 1756

žid David Vračlavský v tovaryšstvu Karla Šejdy jal se nakupovati od místních soukeníků dobré výrobky a zajížděl s nimi na trhy do Trnavy v sev. Uhrách. Tam nacházela sukna hranická pro svou výbornou jakost výtečného odbytu. Za krátko však Šejda zhostil se Vračlavského a za společníka přijal Karla Rábla, který osvědčil se jako výborný obchodník. Zasluhuje tudíž vším právem Karel Rábl, aby byl nazván křisitelem nově rozkvetlé živnosti soukenické; počet soukeníků stále vzrůstal, takže na počátku XIX. stol. bylo v Hranicích přes 400 mistrů soukenických.

Od r. 1784 až do roku 1810, zvláště pak v poslední desítce XVIII. stol. byl obchod soukenný na vrcholu svého rozkvětu a s ním i štěstí zdejších soukenických mistrů. (Obr. 49.)

Kromě Uher dostalo se suknu hranickému výborného odbytu ještě v Turecku.

Roku 1815 čítalo se: 227 soukenických stavů, 385 mistrů, 23 tovaryšů, 47 učňů, 342 přadlen, a vyrobilo se: zvláště jemných kusů 2033, jemných 2630, střední jakosti 1941, obyčejných 988, celkem 7592 kusů.

Po válkách francouzských nebylo již dost pracovních sil, mzda stoupala a tím nastala potřeba továren, v nichž by pracovaly stroje místo lidských rukou a velkozávody počaly dusiti maloživnostníky a tak klesali stále a stále. Některé cechy uhájily se tím, že počaly užívati též společně strojů.

Kromě toho i jiné příčiny a překážky počaly se stavěti řemeslu soukenickému v cestu. Rusko po dvouleté šťastné válce s Tureckem získalo v něm r. 1829 znamenitých obchodních výhod, tak i vývoz svých suken do zemí tureckých usnadnilo. Jinou příčinou úpadku soukenického spatřujeme v nenadálé proměně vkusu v oděvech. Po mnohá staletí hledali lidé jen jednoduchá, trvanlivá sukna, kteráž mohl ještě i syn nositi po otci. V letech třicátých však stal se najednou vkus ten zastaralým: lidé si přáli lehčího, za to však lacinějšího sukna, barvy a vzory rozhodovaly více než jádro sukna; střídání se mody nemohl menší soukeník vyhověti. Neméně ochromilo malého soukeníka, že odňaty mu dodávky sukna pro vojsko.

Tak klesalo stále soukenictví hranické, kdysi na vrcholu dokonalosti, až na dny naše, kdy spatřujeme ze dnů zašlé slávy jen nepatrné zbytky. Čítáť se 20 soukenických mistrů samostatných.

Hranická keramika. Vedle znamenitého a daleko za hranicemi vlasti proslulého soukenictví kvetlo ve městě našem na sklonku 18. a počátkem 19. století i hrnčířství.

Obr. 49. Tajemné vyobrazení řemesla soukenického.

Jako ostatní živnosti i průmysl hrnčířský provozoval se původně po domácku a nabyl svéráznosti i dokonalosti důmyslem

našeho lidu. Tím stalo se zboží naše hledaným daleko široko a aby dostáti se mohlo četným zakázkám, počala výroba ve velkém, po továrnicku.

R. 1783 založil v Hranicích jednu z prvních továren keramických na Moravě kníže Dietrichštejn, majetník zboží Hranického v dřívějším Světlíkově dvoře.

Velkému rozkvětu ani dlouhému trvání se však hranická továrna keramická netěšila. Pracovalo se v ní celkem 22 let. Památek po výrobcích je velmi málo. (Obr. 50.)

R. 1796 po bedlivé úvaze usnesla se správa knížecí, že se továrna uzavře. Klesala. A tak konečně rozhodnuto, že se výroba omezí. Továrna živořila však přece až do r. 1805, kdy ustalo se od výroby nadobro.

Hrnčířství kvetlo — po domácku provozované — v Hranicích vedle soukenictví od dávných časů. Hraničtí zruční hrnčíři připomínají se již r. 1643.

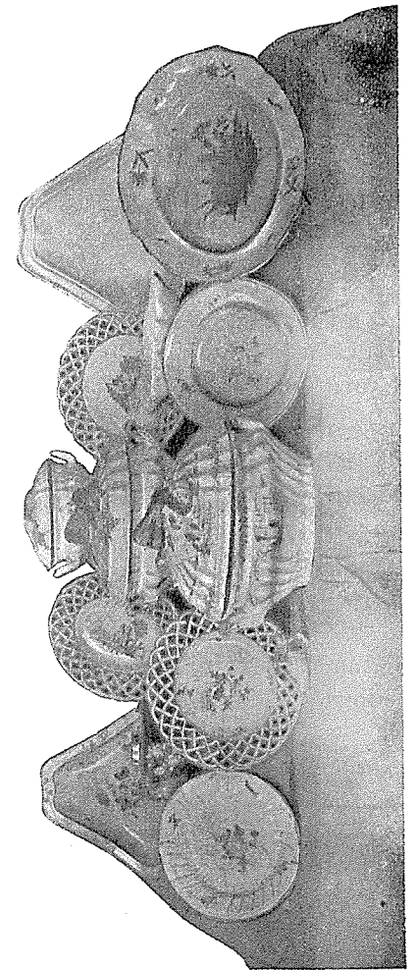
Spolek literátů je zajímavou zvláštností hranickou. Trvá již několik století. Spolky literátské vznikly již za vlády Karla IV. a hlavním podporovatelem jejich byl Arnošt z Pardubic, první pražský arcibiskup. Péče jejich nesla se hlavně ke zvelebení chrámového zpěvu. Přednášeli členové bratrstev jmenovitě zpěvy rorátní při mších, průvodech a jiných výkonech církevních. Dříve skládaly se sbory vesměs z mužů, zběhlých v umění literním a proto se nazývaly kůry literátské. Původně zpívalo se latinsky, až ve druhé polovici XVI. stol. spatřujeme kůry literátů českých. Sbory literátské dle obyčeje tehdejší doby zřízeny byly způsobem cechovním a spravovaly se zvláštními řády a artikuly. Ty sepsány byly ve zvláštní knize zápisní čili matrice.

Když pak při nedělních a svátečních bohoslužbách ve městech zavedena jest místo dosavadních zpěvů hudba instrumentální, pominuly tím hlavní výkony literátův a bylo jim zpívati toliko přede mší a kázáním a předříkávati modlitby a zpěvy při průvodech veřejných, což doposud činí v Hranicích.

Za císaře Josefa II. i tovaryšstva literátní byla zrušena; po jeho smrti nebránilo se, aby bývalé spolky literátské se opět obnovily. A tak zaniklý hranický kůr opět znovuzřízen a trvá až dodnes.

Alodiální velkostatek Hranice drží nyní Gabriela kněžna z Hatzfeldt-Wildenburka.

Výměra v hektarech: polí 1703·88, zahrad 123·08, luk 448·57,

Obr. 50. Ukázky hranické keramiky.

pastvin 85·22, lesa 6283·29, neplodné půdy 34·37, zastavěných pozemků 13·66; dohromady 8692·11 ha.

K velkostatku hranickému náležejí dvory: Hranice 2 (Čaputův dvůr, Horní dvůr), Klokočí, Velká, Bělotín, Polouves, Opatovice, Slavíč.

Plodiny a výrobky k prodeji: obilí, okopaniny, cukrovka; stavební, užitkové dříví a dříví k pálení.

Podniky velkostatku jsou: Sladovna, vinopalna, kamenné lomy vápencové, vodní pila, lázně Teplice.

Katastrální výnos panství Hranického obnáší 44.741·27 K.

Ke všeobecnému vzdělání v Hranicích přispívá: Veřejná knihovna národní, založená spolkem tehož jména r. 1894. Správu její obstarává spolkový výbor. Knihovna obsahuje na 1000 svazků. Půjčuje se po celý rok v neděli dopoledne.

Lidová čítárna založena r. 1903. Otevřena je třikrát týdně. Vyloženo přes 100 časopisů všech směrů, které půjčují příznivci lidového vzdělání.

Městské museum založeno r. 1904, aby obecenstvo poznalo svéráznost předků a kraje a dovedlo si zděděných památek vážiti. Správu obstarává kuratorium.

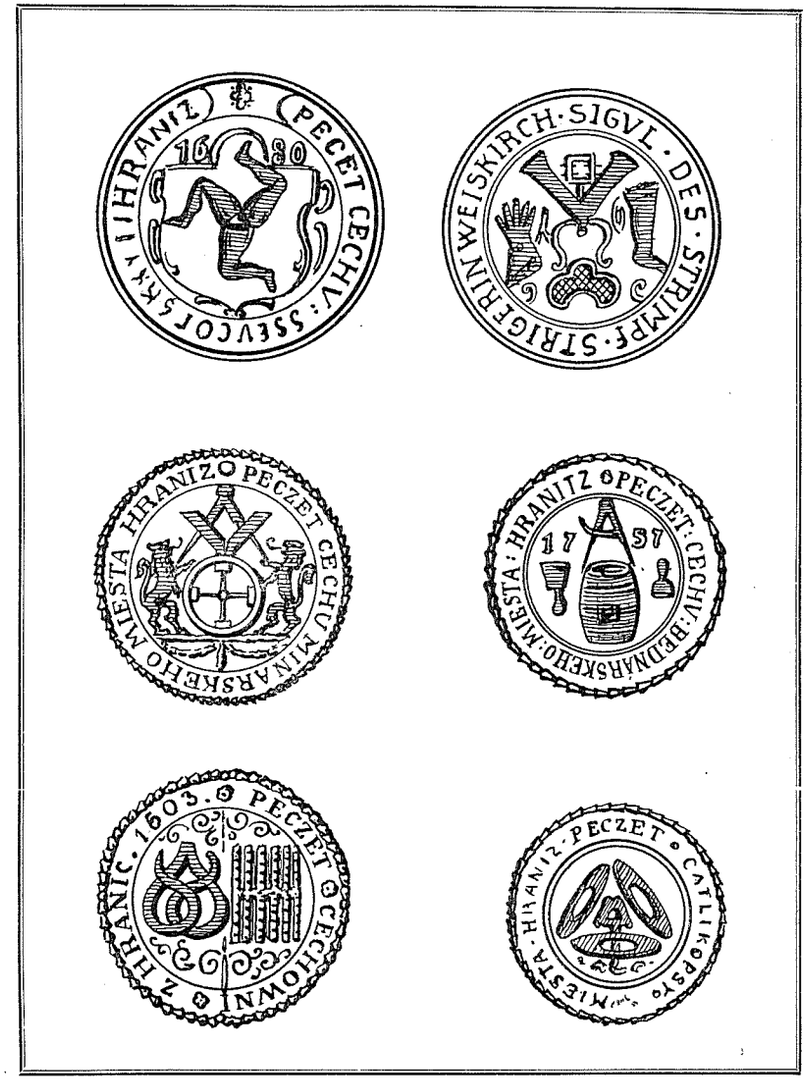
Po zrušení cechů (viz znaky některých na str. 143.) zřídila se r. 1883 **společenstva živnostenská a hospodářská.** Společenstvo obchodníků, soukeníků, výčepníků, koncesovaných a svobodných živností, krejčí, obuvníků, řemeslných živností, pekařů, řezníků a uzenářů, dřevo- a kovopracovníků, smíšených řemesel. Družstvo knihtiskárny, Vydavatelské družstvo „Hlasů z Pobečví“, Družstvo řeznické porážky.

Největší a nejznámější tovární závod v Hranicích jest „První mor. továrna na vodovody, plynovody a pumpy“ Ant. Kunze. (Obr. 51. a 52.)

Rozpočet obce na rok 1908. Příjem 285.350 K, vydání 390.311 K; schodek 104.961 K. Schodek hradí se: 80% obecní přirážkou, jež vynese 83.931 K, 5% činžovním haléřem, který vynese 21.055 K.

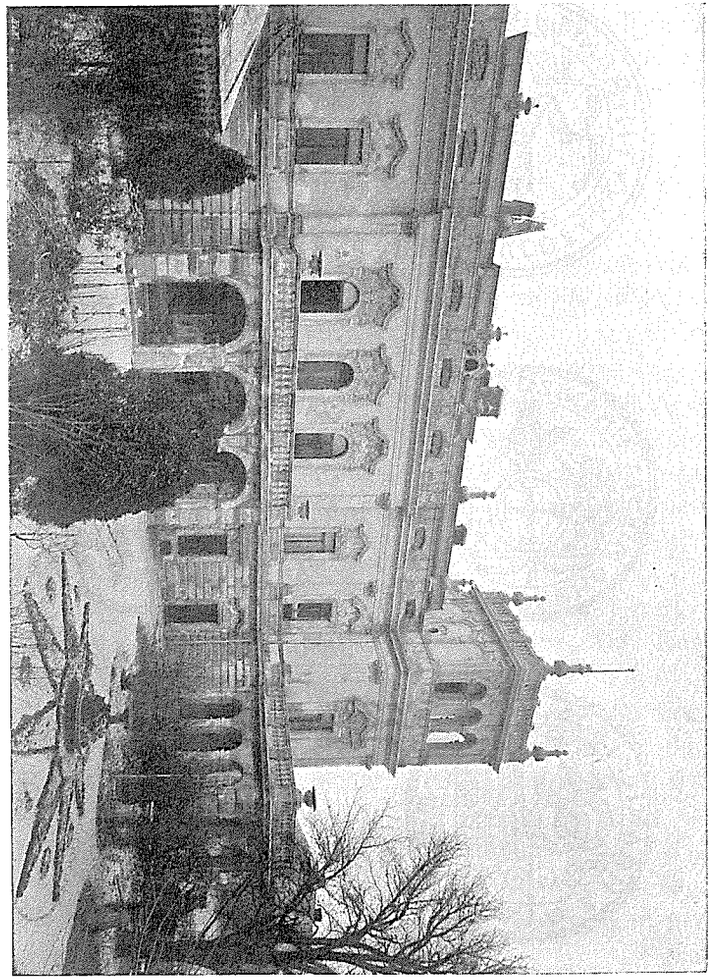
Městské ústavy. Zdravotní: Všeobecná nemocnice s epidemickými pavilony. Dobročinné: Městský chudobinec, Jubilejní sirotčinec. Obecní veřejné podniky: vodovod, plynárna (obr. 53.), plovárna, kamenné lomy.

Některé znaky cechů Hranických.

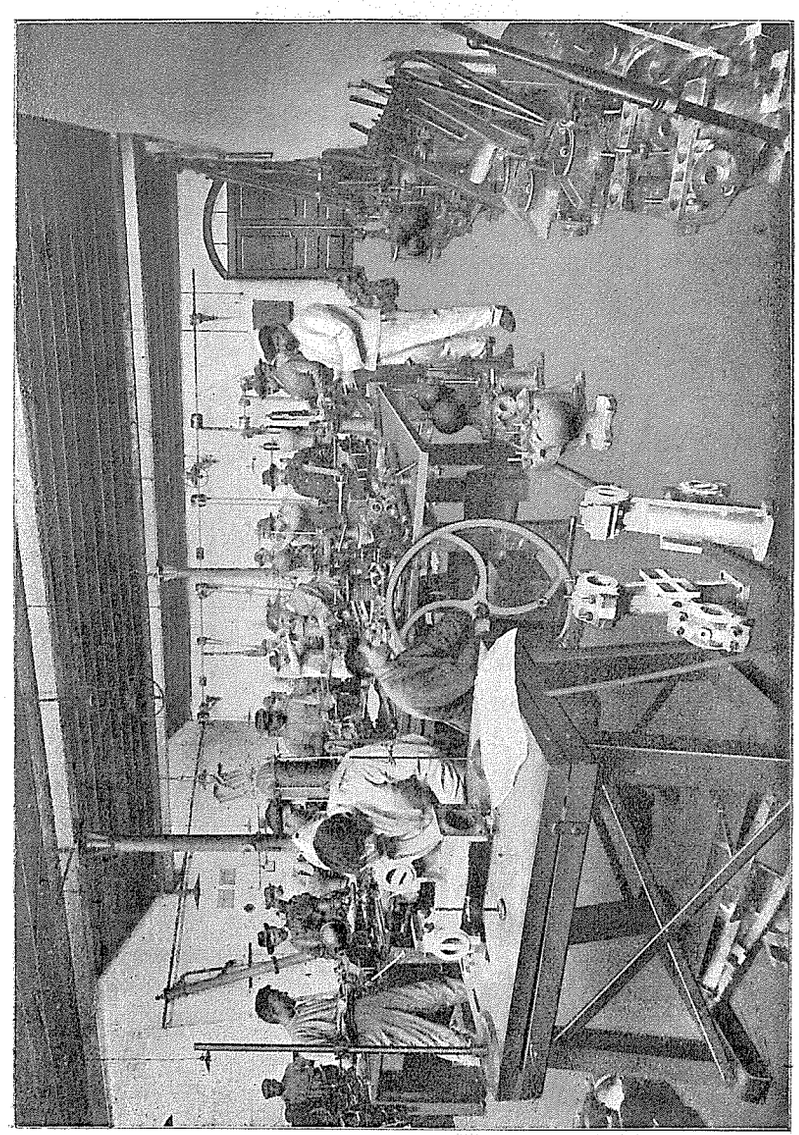
Babice

(gen. do Babic, lok. v Babicích), vesnička na svahu zvlněné pláně záhorské po pravém břehu řičky Juhyně, v nejjižnějším cípu

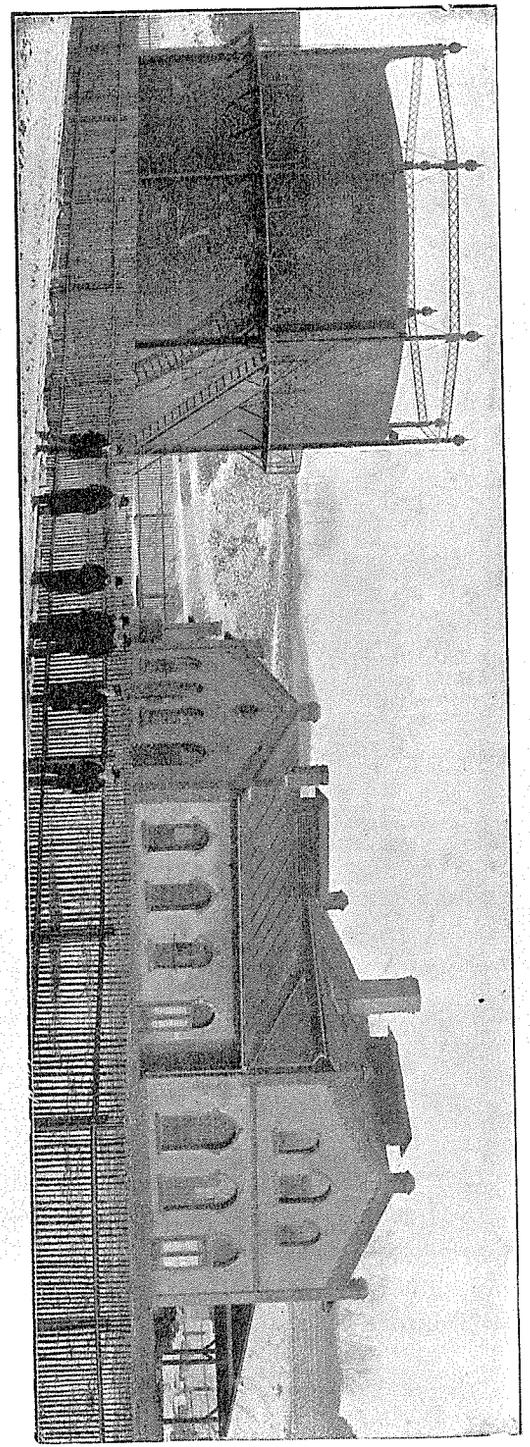

Obr. 51. Obchodní dům firmy Kunzovy.

okresu Hranického jjv. od Hranic ve vzdálenosti 16·5 km v nadmořské výši 319 m s katastrální rozlohou 235 ha 97 a a čistým katastrálním výnosem 4778·96 K, o 28 domovních číslech se 152

Obr. 52. Výstrojovna firmy Kunzovy.

Obr. 53. Městská plynárna v Hranicích.

obyvateli národnosti české a vyznání římsko-katolického, živících se výhradně zemědělstvím.

Od Malé Lhoty přichází potok Točenka, protéká obcí a posiluje s pravé strany tok Juchyně, poháněje v místě mlýn a pilu.

Jednotřídní školu, založenou r. 1897, navštěvují i ditky z přiškolené obce Malé Lhoty, vzdálené půl hodiny směrem východním. Ves přísluší k obvodu c. k. pošty v Kelči, kam je i přifařena.

R. 1830 měla dědina 28 domů se 175 obyvateli (82 muž., 93 žen.); obyvatelstva ubývá. Za 70 let ubylo 23 obyvatelů při témž počtu domovních čísel. Příčinu toho dlužno hledati v nedostatku výživy v místě a blízkém okolí. Obyvatelstvo chudší, zejména mladší, odchází za výdělkem do míst průmyslových.

Z dějin. Víska náleží k nejstarším osadám na Záhoří. Kolem r. 1210 byly Babice majetkem pánů Bráneckých. Z pozdějších majetníků tohoto bývalého biskupského panství uvádí (Švoj) následující: R. 1539 Jana st. a Ondřeje, r. 1548 Dalibora Ondřeje z Bělkovic. R. 1604 prodal Bernard Obešlík z Lipůltovic (obr. 54.) Babice s rytířským statkem Jindřichu Opršalovi z Jetřichovic za 3400 mor. zl. Než zboží to nebylo dlouho v držení nového majetníka, přešedši již r. 1611 koupí v ruce Mikuláše Vrahyně z Reptu za 4400 mor. zl., po jehož smrti r. 1612 koupil je opět Jindřich Opršal z Jetřichovic. (Obr. 55.)

Kolem r. 1640 bylo zboží Babické ještě samostatné, později přiděleno bylo k panství Kelečskému.

Dle ústního podání jest nejstarší usedlostí v obci číslo domu 21. Dříve ke statku tomu patřily i pozemky nynějšího čísla 17. Majetníkem nerozděleného statku byl obecně zvaný v mluvě lidové „man“.

Posledním „manem“ v Babicích byl Kajetán Babický z Babic, vyznání českobratrského.

Konfiskační praxí zbaven byl Kajetán Babický statku a útěkem zachránil si život; prchaje zanechal své veškeré zboží tak jako mnoho osadníků babických, když naléháno na ně, aby odřekli se učení bratrského a stali se opět katolíky pravověrnými. Utekli „do hor“, t. j. v pásmo Hostýnských Karpat za Kelečský Javorník, kde se zbytky jejich udržely až do vydání tolerančního patentu

za císaře Josefa II. Z nich vznikli potom nynější reformované sbory za Javorníkem.

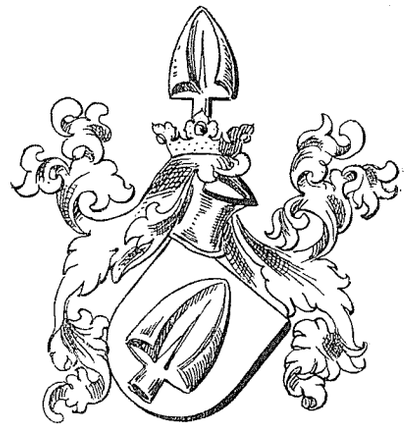
Doposud ukazují se díry a sluje v horském tom pásmu, kde prý bezpečně byli skryti před slídivými zraky inkvisitorskými.

Zkonfiskovaným statkem posledního „mana“ babického rozšířeno beneficium biskupů olomuckých.

Nejen babický man, ale i lid usedlý na gruntech opustil lány své domoviny; síla náboženské vroucnosti a přesvědčení

Obr. 54.
Znak Obešlíků z Lipůltovic.

Obr. 55.
Znak Opršalů z Jetřichovic.

byla mocnější — nad pozemské statky. Pustlo hospodářství, nebyloť pracovníků a proto pořádaly se pravé honby na lidi.

Kdož byli polapeni, za výprasku jsou usazováni na opuštěných statcích. Jakmile však naskytla se vhodná příležitost sebe menší, prchali opět.

Když konečně působením řádu jesuitského náboženské poměry se ustálily, lid vida marnosť svého vzdoru, vžil se v poměry a přijal učení římsko-katolické.

Za císaře Josefa II. zakupovaly se grunty, řádový a církevní majetek se reguloval.

Císařským komisařem v Babicích byl baron Štekrhof, Štekr též Štefl zvaný, správně snad Šternhof.

O působení Šternhofově doposud vypravuji v Babicích, zejména utkvěla v paměti následující episodka:

„Do gruntu čís. pop. 21. svolal „Štekr“ babické občany k dohodě, kde sedláci přednášeli svá přání a stížnosti. Stěžovali si zejména do velikých dávek ovsa — 16 měr! Za řeči všimal si Štekr nápadně mluvčího ujařmených sedláků, který byl v kožichu, koženkách a beranici. Nedaleko byla hluboká louže. ‚Skočíš-li do té louže tak, jak jsi, nebudeš ani Ty, ani ostatní ničeho platiti‘, svévolně zvolal Štekr. Sedlák neotálel a hup do louže. Podařený tento císařský komisař smíchy chytal se za břicho vida, jak promočený sedlák drápal se z hnojůvky.“

Běd Napoleonských válek zakusily Babice plnou měrou. Ustavičné přípřeže (foršpony) ať přátelské či nepřátelské velmi sužovaly Babické, takže nebylo ani potahů k obdělávání půdy a lidé sami se zapřáhali do pluhů.

Odvod byl na denním pořádku, doma byli jen starci, ženy a děti.

Jak potřeby obce Babické přibývaly v minulém století, ukazují nám zachovalé rozpočty obecní.

Tak z roku 1814 vykazují: „Příjem 23 zl. 20 kr., vydání 24 zl. 30 kr.; deficit 1 zl. 10 kr., které pudmistr za obcou k pohledávání má. V Kelči dne 1. ledna 1815. — Vidi Lichtenblau.“

R. 1818 spatřujeme na účtech obecních samé křížky — žádný neuměl psáti.

R. 1842 obnášely příjmy 73 zl. 14 kr., vydání 60 zl. 38 kr., „v kasi“ 12 zl. 36 kr. — Indruch, fojt. Revidiert und richtig befunden (podpis nečitelný).

Rozpočet na rok 1909: Příjem 2010·10 K, vydání 2624·28 K; obecní přirážka 60%.

Názvy jednotlivých trati: Hejtmanice, Kapce, Padělky, Chmelivka, na Kusách, nad Štěpnicou, Hájky, nad Haklíkem, Hlyboká, Náplatky, Jasenov (les), nad Rybníčky, Mezicesty, za Koutkem, Zahumenica, Švihlov.

Roboty: Na 3 koně 2 dni v týdnu.

Desátky: Kdo odváděl na faru malé snopy, dal mu na potupu farář skrovné snopy pověsiti na vrata.

Nejstarší rody: Kopečný, Kadrušák, Ševčík (fojt), Palata, Staněk, Vacula, Svoboda, Indruch (pudmistr z r. 1823).

Neštěstí. R. 1907 požár zničil 6 čísel. R. 1900 rozvodnil se potok Točenka tak neobyčejně, že voda vystoupila 2·15 m nad normál před školou v šířce 23 m, u mlýna 4·43 m vysoko, zatopivši všechna stavení na návsi.

Samota: Hlyboká, usedlosť č. 29, kde obývali „familianti“. Nyní jen zbytky staveb se zahradou.

Bělotín.

(Bölten.)

Značná i dosti zámožná obec o 128 domech rozkládá se po obou březích potoka Bělotínského, který po krátkém toku vlévá se tu nedaleko žel. zastávky do potoka Luhy, do něhož i jiné bezejmenné potoky tamo vytrysklé se vlévají a pak Odře své chladné vody skytají. S ostatním světem spojují ves četné komunikace: Severní dráha císaře Ferdinanda, jež zde má zastávku, silnice erární z Hranic do Nového Jičína a čtyři okresní silnice na Kunčice, Odry, Hynčice a Střítež. V místě jest c. k. poštovní a telegrafní úřad.

Obyvatelé, počtem 1288, národností 1261 Němci a 27 Čechové, náboženstvím vesměs katolického, žijí v poměrech příznivých; půda, spočívajíc z největší části na spodku hlinitém i písčitém, jest úrodná. Podniků průmyslových není.

Důležitý jest chov hovězího dobytka kravařského plemene a koňů, pro něž zřízena i stanice.

Též chovu včel a v poslední době i ovocnému stromoví zvláštní péče se věnuje.

Při obci jest poplužní dvůr panství Hranického, který jest mnohým osadníkům pronajat.

Školství. Nelze s určitosti říci, kdy v obci škola byla zřízena. Známo jest, že sem do r. 1787 přiškoleny byly obce: Lučice, Polom a Nýdek. R. 1786 zřízena nová jednotřídní budova, a když i ta nestačila pro Bělotín a Lučice (Polom a Nýdek postavily si již své budovy školní r. 1787), povolil kníže Dietrichštejn r. 1836 zřízení 2třídní budovy, která r. 1892 zbořena a postavena byla rozsáhlejší, v níž nyní působí 4 učitelé a industr. učitelka.

Dějiny obce. Bělotín založil v II. polovici 12. stol. poustevník Jurik z benediktinského kláštera v Rajhradě. Již od prvopočátku náležela obec k panství Hranickému. Příslušnost tato porušena jednou vládou místního šlechtického rodu. Tak činí se zmínka o Peškovi z Bělotína r. 1371, o Petrovi z Bělotína r. 1402, a Jindřichovi z Bělotína r. 1415.[1]) Jan z Cimburka koupil ves Bělotín zpět ku statku Hranickému, jak dokazuje půhon Kateřiny z Olomouce, vdovy po Mikuláši „apatekáři“ z r. 1464 na Jana z Cimburka a z Bělotína, že jeho otec Jan koupil od nich Bělotín za 120 hř. gr. a dal na to jen 200 zl. a Jan jako držitel doplatiti to nechtěl.

Zdejší farní kostel sv. Jiří se 3 věžemi pochází z 15. stol.; byl pak místem českobratrské bohoslužby, načež r. 1690 katolictví vrácen a r. 1754 zcela nově postaven. Jest $26\frac{1}{2}$ m dlouhý a 15 m široký. Má 3 oltáře s obrazy malovanými od A. Nevídala. Hlavní oltář byl pořízen r. 1816, r. 1829 polychromován z odkazů a r. 1831 ozdoben sochami sv. Cyrila a Metoděje.

Též oba poboční oltáře, a to Panny Marie a sv. Tekly, byly v letech 1843 a 1849 opraveny nákladem dobrodinců. R. 1850 byly zjednány za 800 zl. k. m. nové varhany, k čemuž přispěli farníci, patron a ředitelství Severní dráhy císaře Ferdinanda.

Chrám, v němž jest i hrobka, byl r. 1853 pokryt břidlicí. Na věži jsou 3 zvony, z nichž nejtěžší váží 5 centů, druhý $2\frac{1}{2}$ ct. (oba dal uliti svým nákladem tehdejší farář Karel Světlík u zvonaře Jiřího Maderhofera v Opavě v letech 1695 a 1697) a třetí $\frac{1}{2}$ ct., který je z r. 1548.

Jmění chrámové jest nepatrné a proto přispívá filiální kostel v Nýdeku částečně na výlohy farního chrámu bělotínského.

---

[1]) Jednalo se tu pouze o rychtu v Bělotíně. R. 1405 pohnal Petr z Drahanovic řeč. z Bělotína Jakuba z Krumsína, že jsa poručníkem sirotků po Přechovi slíbil mu rychtu v Bělotíně osvoboditi a spraviti; ačkoli peníze od něho dostal, toho neučinil. R. 1406 pohnal téhož, že mu měl o masopustě vrátiti list na rychtářství Bělotské a toho neučinil. R. 1412 týž Petr z Drahanovic odpovídá, že své zboží, rychtářství v Bělotíně, dává i vzdává svým rukojmím Maršíkovi, měšťěninu z Hranic, Mikuláši, rychtářovi ze Střítěže a Martinovi, rychtářovi z Naideka i z Nadbytu, i což k tomu sluší. R. 1413 vyskytuje se na rychtě Jindřich z Bělotína, jenž pohnal Albrechta, syna páně Zdeňka z Lukova, ze 100 hř. gr., za které ručil za Lacka biskupa; r. 1416 nazývá se v Půhonech Jindřichem Bělotínem z Bělotína.

Okresní okresní knihovna v LIŠNÍ

Sem příslušejí farní obce Lučice, Polom a Nýdek. Filialní kostel mají v Nýdeku a kapli v Polomi. Péči o duchovní výchovu konají 2 kněží: farář a kaplan.

Patronem jest majetník panství.

V obci mají sídlo tyto spolky: Spolek dobrovolných hasičů, Zpěvácký spolek, mužský i ženský Odbor německého národního spolku pro severní Moravu, Živnostenské družstvo, Raiffeisenovka, a Spolek pro zvelebení chovu dobytka. O chudinu stará se obec příspěvky peněžitými a jinými podporami; o zdraví pečuje místní a zároveň obvodní lékař. Pro churavé a výživy neschopné jest tu špitál.

Památnosti. Pamětihodný je z r. 1620—1625 úřad dědičného sudího, jehož vlastník Malík tenkrát císařským vojínům mnohé škody způsobil. Když španělské vojsko Hranice oblehlo, hájil je proti útokům Malík. Vida však, že obhájců a potravin nedostačuje k záchraně města a obávaje se jako bývalý rytmistr císařský potupné smrti, vrhl se s věže zámecké do příkopu, kdež zahynul.

Boňkov

(Punkendorf),

rozptýlená vesnička při soustoku tří potoků, přibíhajících od Středolesí, Kovářova a Kylířova a při okresní silnici hranicko-podštátské. Skupina hor Oderských tvoří tu mohutný a vysoký uzel, který vysílá jedno pásmo zalesněné přes Kylířov k Heltinovu a druhé přes Střítež k Nýdeku a Odrám, přerývané četnými potoky se stálou vodou. Údolí jsou rázu alpských bystřin.

Boňkov jest toliko obcí katastrální, tvoře s Kylířovem jednu obec politickou. Obyvatelstvo zemědělské, národnosti skoro vesměs německé a náboženství římsko-katolického, zabývá se vedle své polní práce kácením a rozvážením dříví v rozsáhlých lesích.

Katastrální rozloha: 122 ha 69 a, čistý katastrální výnos 1116·86 K, nadmořská výška 375 m, vzdálenost od Hranic 9·1 km směrem sev.-záp. Domovních čísel 23, 135 obyvatelů (64 muž. 71 žen.). Fara, pošta: Podštát. Jednotřídní škola v místě. R. 1870 žilo zde v 18 domech 99 obyvatelů.

Božkov.

(Poschkau.)

V údolí nevelkém, obklopeném vrchy a na západ rozsáhlým lesem porostlými rozkládá se ves Božkov (pův. Bořkov). Nepatrný pramen potoka Veličky opatřuje 502 obyvatele Němce, katolíky, pramenitou vodou.

Ves s 80 domky probíhá dobrá okresní silnice, vedouc na sev.-vých. do Podštátu as 1 hodinu vzdáleného a na západ do Kozlova. Chudý kraj poskytuje hospodářům jen skrovný výnos; proto opatřuje si zdejší lid výživu zaměstnáním různým: obchodem dřevním, kupujíce v rozsáhlých lesích dříví, rozvážejí je po okolí, nebo jako povozníci přivážejí suroviny (vápenec, písek, potaš) do blízké sklárny a odvážejí tovary skelní na nádraží dráhy Severní do Hranic. Mnozí opět vyživují se jako řemeslníci (počtem 20), jiní jako dělníci a nádeníci ve sklárně. R. 1870 čítala obec s Heřmanicemi spojená v 75 domech 608 obyv.

V obci jest jednotřídní škola a k ní náleží i expositura ve sklárně.

Službám božím obcují v Podštátě, kam jsou přifařeni; jen při zvláštních příležitostech, jako pohřbu, konají pobožnost ve hřbitovní kapli.

Činnost spolková soustřeďuje se jedině ve spolku hasičském, r. 1899 založeném.

K obci náleží 7 samot, z nichž nejdůležitější jest Winkelsdorf.

O původu obce neznámo ničeho, obec patřila vždy ku panství Podštátskému.

Černotín.

Úhledná vesnice při okresní silnici a lokální dráze Vsetínské na pravém břehu řeky Bečvy v údolí tu dosti široce rozevřeném a vrchy od studeného severu chráněném, čítá 562 obyvatele v 84 domech (dle sčítání r. 1900) národnosti české a vyznání římsko-katolického. R. 1870 žilo v 70 domech 474 obyvatelů.

Obyvatelstvo se vyživuje jednak vzděláváním půdy, jednak řemeslem a praci v lomech vápencových a vápenkách.

Životní poměry jsou zde dosti příznivy, neboť i dělník zaměstnán je téměř po celý rok. Počátek výroby vápna sahá do polovice 19. stol., kdy fojt Josef Ochman, poznav velikou cenu nerostu ve zdejším kraji hojně uloženého, první pálil vápno; naleznuv odbytu pro svůj výrobek, rozšiřoval podnik. Nástupce jeho Josef Lindler postavil r. 1872 velkou kruhovou pec.

Dlužno vzpomenouti též mlýna s novým zařízením válcových stolic a výstrojnou pilou. Do r. 1865 mlýna v Černotíně nebylo.

V místě jest zastávka dráhy výše vzpomenuté, pošta, dvojtřídní škola, kostel zasvěcený sv. Cyrilu a Metoději a fara.

Kdy a jak Černotín povstal, nemožno udati; jméno své má od zakladatele Černoty. O původě jména jdou v lidu podivné povídačky; dle jedné jmenovala prý se obec Černý tín, dle druhé Černotok.

R. 1548 patřil Černotín panství Hranickému; téhož roku prodáno bylo Janem z Pernštejna Václavu Haugvicovi z Biskupic. R. 1586 měl již Černotín nejméně 50 čísel, neboť v čísle 50. ve staré stodole, která stavbou velice se liší od ostatních, lze čísti na jednom trámě nápis 1586. Ostatní děje Černotína spadají v osudy panství Hranického, jak na jiném místě zvlášť vytčeno.

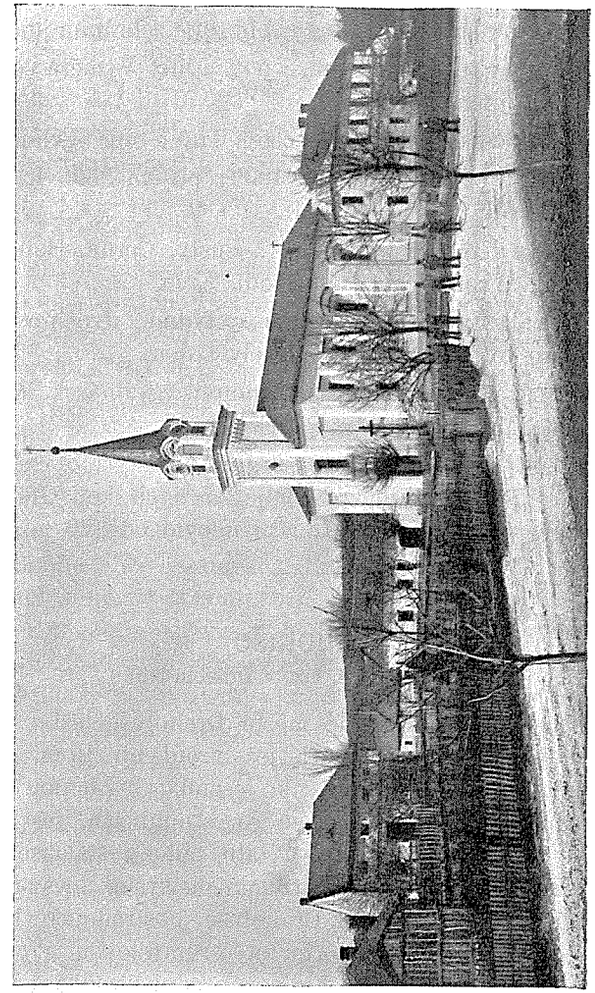
Školství. Dle výpovědi nejstarších občanů klade se zřízení školy do doby panování císaře Josefa II. Budova školní vystavěna uprostřed vesnice, měla a má doposud pořadové číslo 56. Písemné záznamy o školství tehdejší doby chybí. Od r. 1808 je tu schována matrika školní.

Stará školní budova byla r. 1872 pro sešlost a nedostatek místa přestavěna a o jedno patro vyvýšena nákladem asi 5000 zl., k čemuž i přiškolená obec Hluzov čtvrtinou přispívala. Již tehdejší doby byl průměr školu navštěvujících dítek přes 100. Když počet dítek zvýšil se na 130, žádáno bylo o rozšíření školy na dvojtřídní, což se také r. 1882 uskutečnilo.

Správa duchovní. Do r. 1880 byl Černotín přifařen do Hranic. Na pohřby a jiné mimořádné výkony náboženské dojížděl kněz z Hranic. Mrtví pohřbíváni v Hranicích, nejvíce u Kostelíčka. Když kaplička r. 1868 zřízená nedostačovala, zvláště po zařízení samostatné duchovní správy, odhodlala se obec ku přístavbě kaple a zbudování věže. Vše vykonáno r. 1883

nákladem 6000 zl. (Obr. 56.) Prvním farářem byl P. Konrád Surma, který jest i na zdejším hřbitově pochován.

V přifařené obci Hluzově jest kaple sv. Anny, ve které od r. 1882 povoleno sloužiti mši sv.

Obr. 56. Kostel a škola v Černotíně.

Spolky. R. 1882 založena Cyrilská jednota, r. 1883 Čtenářský spolek „Svornost“, r. 1888 Rolnická záložna, r. 1893 Hasičský sbor, r. 1900 Vodní družstvo a družstvo pro chov hovězího a vepřového dobytka.

Největších zásluh o obec získal si Josef Šindler, jsa starostou od r. 1864—1893, začež se mu dostalo od J. V. vyznamenání udělením zlatého záslužného kříže.

O chudobné spoluobčany stará se obec pečlivě, poskytujíc asi 10 svobodného bytu, otopu, částečně i potravy, takže možno říci, že žádný chuďas z Černotína neobtěžuje žebráním jinou obec.

Obecní majetek: 400 měr polí a luk. Výměra veškerých polí obnáší 900 jiter.

Obecní budovy: Škola, kostel, fara a obecní chudobinec.

Rozpočet obecní na rok 1909: příjem 9500 K, vydání 9450 K. Přímá daň obnáší 4550 K.

Názvy jednotlivých tratí: Pusty, Černé, Haná, Pastvisko, Podskalí, Vrbí, Pcháčí, Mezivodí, Krče.

Robota: jednospřež $1^1/_2$ dne v týdnu, dvojspřež 3 dni v týdnu, mimo to jeden dělník po celý týden.

Nejstarší rody: Šnejdrla, Humplík, Kajnárek, Mojžíšek, Řehák, Novák, Mastil, Kubeša, Palička, Kelar.

Povodně často sužují majetek Černotínských občanů podle Bečvy, která svými záplavami způsobuje značných škod. Ohromných škod způsobila povodeň r. 1907, jaké nebylo ode 20 let.

Drahotuše

(gen. do Drahotuš, lok. v Drahotuších).[1])

A. **Popis města.** Starobylé město Drahotuše leží v táhlém, širokém údolí středního Pobečví, jež vroubeno jsouc od jihu i severu řetězem výběžků Karpat a Jeseníků k Lipníku a Hranicím znenáhla se sklánějících a se rozestupujících, jest krajem utěšeným a úrodným. Leč právě tato poloha stala se rozvoji města osudnou. Srázná úbočí vůkolních výšin znesnadňovala zakládání nákladných cest a tak Drahotuše, postrádajíce vhodného spojení se zemědělským Záhořím a průmyslovou vrchovinou Sudetskou, zůstaly sami na sebe a sousední vesnice odkázány, kdežto sousední města Hranice a Lipník, těšíce se výhodnému spojení na všechny strany, vyvíjely se a šířily. Z Drahotuš po

[1]) Dle zápisků nadučitele Fr. A. Zapletala.

roce 1848 znenáhla se vyvíjela osada výlučně rolnická, jakouž jest až dosud. Když pak upravovány volební řády pro říšskou radu a zemský sněm moravský, zapomněli opatrní jinak otcové města na starodávné své výsady městské a připustili, že jedno z nejstarších měst celého okresu bylo zařazeno k obcím venkovským, jež druhdy právem poddanským k Drahotuším byly připoutány.

Drahotuše i s kolonií **Rybářemi** čítají 237 čísel domovních s 1560 obyvateli obcovacího jazyka českého, vyznání římskokatolického. R. 1870 bydlelo ve 209 domech 1322 obyvatelů. Hlavním zaměstnáním obyvatelstva jest polní hospodářství se spojeným chovem dobytka. Z řemeslníků pracuje část pro Drahotuše, většina však zaměstnána je v sousedních Hranicích. Průmyslových závodů není. Měšťanský pivovar a lihovar úplně zanikl.

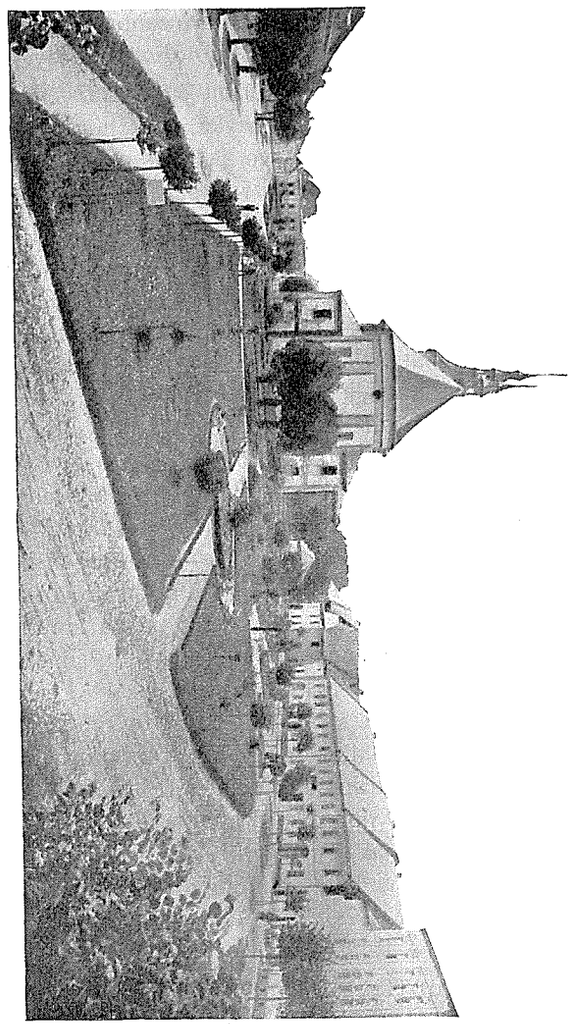
Ve středu města jest úpravné, pravidelné náměstí s domy většinou jednopatrovými. (Obr. 57. a 58.) Před lety bylo náměstí od ulic odděleno dvěma branami, jednou směrem ke Hranicím, druhou k Lipníku. Uprostřed náměstí stojí farní chrám Páně sv. Vavřince, východně od něj starobylé jatky, dnes už jen trosky svého bývalého významu.[1]) Počátkem minulého století obnášela cena jednotlivého stánku až 600 zl. stříbra, nyní prodávají se po 12 K na zboření. Na konci ulice Lipnické prostírá se farnostní hřbitov s kaplí sv. Anny. Podél císařské silnice s druhé strany náměstí řadí se domy dlouhé ulice Hranické. Pozadím města směrem ke dráze jest „Zachaloupčí“, stavěné bez ladu a skladu, jímž vede chodník a cesta k místní zastávce Severní dráhy císaře Ferdinanda.

Je-li rozloha města skrovnou, je za to tím větší katastrální výměra půdy, ač poslední dobou už Drahotuše mnoho svého vlastnictví přepustily Hranicím, Velké a Slavíči. Zvláště ke Hranicím až těsně přiléhaly pozemky drahotušské a budovy vojenských škol, mlýn Trávnický, jakož i valcha stojí vesměs na půdě drahotušské. Celková rozloha katastrální obnáší 1002 ha 39 a. Z toho lesů za Bečvou 67 ha 17 a, luk a pastvin 36 ha 54 a. Přímé daně platí Drahotuše 19.938 K.

Jména jednotlivých tratí, počínaje okruhem u Hranic, jsou: Zátoky, Drahotuch, Na Kostelíku, Hadovce, Výhon, Velké a Malé Luhy, Rubaniny, Hučnice, Nad a Pod císařskou, Nad a Pod humny, Zlatník, Pastviska a Lůžko. Za Bečvou jest obecní

[1]) V poslední době úplně zbořeny.

les Jedlovec a majetek jednotlivců Březí. Nákladem asi 80.000 K provedeno v letech 1900 a 1901 odvodnění Luhů a Rubanin, jež jsou jádrem a největší součástí místních pozemků.

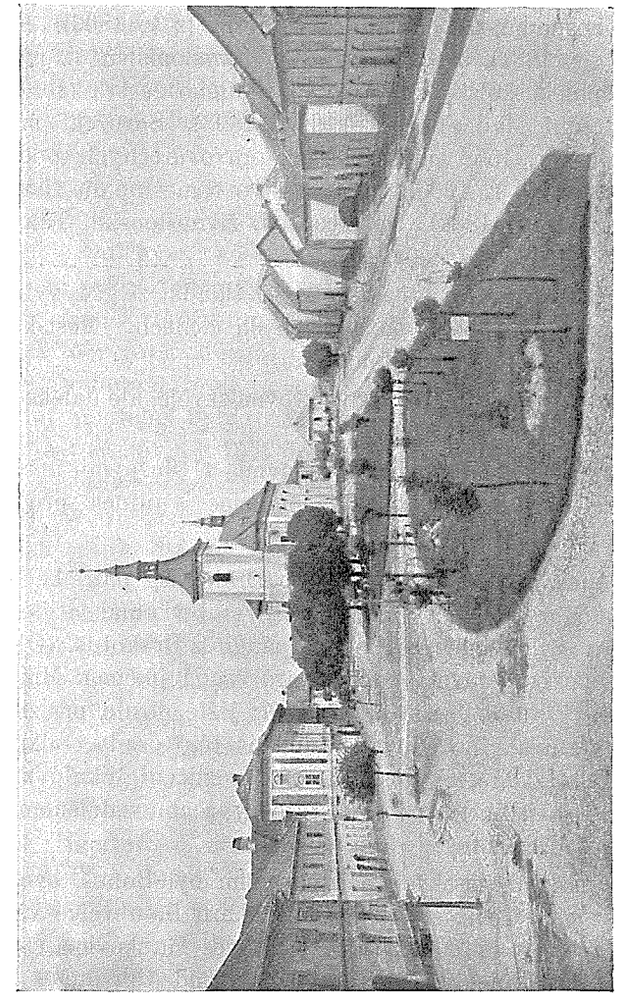

Obr. 57. Náměstí v Drahotušich (od východu).

Bečva, tekouc půl hodiny jižně od Drahotuš, přijímá bezvýznamné potoky Splavnu a Hrabovský potok, protékající město. Rozvodněná Bečva způsobuje značných škod jednak naplavením

štěrku a písku, jednak trháním břehů. Převozník rybářský obstarává spojení břehu pravého s levým.

Lesnaté úpatí řetězu hor na levém břehu Bečvy je z části

Obr. 58. Náměstí v Drahotušich (od západu).

majetkem obce, z části jednotlivců měšťanů a předměšťanů; nazývají se: Jedlovec, Březí a louka Eliáška. Skalkou vede srázná, neschůdná cesta do Záhoří. U Bečvy ležící a každou povodní ohrožená a poškozovaná samota Rybáře se 14 čísly,

z nichž již 3 si během doby Bečva přivlastnila, je součástí Drahotuš. Na území města je také vojenská střelnice a valcha společenstva hranických soukeníků.

Spolků je v Drahotuších 11. Jsou to: Záložna (z r. 1868), Čtenářsko-hospodářská jednota „Přemysl“ (z r. 1863), Jednota hasičská (z r. 1882), Spolek vojenských vysloužilců (z r. 1885), Haléřový spolek školský ku podpoře chudého žactva (z r. 1896), Odbor Ústřední Matice Školské (z r. 1893), Sdružení měšťanů patrně asi od r. 1552 čítá dnes 32 pravovárečných podílníků, Vodní družstvo (z r. 1900), Společenstvo řemeslné dle živnostenského zákona (z r. 1884), Společenstvo živnostenské, Tělocvičná jednota „Sokol“, založená r. 1903.

Sbor obecních starších se skládá ze 24 výborníků se třemi volebními sbory po 8 volených členech. Městská rada sestává ze starosty a tří radních.

Finance městské nejsou zrovna skvělé, ale daleko utěšenější obou sesterských měst.

Hostinců s místnostmi úpravnými a slušnými je 8. Na severní straně města je obecní nemocnice a útulek pro místní příslušníky bez přístřeší.

B. **Dějiny hradu a města.** Město Drahotuše patří ke starším osadám na Moravě. Již v prostřed XIII. stol. vypínal se zde pevný hrad, jenž patřil mocné mor. rodině, pánům z Drahotuš. (Obr. 59.) Dle lidové pověsti stávala poblíž stará osada jménem Mikulůvka u samé Bečvy, kterou zničila povodeň; ještě dosud prý znatelny jsou zbytky základního zdiva „kostelíka“ této osady, odkud trať ta dosud se nazývá „na Kostelíku“. Po zničení Mikulůvky obyvatelé prý se usadili na návrší od Bečvy trochu vzdáleném a tam založili osadu Drahotuše.

Z pánů Drahotušských nejznámějším byl Bohuš, syn Crhy, maršálek zemský, jenž stál u krále Otakaru II. u velké vážnosti. Jeho manželka Žofie darovala r. 1278 ves Hunkovice u Židlochovic klášteru Velehradskému. Bohuš snad zahynul s králem svým na Moravském poli, neboť více se nepřipomíná. Po jeho smrti za bezvládí na Moravě panujícího postavil loupežívý dobrodruh Friduš z Linavy na území pánů z Drahotuš pevný hrad Helštýn (Helfenstein), ze kterého okolní krajinu znepokojoval. Král Václav daroval hrad ten Vokovi z Kravař bezpochyby za

služby, které mu tento proti zhoubcům zemského míru věrně konal.

Rod pánů z Drahotuš silně se rozmožil. Bohušovými syny byli: Častoslav, Crha, Kuno a Smil; vnukové jeho jmenují se: bratří Kuna (Kuník), Čeněk, kanovník Mikuláš a Matěj (Machník) a dvé bratrů Jaroš a Jindřich. Tito vnukové, zejména Čeněk a Mikuláš pohnali Jana z Kravař r. 1348 před soud pro držení hradu Helštýna. Jan z Kravař dotvrdil, že hrad Drahotuš vnukům Bohušovým patří, avšak že již jeho otec Vok držel hrad Helštýn právem dědičným, kteréžto na něho a jeho potomky padlo. Jestliže Čeněk proti tomu něco má, ať to právem dokáže. Městečko Drahotuše, hrad i majetek k němu náležející byly rozděleny mezi členy rodiny. R. 1351 prodal Jaroš z Drahotuš půl Vrchoslavic Janovi a Drslavovi z Kravař a roku 1353 druhou polovici.

Obr. 59. Znak pánů z Drahotuš.

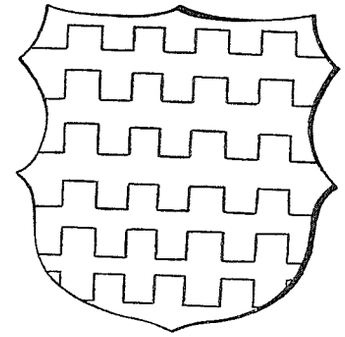
Týž Jaroš r. 1358 své ženě Frošce (Eufrosyně) na svém podile v Drahotuších a Libosvarech 180 kop věna pojistil. Již 5 let před tím (r. 1353) Kuna z Drahotuš s dovolením svých bratří Čeňka a Matěje 200 kop věna své manželce Alžbětě na půl městečku Drahotuších, na jatkách a krčmách a 100 kop na polovici vesnice Jezernice zapsal a Kačně, ženě bratra Matěje, na vsi Slavíči 120 kop poukázal. R. 1358 Jindřich z Drahotuš své ženě Evě 250 kop na svém podile v Drahotuších, Milenově a Radkově zapsal. Téhož roku sstoupili se bratří Ješek řeč. Rakovka a Friduš z Drahotuš se všemi statky. R. 1365 prodal Ctibor řeč. Pluh Jarošovi z Drahotuš v Drahotuších dvůr, krčmu s $1^1/_2$ lánu. v Milenově 7 podsedků, $1^1/_2$ lánu opuštěného a 2 čtvrti pole. které bezpochyby od některého člena rodu Drahotušských bud koupil neb v zástavě držel. Téhož roku také Jindřich z Drahotuš veškerý svůj majetek na Drahotuších a co měl v Radíkově. Středolesí a Soběkově, bratru Jarošovi prodal, takže tento skoro celý statek sloučený držel. R. 1368 prodal statek Libosváry za 117 kop svému pastorku Petrovi řeč. Žampach. Po smrti Jarošově

prodali r. 1371 jeho syni: Kuník, Jaroš, Ješek a Bohuš svůj hrad i s městečkem pak vesnice Jazernici, Podhoří, Milenov, Radíkov, Slavíč, Klokoči, Hrabůvku, Velkou, Svatišov, Středolesí, Soběkov, Uhřinov, Juřitinov, třetinu Bohuslávek a osminu Veselíčka s patronátem a všemi právy a povinnostmi markraběti Janovi, bratru slavného otce vlasti Karla IV. Ostatek panství Drahotušského totiž: čtvrt hradu a co měl v městečku, ve vsích Slavíči, Veliké, Klokoči, Podhoří a Uhřínově Lhotě koupil markrabí současně od Machníka z Drahotuš.[1]) Takto přešly Drahotuše po vladaření více než stoletém v držení pánů Drahotušských v majetek pánů nových. Markrabě Jan, ani nového vlastnictví neshlédnuv, zemřel již r. 1375. Syn jeho, markrabě Jošt, žije v ustavičné rozepři s bratrem svým Prokopem, spoluvladařem Moravy, zadlužil statek Drahotušský do té míry, že jej Ctiboru Tovačovskému z Cimburka zastaviti a synu jeho Albrechtovi dokonce, nemoha zástavu 2244 hřiven vyplatiti, přepustiti byl nucen r. 1408. (Obr. 60.) Nový tento pán, velký příznivec města Drahotuš, zrušiv odmrť, nařídil, aby v případě úmrtí bezdětného občana směli konšelé a přísežní obce volně nakládati s jeho majetkem ku prospěchu města, potvrdil dávné výsady a novými je nadal, zbaviv je všeliké roboty, povozů přípřežných a všelikých dávek majitelům hradu.

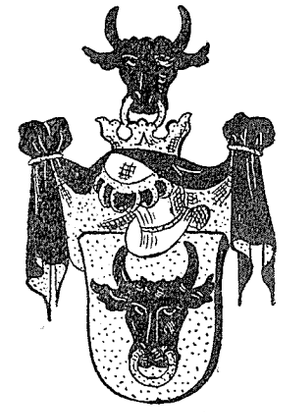
Po Albrechtovi byl pánem na Drahotuších vnuk jeho Ctibor z Cimburka a Tovačova, nejvyšší sudí moravský. Za Jana z Cimburka († 1464) držel hrad Drahotuš Boček Puklice, který jej odevzdal dobrodruhovi Janu Zubovi z Moravan, aby jej hájil. Zub z Moravan psal se napotom z Drahotuš. R. 1463 syni Janovi Ctibor z Cimburka, nejvyšší hofrychtýř markrabství Moravského, a Jan z Cimburka pohnali pana Voka ze Sovince a na Helfenštejně ze 3000 hř. gr., že jim slíbil za správu ve dsky vložiti hrad Drahotuš se zbožím k němu příslušným, což p. Boček Puklice držel a toho učiniti nechce; také ho pohnali z 1000 hř., že slíbil, že Machna, žena Puklicova na zboží Drahotušské svým věnem se nemá navracovati. Jan z Cimburka (otec) pohnal Jana z Moravan a z Drahotuš ze 200 hř., že jsa v jednotě s ním a s touto zemí přijímal na svém zámku a přijímati dopustil šacunky z lidí jeho a páně Vokových (na Lipnicku). Než i panství

[1]) Rod pánů z Drahotuš časem zchudnul a nebyl počítán do rodů panských. Statky držel ponejvíce na Opavsku. Vymřel v I. polovici 16. stol. Janem z Drahotuš na Budišově (Bautsch).

pánů z Cimburka a Tovačova bylo na mále. R. 1476 prodal Ctibor veškeren statek za 7000 dukátů panu Vilému z Pernštýna. (Obr. 61.) Zavítal-li kdy Vilém na panství, usadil se vždy na zámku Hranickém, dřívějším již majetku svém. Hrad Drahotušský, od r. 1405 zcela opuštěný, pustnul, sdíleje osud přečetných svých druhů. K novému pánu svému odebrali se r. 1487 Drahotušští s prosbou, aby jim všechny výsady dosud platné potvrdil. Vilém nezpečoval se tak učiniti, ba i mnohými jinými právy je nadal. Téhož roku postoupili jemu Drahotušští na přání les Drahotuch, začež ob-

Obr. 60.
Znak pánů z Cimburka.

Obr. 61.
Znak pánů z Pernštýna.

drželi v náhradu les Hadovec. R. 1489 dal vykopati příkop od hranického splavu přes pole drahotušská, napájeje takto své rybníky. Pozůstatky hráze táhnou se dosud od Hranic ke Slavíči. V náhradu takto způsobenou sprostil Drahotušské platů za robotu při panském dvoře čtyř povozů a z dávky půl druhého sta měřic chmele je osvobodil na věčné časy. „Ani ryb neměli dále schraňovati a rozvážeti, ani klád k tarasům na rybníky dovážeti; učinili-li by tak přece, má se jim od čtvrt míle 1 groš český, od osminy míle 1 groš míšenský platiti. Kdykoli by pak rychtáři a dvořáci Drahotušští, jakož i z vesnic panství Drahotušského svobodné, dědičné rychty usedlíci víno vozili, obdrží za každý přivezený dreylink (20 věder) 3 kopy míšenské.“ Nadační listiny podrobného znění z r. 1487, 1480, 1489, 1515 a 1516 uloženy jsou v městském archivu Drahotušském.

Rok před svou smrtí (1521) odevzdal šlechetný Vilém z Pernštejna panství Drahotušské synu svému Janovi, za něhož nabyly opět Drahotuše Drahotuchu, dovolivše r. 1536 Janovi vésti strouhu přes Drahotuch a pastvisko.

Původní městská radnice byla nepochybně vystavěna za Viléma nebo jeho nástupce Jana. Mikuláš, kníže opolský, táhna r. 1497 válečně na Kazimíra, knížete těšínského, kázal zastaviti na rynku Drahotušském a u přítomnosti biskupa vratislavského slovně i branně se potýkal s vyslancem těšínským, při čemž byl raněn na ruce.

Jan z Pernštýna prodal panství Drahotušské Václavu Haugvicovi z Biskupic r. 1547. (Obr. 62.) Šest let na to r. 1553 koupil je Jan Kropáč z Nevědomí, poslední větev starého rodu české šlechty po meči. Obr. 63.) Jan Kropáč oplakav 2 manželky a zatlačiv oči 3 synům a tolikéž dcerám, zemřel r. 1572. zanechav panství jediné pozůstalé své dceři Anně, provdané za Jana z Kunovic. (Obr. 64.) Po časné jeho smrti pojala r. 1582 Anna za manžela Jana mladšího ze Žerotína. který nadal měšťany Drahotušské právem várečným. Po smrti Žerotínově uvázal se v panství Drahotušské pan Jetřich z Kunovic. Nebyl však v držení jeho dlouho, neboť r. 1600 celé panství vyměnil za statek Vový Světlov se svým svakem Zdeňkem Žampachem z Potenštejna.

S novou vrchností svářili se Drahotušští neustále. Přeli se o osadu Rybáře, prodej ryb, nucené jich vožení a p. Spor přiostřil se tak dalece, že pan Zdeněk dal po dvakráte konšely vsaditi do žaláře. Konečně na panském soudě v Olomouci, kamž Drahotušští podali stížnosť r. 1610, dáno jim většinou za pravdu a pan Zdeněk Žampach spor prohrál. Po něm byli v držení panství Drahotušského Karel Berger z Bergu od r. 1610—1612 (obr. 65.) a Václav Mol z Modřelic od r. 1612—1620 (obr. 66.), který súčastnil se činně pozdvižení stavův proti Ferdinandu II. Panství Drahotušské, sloučené s Hranickým, obdržel kardinál František z Dietrichštejna. v jehož rodu jest do této chvíle a sloučeně nazývá se úředně toliko „panství Hranické“.

* * *

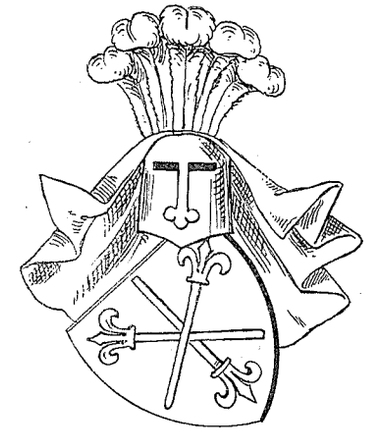
Ačkoliv byly Drahotuše hned z dob Bohuše z Drahotuš městem svobodným, různými výsadami nadaným, přece za různých panských rodů, vládnuvších hradem téhož jména, nestejně se jim

vedlo, takže bylo jim začasto třeba pomýšleti i na vlastní obranu. Valů, šanců a příkopů Drahotuše sice nikdy neměly pro nevýhodnou svou a k delší obraně nezpůsobilou polohu. Nicméně za Jana z Pernštejna vystavěna r. 1543 brána od Hranic, r. 1548 brána dolní od Lipníka.

Stará radnice shořela r. 1550 a proto zakoupen r. 1552 dům na novou radnici, s jejíž stavbou započato r. 1556 a v r. 1560 jest i s věží dostavěna. V letech těchto povstala následkem neúrody velká drahota, s níž dostavil se i nevítaný host hlad a mor.

Obr. 62.
Znak Haugviců z Biskupic.

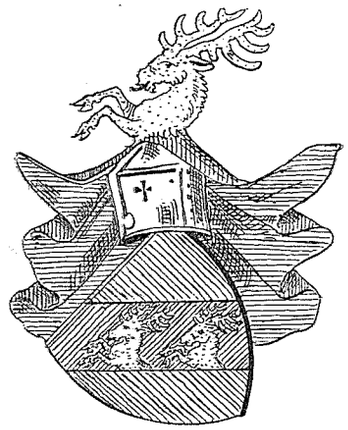

Obr. 63.
Znak Kropáčů z Nevědomi.

Za časů Jana Kropáče byl obecním písařem Jan Podolský z Podolí, který uvedl městské knihy a listiny do žádoucího pořádku a založil pamětní knihu. Usedlíci drahotušští, měšťané a předměšťané volívali každoročně městskou radu: dva purkmistry, rychtáře, konšely a starší obce, které pak majitel panství potvrzoval a v úřad uváděl. Povinností Drahotušských bylo postaviti v době válečné 5—10 námezdných zbrojnošů na vlastní pěst do pole k ruce pánově.

Správu obce vedli purkmistři a konšelé, moc soudní měl rychtář. Volba děla se vždy slavnostně. V den volby shromáždil se veškeren lid v chrámu a vyčkal s utajeným dechem výsledek volby konané na radnici po slavném „Veni sancte spiritus“. Členové městské rady nesměli jinak, leč v černých pláštích vy-

stupovati na veřejnost a požívali neobmezené úcty. Rychtářům k větší a účinnější výpomoci sloužilo „právo“, jímž odbojné občany nutili, aby se dostavili před soudní tribunál, ano měli i právo trestati tělesně. Tresty, jimiž vinník býval stížen, byly: odpros, věznění, kláda, oslice, pranýř, zavření do klece, vymrskání pod šibenicí, oběšení a konečně i čtvrcení. Drahotuše, jsouce nadány hrdelným právem, byly nuceny vykonati trest smrti jen v několika málo případech. R. 1669 popraven byl Jura Valach ze Zbrašova pro krádež a exekuce ta stála Drahotušské asi 30 zl., obnos na

Obr. 64.
Znak pánů z Kunovic.

Obr. 65.
Znak Bergra (Vrchoviny) z Bergu.

tehdejší dobu obrovský. Ký div, že na popravy nebylo chuti ani zbytečných peněz. Šibenice stávala u Trávnického mlýna, kterémuž místu dosud se říká „Na spravedlnosti“.

Na sklonku 16. století mělo město následující majetek: fojtství, dva mlýny, šenkúz, lázně, mnoho luk a polí. Lázeň byla veřejná a lazebník byl povinen lidem hlavy mýti, holiti, baňky a pijavice sázeti, žilou pouštěti za zvláštní, městskou radou stanovený poplatek. V určité dny všední, jakož i před nedělemi a svátky a po celou dobu senoseče i žní byl nucen lazebník míti stále pohotově teplou vodu. Potřebné dřevo dováželi mu sousedé z obecního lesa.

Veškeren dobytek z Drahotuš pásal na rozlehlém pastvisku pastýř s pomocníky.

Že Drahotuše byly i městem obchodním a řemeslným, na něž veškery osady k panství náležející byly odkázány, dokazuje okolnost, že na císaři Rudolfovi II. si vyprosily 4 výroční osmidenní trhy a 1 trh týdenní. Schválení artikulův od vrchnosti dostalo se r. 1594 cechům tkalcovskému, krejčovskému, obuvnickému[1]) a něco později i kovářsko-zámečnickému. R. 1612 bylo v Drahotuších 16 hospod a 2 vinné domy; právo výčepu měli ovšem jen měšťané a nálev vína ponechávala si vždy vrchnost.

Jako ve všech okolních osadách, tak i v Drahotuších rozmohla se Jednota Českobratrská vlivem a působením pana Václava rytíře Mola z Modřelic do té míry, že správa města, správa duchovní a škola přešly do rukou českobratrských. Drahotušští vypravivše odbojným stavům českým i moravsko-slezským posilu vojenskou byli po porážce bělohorské zbaveni všech výsad a zůstali po 9 let k vrchnosti své kardinálu z Dietrichštejna v poměru prostě poddanském a nevolnickém. Nový majitel dal Drahotuším do erbu ke znakům dosavadním i svůj rodinný znak: dva nože. (Obr. 68.) Po provedené protireformaci vrátil jim r. 1629 sice dávné výsady, značně je omeziv a k různým poplatkům Drahotušské zavázav, které až do r. 1848 odváděti povinni byli.

Obr. 66. Znak Molů z Modřelic.

Průběhem války třicetileté bylo i Drahotuším mnoho útrap a svízelů zakoušeti; r. 1642 ležely po půl roku v Hranicích a Drahotuších dva švédské pluky, jež jmenovaná města s okolím vším opatřovati nucena byla. Smělí vůdcové vynutili si na obyvatelstvu 3439 rýnských na penězích, 58.779 funtův chleba, tolikéž pint piva, 35.681 funtův masa, 5596 měřic ovsa, slámy a sena pak nesčetné množství. Taková daň vojenská byla předkům našim nesnesitelnou, pročež mnozí, nemohouce déle platiti a dodávky obstarati, raději svých chalup a domů opouštěli a odcházeli do ciziny. Vydrancovaní a ožebračení pozůstalí sousedé, sami často

[1]) Znak cechu obuvnického viz obr. 67.

sousta chleba nemajíce, odcházeli na žebrotu do krajin války ušetřených. A na tom nebylo ještě dosti. R. 1643 drancoval Drahotuše švédský plukovník Dörfling, téhož roku na podzim Švédům na pomoc táhnoucí Valaši; r. 1645 ubytoval se v Drahotuších se svým vojskem sám proslavený švédský generál Königsmark. R. 1646 uložena Drahotušim opětně válečná kontribuce v obnosu 180 dolarů, r. 1647 270 dolarů a konečně r. 1648 120 dolarů a 900 měr obilí. Byla to léta utrpení pro ubohé naše předky.

Konečně mírem westfálským r. 1648 smluveným mezi válčícími stranami zasvitla jitřenka lepší budoucnosti po hrůzách třicetileté války. Znenáhla jen zotavovaly se Drahotuše z ran, zasazených válkou; domy zbořené opět stavěny, věž i radnice pokryta plechem a naproti hřbitovu, obklopujícímu farní kostel, vystavěn špitál, který sloužil za chudobinec i nemocnici.

Obr. 67.
Znak cechu obuvnického v Drahotuších.

Nájezdů tureckých z dob císaře Leopolda I. Pobečví nezakusilo, za to tím více trpělo vpády Prušáků. R. 1742 přitáhl sem oddíl vojska pruského; od roku toho až do roku 1745 vystřídali se Prušáci s císařskými po několikráte a přítel i nepřítel ustrašené občanstvo šacoval a drancoval. Ve 3 letech způsobena toliko Drahotušským škoda páčící se do výše 10.348 zl. A sotva se z těchto pohrom vzpamatovali, počala válka sedmiletá a s ní nové a nové hrůzy. Neúroda v r. 1770 způsobila neslýchanou drahotu obilin; měřice rži stála 4 zl., pšenice 5 zl., ječmene $3^1/_2$ zl. a ovsa $1^1/_2$ zl., ač maso naproti tomu bylo velmi laciné, neboť stála libra hovězího 3 kr., telecího 2 kr.

Svou samosprávu a své výsady, jež si posloupně každým panovníkem znova a znova potvrzovati dávali, hájili statečně a houževnatě. Když na př. vrchnost Hranická u Trávnického mlýna, svého majetku, jala se stavěti stodoly na městské půdě, podala městská rada neprodleně ohražení k panujícímu tehdy knížeti do Mikulova a do Brna stížnost pro rušení držby. R. 1766 strávil císař Josef II., jeda do Haliče, několik hodin v Drahotuších. R. 1790 táhl proslavený hrdina Laudon se svým vojskem přes

Drahotuše. Za válek francouzských vojska ruská, pruská, francouzská a císařská protahovala stále Pobečvím k nevelikému ovšem potěšení obyvatelstva.

R. 1796 verbováni v měsíci září rekruti v Drahotuších. Domácí chasa se rozprchla a poschovávala, takže jen 3 domácím a 2 cizím zdál se život vojenský přece jen veselým a naverbovati se dali. R. 1798 tábořili Francouzi po 2 dny v Dranotuších; chovali se slušně a zdvořile, nečinili škod a vše řádně a hotově platili. Téhož roku 12.000 Rusů táhlo Drahotušemi. Veliké množství bylo jich ubytováno po domech, stájích a stodolách. Mnohý hospodář, maje až i 30 mužů přiděleno, byl nucen je živiti a vším opatřovati. Roku následujícího táhli zpět, a opět Drahotuším přiděleno 1800 mužů, 42 důstojníci, 1 generál a 350 koní. Před i po bitvě u Slavkova táhly městem celé legie vojska ruského, lid však se jich nestrachoval; byliť skromni a se vším spokojeni.

Obr. 68. Znak města Drahotuš.

Od válek napoleonských nepocítilo obyvatelstvo útrap nepřátelských až v osudném roce 1866, kdy Prusové zaplavili naše kraje, nezavdali však příčin ke zvláštním stížnostem, vyjma requisice. Děsné požáry v r. 1847 a 1884 zničili téměř polovinu města; nevídané povodně r. 1854 a 1880, kdy voda z Bečvy až ke Drahotušim sahala, zhubily veškeru sklizeň. R. 1886 dostalo se městu zastávky železniční a tím dosti pohodlného spojení k Vídni a Krakovu. Avšak již vystavěním dráhy v r. 1842 zasazena povoznictví a s ním i obchodu horáckému citelná rána. Na tisíce volů honěno bylo Drahotušemi na trhy do Lipníka a Olomouce, při čemž hostinským, pekařům a řezníkům kvetla pšenice. Ještě jednou hrnuly se peníze do města, a to v době přistavby druhých kolejí r. 1873. Od té doby jde vše ve stejnoměrných krocích rok od roku. V r. 1908 proměněna železniční

zastávka v nádraží. R. 1904 došlo i na zbytky polozbořených jatek na náměstí, které proměněno jest v park a jatky odklizeny.

C. **Dějiny kostela.** Nelze zjistiti, kdy a kým duchovní správa v Drahotuších zřízena a farní kostel byl vystavěn. Domnívati se, že by na pravém břehu Bečvy právě naproti vrchu „Zámčisko" zvaném byl stával kostelík, bylo by nesprávno, ježto dávní obyvatelé Drahotuš by asi nebyli stavěli kostel půl hodiny od osady vzdálený. Že ale Drahotuše v 13. a 14. století svou vrchností na hradě sídlící bez chrámu Páně a vlastní duchovní správy sotva byly, lze s nepochybnou jistotou tvrditi.

Prvotní farní chrám, zbudovaný na témž místě jako nynější, byl zcela z kamene; svědčí o tom zpráva z r. 1535, dle níž byla v roce uvedeném ke kostelu kamennému přistavěna nová věž z kamene a krytá břidlicí. V pozdějších letech přistavěny ke kostelu ze dvou stran kaple; kostel od pradávna byl obklíčen hřbitovem. Náboženské bouře, ne tak husitské jako evangelické, způsobily v Drahotuších netušené převraty.

Působením držitelů statku Drahotušského rozmohla se ve městě i okolních osadách Jednota Českobratrská, která se zmocnila vlády světské a duchovní; až na naše časy nazývá se jedna z ulic drahotušských „Bratrskou". Jest pravděpodobno, že r. 1558 kněz Gabriel a po něm Jarolím byli kazateli bratrskými. Že farář Jiřík r. 1574 do Drahotuš dosazený a Viktorin Přibyslavský byli bratrskými kněžími, jest ze smluv a darování nade vší pochybnost zjištěno. R. 1603 stal se drahotušským a spolu i hranickým farářem kněz Borovský, který však opustiv Jednotu, stal se katolíkem; i nástupce jeho Pavel Johel byl asi také katolickým duchovním správcem. R. 1616 byl však vypuzen nekatolickým knězem Mikulášem Drabikem, který se udržel na místě až do r. 1622. Osudného tohoto roku vypovědění všichni nekatolíci ze zemí českých a Drabík (Drabicius) ukrýval se po 2 léta u svých příznivců, až konečně odebral se r. 1624 do Púchova v Uhrách, kdež věnoval se obchodu. Svou výstřední povahou a svým proroctvím, kteréž uveřejnil tiskem Komenský, dával svým nepřátelům neustále popud ke stíhání, až konečně v 84. roce svého věku r. 1671 dopaden, do Prešpurka dovlečen a tu pro odboj popraven.[1])

[1]) Drabík, jenž pocházel ze Strážnice, byl spolužákem Komenského, se kterým současně na kněze posvěcen byl.

Pro nedostatek katolického duchovenstva asi fara Drahotušská osiřela do r. 1644, kdy se teprve činí zmínka o faráři Valentinu Topolanském. Těžko sice domýšleti se toho, že by až příliš u věcech víry horlivý kardinál Dietrichštejn, jemuž Drahotuše v náhradu za věrnost a oddanost k panovnickému rodu v poddanost dány, byl vlastnictví své tak dlouho bez duchovního správce nechal; jest však přece nápadno, že ani farní, ani městský archiv o působení kteréhokoliv kněze v době uvedené se nezmiňuje. Když hřbitov na náměstí Drahotuším a 7 přifařeným osadám nepostačoval, zakoupeno r. 1690 pole za městem a zřízen tam nový hřbitov, na nějž však teprve v pozdějších letech se pochovávalo. Uprostřed hřbitova vystavěna nákladem fojta radíkovského Plísky prostranná kaple sv. Anny r. 1732. Osadníci Drahotušští však i na dále a to až do r. 1799 pochováváni na původním hřbitově kolem farního kostela.

R. 1784 započato s přestavbou nového kostela. Stavitelem jeho byl Josef Görig z Nového Jičína za faráře P. Ondřeje Kellnera v letech 1784—1787; kostel však vysvěcen teprve r. 1810 19. června světícím biskupem olomuckým Al. hrabětem z Kolovrat. Na stoletou vzpomínku zbudování byl kostel r. 1885 vymalován a konečně r. 1898 na paměť padesátiletého panování Jeho Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I. vyzdoben krásným hlavním oltářem z kararského mramoru.

Duchovní správě Drahotušské nejdéle působili: Mück Josef (1818—1833), Radla Jan (1845—1867), Brossman Fr. (1876—1892) a Hynek Frant. od r. 1892 až dosud.

D. **Dějiny školy.**[1]) Škola jednotřídní.

A. Bratrská.

Nemineme se zajisté s pravdou, tvrdíme-li, že v Drahotuších, náleževších kdysi nejpřednějším panským rodům moravským, k jejichž právu městskému náleželo 11 vesnic a 1 osada a k záduší i faře až do r. 1617 tolikéž patřilo osad, již před rokem 1590, ve kterém první zmínka o škole drahotušské se činí, honosili se vlastní školou. Byla-li při faře, založené již před r. 1371, nějaká škola, což k víře podobno, nemožno udati.

První určitá zpráva napsána jest r. 1590.

[1]) Dle školní kroniky upravené A. M. Langem.

Tehdy bratrský kněz Viktorin Přibyslavský koupil od Václava Menšíka chalupu „u lázní v Kozí ulici“ za 50 hřiven.

Jsa stár a věda, že života jeho jest na mále, Přibyslavský poručil r. 1592 chalupu svou na školu. (Dle pamětní knihy města Drahotuš.) Kde před tím škola byla, nelze určiti.

Drahotušští dbali o svou školu velice. R. 1605 jmenuje se správcem jejím Matěj Hranický, r. 1608 Michal Částický.

Vdova, berouc sobě „poctivého mládence neb vdovce za manžela, při smlouvě svatební vymínila sobě, že nastávající její manžel dá hochy po prvém muži do školy na učení a že od nich sám svými penězi platiti bude.“ [1]) U děvčat bylo jim literní vzdělání tuším věcí vedlejší.

Jednota Bratrská měla o školy péči velikou a proto, kde škol nebylo, tam nové zakládala. Kněz bratrský, řídě správu duchovní, měl i školu na starosti; kde neměl schopného učitele k ruce, vyučoval sám. Nebude tudíž od místa připomeneme-li si známých nám kněží bratrských školu drahotušskou někdy spravovavších:

Přibyslavský Viktorin, v Drahotuších asi od roku 1581—1592, podporoval a zveleboval školu drahotušskou všemožně.

Borovský Vazij, od r. 1592—1603 „S odpuštěním zeman drahotušský, faru v Hranicích farářem jsa držel a tak i drahotušským farářem byl, a potom nad oběma zradil a k biskupu kroměřížskému se dal. Bodej byl hlavu zlomil, než se kdy na Moravu dostal, jidáš, zrádce a šibal.“ [2])

Johel Pavel, od r. 1603 asi do r. 1619, koupil grunt podle fary od Jury Chromého.

Čelka Vincenc, r. 1619.

Drabík (Drabicius) Mikuláš, narodil se r. 1586 ve Strážnici, r. 1616 ordinován byl v Žeravicích a asi r. 1620 dosazen byl do Drahotuš.[3]) (Viz o něm na hoře).

B. Katolická.

Po osudné bitvě bělohorské vystěhovali se i z Drahotuš někteří Bratří a šli na Slovensko. Roku pak 1627 následovali jich

[1]) . . . . Také Zachariáš podvolil se Annu, pastorkyni svou, v tom statku u sebe chovati až do 16 let a ji šatkami slušnými i stravou, jakž náleží opatrovati. Též i Pavla do slušného času a jej do školy dáti na učení i od něho platiti . . . . (Svatební smlouvy z r. 1592 v archivu města Drahotuš.)

[2]) Pamětní kniha města Drahotuš.

[3]) Wolný, Kirchl. Topographie, sv. V., str. 144.

i ostatní Bratří, kteří dříve donuceni byvše k víře katolické veřejně se hlásili, přece však tajnými Bratry zůstali.

Kardinál Dietrichštejn obdržev r. 1622 od císaře Ferdinanda II. panství Drahotušské, odňal městu privileje, poněvadž se „úřad i obec města Drahotuš ohavné rebelie účastnili, ji poškvrnili a v mnohých věcech vinni nalezeni a shledáni jsou“.[1]) Ani školu na starém místě, u lázní, kardinál nenechal, poručiv zakoupiti místo nové.

Úřad drahotušský uposlechl kardinála, a proto již „v úterý před sv. Vítem, za úřadu Jana Ryšova, Mikuláše Krčmy, purkmistrů a konšelů jejich prodán jest gruntík vedle lázně, kdež předešle škola byla, Janovi Kuchynkovi za 46 hřiven, kteroužto sumou dopláceti se má gruntík, kterýž jest nyní od vrchnosti na školu obrácen, způsobem tímto, že ihned při odevzdání a zapsání toho kupu závdanku má se položiti 2 hřivny a každého roku področní peníze při sv. Martině po 2 hřivnách“.[2])

Nová tato škola umístěna byla, tuším, na náměstí, po levé straně Novosadní uličky do Novosadní uličky do čísla 5. (číslování nynějšího), kde se až do r. 1820 vyučovalo.

Prvým správcem katolické školy byl Albertus Vitus.

Po něm již před r. 1650 až do r. 1668 rektoroval na škole drahotušské Pavel Kamenský, rodem z Oldřišova. Za časů Pavla Kamenského zavedeny na drahotušské faře matriky, a on počal do nich po česku zapisovati.

Roku 1668 zemřel, jsa v 58. roce věku.

Po Pavlu Kamenském, jehož dítky (asi 13) do okolních vesnic se provdaly a přiženily, rektoroval v Drahotuších až asi do roku 1681 Jan Pelc. Pelc asi do r. 1681 v Drahotuších byl, poněvadž počínaje r. 1681 velmi krásné písmo Pelcovo jiným, méně úhledným písmem v matrikách nahrazeno jest, a poněvadž, když Jan Pelc, čítaje 54 léta, 8. ledna 1683 zemřel, zapsáno jeho úmrtí jako „někdy rektora Drahotušského“.

Nástupcem Pelcovým až asi do r. 1691 byl Kristian Vojtek, jehož krátkou dobu zastupoval Jan Hoš.

Nástupcem obou učitelův až asi do r. 1699 byl jakýsi Trman. Po něm následoval Jan Reger do r. 1722, pak jeho syn Josef (1722—1767) a po něm vnuk Ignác (1767—1820).

[1]) Kardinálem obnovené privileje v archivu města Drahotuš.

[2]) Registra zákupní města Drahotuš.

Škola dvojtřídní. Prvým prozatímním správcem školy dvojtřídní byl dřívější již pomocník Regrův, Kreml (od r. 1820—1824), maje za pomocníka Vanýska. Roku toho odešel Kreml do Hranic a Antonín Lorenc (zemřel 19. dubna 1849, čítaje 67 roků) jmenován jest správcem školy drahotušské. Avšak ani na městské radnici pro zpustlost stavby dlouho nevyučovali. Proto již r. 1822 počínaje, najímali v privátních domech byty i pro třídu druhou. Roku 1827 darovalo městské zastupitelstvo starou radnici na školu. Teprve roku 1836 dostavěli novou budovu školní. Téhož roku 28. prosince, na den „mlaďátek" ráno o 9. hodině po slavnostním kázání kaplana drahotušského Petra Vysoudila a po slavných službách božích byla škola k účelu svému farářem Františkem Axmanem posvěcena a dítky do ní uvedeny.

Stálať pak všechna stavba 5000 zlatých. Téhož ještě roku, když budova školní byla vysvěcena, dala vrchnost a spolu patronát 13 sáhů dříví na vytápění školních světnic a přislíbila prý, že i na dále tak činiti bude.

Roku 1843 žádal Antonín Lorenc na obci drahotušské o větší služné za zvonění a za varhanickou službu, v čemž mu i vyhověno. Po smrti jeho jmenován r. 1849 správcem školy drahotušské učitel milenovský Zavadil František, dřívější pomocník Lorencův. V Drahotuších měl správu školy až do r. 1873, kde dle jednomyslné chvály všech občanů vzorně vyučoval.

Služba rektorova před vydáním nových školních zákonů byla 254 zl. $57^1/_4$ kr.

Zákonem daným dne 25. května 1868 a následujícím změnilo se mnoho ve školství národním. Změn všeobecných zde vytýkati netřeba. Jen toho si připomeňme, že škola drahotušská do druhé platební třídy jest vřazena a že obce Klokočí a Hrabůvka a osada Rybáře, jako již dříve bylo, k ní připojeny.

Nyní pak, když žáků o dva ročníky přibylo, bylo všech zajisté více dvou set. Návštěva školy byla pilná a proto oba učitelé, množstvím žáků jsouce přetíženi, zasazovali se o rozšíření školy. Však ne nadarmo. Přičiněním vzdělanějších občanů drahotušských rozšířena škola o jednu třídu r. 1873 výnosem c. k. zem. školní rady ze dne 26. května 1873. Dříve ještě, než škola drahotušská ve trojtřídní byla rozšířena, dán byl Zavadil František na vlastní žádost do výslužby; učiteloval skoro 50 roků.

Nově zařízená třetí třída umístěna do světnice druhé třídy a pro druhou třídu upraven byt písařův.

Knihovna školní byla založena z knihovny besední po odchodě Zavadilově. Barbíř Josef jmenován nadučitelem drahotušským. Učitelem jsa dříve v Týně v Drahotuších počal vyučovati 3. prosince 1873. Roku 1877 nadučitel Josef Barbíř počal postonávati a chřadl víc a více, až r. 1880 dán byv do výslužby odstěhoval se do Týna a tam v září téhož roku zemřel. Nástupcem jeho jmenován Reichl Jan.

Škola čtyřtřídní. Dosavadní trojtřídní škola rozšířena roku 1888 o čtvrtou třídu, jejíž správcem je od roku 1897 František Zapletal. Roku 1898 školní budova částečně přestavěna a r. 1892 opatřena k ní zahrada školní. Až do r. 1898 byla přiškolena do Drahotuš obec Hrabůvka, která pořídila si jmenovaného roku exposituru, jež v r. 1901 přeměněna byla v samostatnou jednotřídní školu obecnou.

Škola pětitřídní. Roku 1906 rozšířena škola v Drahotuších na pětitřídní s pobočkou. Počet žactva se za posledních 25 let téměř zdvojnásobil. Ze školy Drahotušské vyšlo mnoho kněží, učitelů, úředníků a důstojníků, mezi nimi prelát rajhradský Viktor Šlosar.

Škola drahotušská je pramateří následujících škol, jichž krátkou historii tuto podáváme, znázorňujíce vývoj školství a vzdělání v okrsku města Drahotuš.

Škola v Jezernici. Z nejstarších učitelů známe Jiříka Jablunského, který v Jezernici asi od r. 1670 až asi do r. 1696 vyučoval. R. 1700 byl v Jezernici Mikuláš Žákovský rektorem. Kolikátým nástupcem Žákovského byl Matěj Brázda, nevíme jen tolik pověděti musíme, že asi r. 1752 vyučoval a 13. července r. 1765, čítaje 70 roků, zemřel. V úřadě učitelském následoval ho syn jeho Jan Brázda, „zahradník" (t. j. rolník menší čtvrtláníka). Jeho jméno zaznamenáno posledně k r. 1782.

Zdali hned po něm aneb od let pozdějších až do r. 1815 byl jezerským učitelem Frant. Ulman (zemřel 1. března 1815, čítaje 57 roků věku svého), nevíme. Farář jezerský, Eduard Kostka, vypravoval, že rektor Fr. Ulman s největší bídou zápasil, ačkoliv jeho syn, dříve justiciar na panství Siemeringu u Vídně, později majetník téhož panství, hmotnými statky oplýval.

Dalším učitelem v Jezernici byl Jan Tengler. Když r. 1824 náhle zemřel, jmenován prozatímním správcem školy až do r. 1827 Ferdinand Spilka. Téhož roku jmenován Jan Dukát skutečným učitelem v Jezernici a vyučoval do r. 1837, ve kterém roce odešel do Brumova na školu. Jeho následoval prozatímně Josef Knebl, jejž příštím rokem vystřídal skutečný učitel Jan Látal. Když v pozdějších letech Látal churavěl a obdržel tříletou dovoenou, dosazen r. 1855 jako provisor do Jezernice Jan Nevíš. Po tříleté dovolené Látal dán jest do výslužby a Nevíš ponechán i na dále jako provisor v Jezernici; dekretem ze dne 6. března r. 1871 jmenován Jan Nevíš skutečným učitelem.

Poněvadž školních dítek stále přibývalo, podala r. 1881 místní školní rada žádost, aby tamější škola rozšířena byla na dvojtřídní, čemuž po komisionelním ohledání a vyšetření dne 6. prosince 1881 vyhověno. Roku příštího 2. dne měsíce října jmenován Nevíš nadučitelem.

O příjmech učitelových z dob dřívějších není zápisků. Od let teprve nedávných až do r. 1856 dostával učitel za vyučování i za varhanictví 130 zl. ročně. Roku 1857 zvýšeno služné na 238 zl., z čehož ovšem vybýván i Látal. Za čištění školy platila obec 12 zl. 60 kr. ročně.

Původní školní budova byla přízemní domek vesnický o dvou školních světnicích (byt učitelův a učírna) a chlévu; při škole byla zahrada. Poněvadž školní světnice byla příliš malá a budova sama velmi chatrná, vystavěla obec přispěním náboženského fondu a vrchnosti r. 1854 novou školní budovu o jednom poschodí, krytou břidlicí.

Škola v Podhoří. Ví se najisto, že již r. 1774 Podhoří nepřislušelo ke škole v Drahotuších. Posíla-li ditky své do Jezernice aneb měli-li vlastní školu, neví se. Staří pamětníci však vypravuji, že podhorská škola zřízena za císaře Josefa II. Tehdy prý, po zrušení kláštera hradišťského u Olomouce (1784) přišel jistý řeholník (Ignác Flegeli?) do Podhoří za správce duchovního. (Bydlel prý v čísle 5.) Za novým duchovním správcem přišel varhaník Tengler, který spolu i ditky v literním umění podomně vyučoval. Když kněz odešel do Jezernice, šel s ním i varhaník-učitel. Roku 1786 vystavěli si v Podhoří na pozemku k tomu účelu rychtářem Fr. Smětákem darovaném školu (nyní číslo 44.) o dvou světnicích.

Při nové škole prvým učitelem byl vysloužilý vojín a krejčí Jan Pacák.

V těch a pozdějších letech byla učitelova služba: od školáka měsíčně 2 grose; obec dala ročně 10 měřic rži; sypaná od občanů; otop, 4 sáhy dříví ročně dával kníže Dietrichštejn, k tomu přidala obec Uhřinov 1 sáhu ročně; za písařství ročně 1 měřici rži; za zvonění ročně $^3/_4$ věrtele rži; kantace a koledy.

Jan Pacák byl prý učitelem asi do r. 1817, vyučuje v posledních letech podomně v Uhřinově. V Podhoří vyučoval tušim již od r. 1810 až asi do r. 1833 Antonín Pacák, též vysloužilý vojín, syn Janův. V úřadě následoval jeho syn Šimon Pacák až do roku 1858.

Od r. 1880 do počátku XX. století, byl nadučitelem Josef Vilímek.

Škola v Uhřinově. Asi od r. 1865 až do r. 1882 chodili uhřinovští žáci do německé školy do Středolesí. Před tím prý měli vlastní školu německou. Roku 1882 zřízena Ústřední Maticí školskou v Uhřinově česká jednotřídní škola a prvým učitelem při téže škole byl Hynek Krásný. Když pak r. 1885 země tamní školu do vlastní přijala správy a v září roku 1884 odešel Krásný do Čech, jmenován při téže škole učitelem Josef Konečný, potomní nadučitel v Daskabátě.

Škola ve Velké. Z protokolu školské komise zřejmo, že ve Velké před r. 1787 vlastní školy neměli, ano i ve farních matrikách drahotušských ani sebe menší zprávičky o veliké škole se nedočítáme, až na zprávu jedinkou v zapsáních úmrtních: „zemřel 3 maj. 1709 N. N. ten čas rektor Veleckej“.

Prvním známým učitelem byl Kainar, chalupník, a později Bezděk, výměnkář; oba vyučovali jen v zimě ve svých příbytcích. Jejich nástupcem od počátku nynějšího století až do roku 1838 byl Tomáš Kučera a vyučoval v privátních bytech, poněvadž obec neměla školní budovy, ačkoliv část staviva na školu od knížete byla již obdržela. Když obec se stavbou pořád ještě otálela, dal kníže odvézti stavivo do Černotína.

Teprve roku 1805 vystavěli si Veličtí školu o jedné světnici a jedné komoře. Dřevo na stavbu dal kníže, který mimo to dával ročně 5 sáhů dříví na otop. Již r. 1806 jmenován prý Tomáš Kučera skutečným učitelem. Mimo školu živil se dělnickou prací

polní, opisováním modlitebních knih, prodejem tabáku a byl též obecním zvonikem, začež užíval 1 měřici role a loučku a dostával $1^1/_4$ měřice rži. (Obec byla povinna učiteli pole zdarma obdělávati.) V čas válek francouzských dovážel zboží vojsku Napoleonovu, a když Rusové naší krajinou táhli, byl prý jejich komisařem. Služné jeho bylo neveliké, činilo i s výtěžkem z role a louky 60 zl. 18 kr.

Dne 3. měsíce února 1834 obdržel Kučera pomocníka Jana Hapalu, který teprve r. 1839 potvrzen jest konsistoří za skutečného učitele.

Ve Velké byla potřeba nové budovy školní. První pobídku ke stavbě nové školy učinil děkan Ignác Šumbera r. 1853. Teprve však r. 1855 položili základní kámen k nové budově školní, již stavěl Alois Jambor z Hranic. Všechen náklad na školu byl 1919 zl. $91^1/_2$ kr. Spor o školní zahrádku ukončen se sousedem školy r. 1861.

Největších zásluh o školu získali si Josef Bagar z čís. 14. z Velké a Jan Bezděk, starosta ze Lhotky.

Knihovna školní založena r. 1871. Základ k ní učinil velický mlynář Štěpán Kurfürst, darovav 20 knih od Krišt. Šmída.

Koncem školního roku 1884 dán byl Jan Hapala do výslužby, byv učitelem 50 roků. Téhož roku, 26. dne měsíce června, odevzdán témuž pilnému, tichému a skromnému, vůbec všemi vlastnostmi dobrého učitele se honosícímu veteránu školskému a milému kolegovi stříbrný záslužný kříž s korunou. Ctihodný stařec ten žil potom na odpočinku v Drahotuších.

Nástupcem jeho od září 1884 byl Josef Maňásek, jenž zemřel r. 1901. Po něm stal se nadučitelem Hubert Karlíček, nadučitel z Opatovic. Průměrný počet žáků bývá 90—100.

Škola v Radíkově vystavěna r. 1833; jest to malá, nízká, vesnická chaloupka o dvou světnicích (byt učitelův a školní světnice). Prvním radíkovským učitelem do r. 1833 byl Fabián Lipner. Od září 1883 jest učitelem Jan Fusek.

Škola ve Slavíči. Volný udává, že ve Slavíči jest škola od r. 1808; však školní matrika slavíčská počíná r. 1801. O slavíčské škole jest se nám spokojiti zprávami jen některými. Původně vyučovali v č. 30. u Pozbyla.

Prvý nám známý učitel a poctivého řemesla mistr krejčovský, Jan Kraus, zemřel 11. dne měs. května 1813 v stáří 45 roků. Od roku asi 1830 byl ve Slavíči Josef Pala (viz Drahotuše), maje 20 zl. služného. R. 1868 dosazen do Slavíče Josef Knapek, jenž zemřel v lednu 1885.

Za posledního učitele prodali Slavičtí starou školu a vystavěli si r. 1873 nákladem 8000 zl. školu novou, která prostranností nevyniká. Žáků bývá asi 70.

Škola v Milenově. Hrabůvští dítek svých do Milenova do školy neposílali, jak zapsáno v protokolu krajské školní komise z r. 1787. Za to Milenovští sami postarali se o školu, zdali však hned po roce 1787, není zjištěno. I o učitelích milenovských první zmínka se děje k r. 1808. Od téhož asi roku do měsíce září 1814 v Milenově byl učitelem Valentin Šrom. Jeho nástupcem byl Bartoloměj Černocký; týž učitel zemřel r. 1835; do listopadu r. 1849 byl v Milenově Frant. Zavadil (viz Drahotuše).

Ostatní učitelé jsou tito:

Rudolf Schmidt (viz Drahotuše), provisor, od 20. dne měs. listopadu 1849 do 13. dne měs. března 1850; potom do 9. dubna 1859 (načež odešel do Střítěže) skutečným učitelem.

Antonín Barbíř, provisor, od 9. dne měs. dubna 1859 do 10. dne měs. července téhož roku.

Arnošt Krasický (nar. v Troubkách), od září 1859 do 26. dne měs. září 1874, načež odešel do Olšovce.

Jan Zdráhala (nar. 8. dne měs. května 1844 v Olomouci), od 3. dne měs. října 1874 do zimy r. 1876.

Tomáš Černošek (nar. v Žalkovicích, potomní úředník při zemském výboru), od 3. dne měs. února 1877 do 25. dne měs. srpna 1879.

Antonín Novák (nar. 10. dne měs. května 1855 v Bochoři u Přerova), od 30. dne měs. srpna 1879.

Bývalá budova školní byla bídná vesnická chaloupka. Nyní pak mají Milenovští krásnou a prostrannou budovu školní. Jako každá stavba školy má přátel i nepřátel dosti, tak i stavba školy milenovské.

Na jaře r. 1882 obdržela obec povolení ke stavbě. Dne

14. měs. září byla škola posvěcena děkanem drahotušským Frant. Brossmannem a dne 19. měs. září 1882 počali v nové škole vyučovati. Starou školu prodali za 1107 zl.

Všechen náklad na novou školu byl 6086 zl. 65 kr. K tomu přispěli dary: J. V. císař pán 150 zl., zemský výbor 800 zl., kněžna Hatzfeldtová 100 zl. (stavivo), drahotušská záložna 50 zl., Freis z Hrabůvky 8 zl. (dříví kmenové).

Když pak 9. dne měs. ledna 1883 místní školní rada předložila obecnímu výboru účty ke schválení, nechtěl obecní výbor, zvláště přičiněním starosty Josefa Viliše, účty schváliti. Teprv když věc odevzdána zemskému výboru, schválil obecní výbor a valná hromada účty.

Školní knihovna je v Milenově již od r. 1869. Jejím původcem je Frant. Hynek, nynější děkan drahotušský. Hlavní dobrodinci knihovny jsou: obec Milenov dala 24 zl.; Dr. rytíř Šrom, rodák milenovský, dal 50 zl., P. Fr. Hynek dal 4 zl. — Žáků v Milenově je kolem 90.

Dub

(Daub)

(gen. do Dubu, lok. v Dubu), vesnice rozložená částečně na svahu srázného kopce, částečně pod kopcem v rovince potoka Luhy v nadmořské výšce 274 m po obou stranách císařské silnice a při hlavní trati Severní dráhy císaře Ferdinanda, má dle posledního sčítání v r. 1900 29 domovních čísel s 201 obyvatelem národnosti téměř výhradně německé a náboženství římsko-katolického. Obec vyniká výstavností a poměrně i blahobytem.

Katastrální rozloha: 273 ha 36 a, čistý výnos katastrální 6162·80 K.

Obec je přifařena do Hustopeč a náleží k obvodu poštovnímu v Polomi. Vzdálenost od Hranic 12·5 km směrem vsv.

Roku 1870 čítalo se ve 26 domech 180 obyvatel, r. 1830 měla obec 26 dom. čísel, 168 obyvatelů (77 muž., 91 žen.) 32 koní, 52 krav, 7 ovcí, 1 zájezdní hostinec, ve kterém císař Josef II. na své cestě do Polska r. 1765 přenocoval, a 1 dědičnou rychtu. Vesnice byla přiškolena do Polovsí, nyní má samostatnou jednotřídní školu.

Z dějin. Dědina tvořívala část zboží Starojického a počítala se ke Kravařsku. Majitel Starého Jičína Ladislav z Kravař prodal Dub i s vesnicí Polouvsí Jindřichu z Ryzenburka, který ihned své manželce Alžbětě poukázal 50 hř. věna. Roku 1493 král Matyáš Janovi ze Žop po jeho zemřelé manželce Kateřině, dceři Jana z Ryzenburka, dal mezi jiným zapsati obě posledně jmenované vesnice do zemských desek. Jan ze Žop prodal je, Polouves i s tvrzí a dvorem Vilémovi z Pernštýna roku 1502, který je spojil se zbožím Hranickým.

Heltínov. Viz Luboměř.

Heřmanice

(Hermitz)

(gen. do Heřmanic, lok. v Heřmanicích), vesnice, kdysi úplně česká, rozkládá se v pahrbkovité východní části okresu v nadmořské výšce 360 m, zabírajíc 390 ha, 78 a, katastrální rozlohy s čistým výnosem katastr. 7141·86 K a daní pozemkovou 1566 K.

Obyvatelé v počtu 244 jsou národnosti německé (153) a české (91), náboženství vesměs římsko-katolického, zabývají se polním hospodářstvím (221), obchodem, průmyslem drobným a prací nádenickou (23).

R. 1870 žilo v 36 dom. 212 obyv.

V obci je škola jednotřídní (83 ž.), kterou navštěvuje i mládež přiškolené obce Kozich Loučck,[1]) obě pak náležejí k farnosti špičské. Život spolkový soustřeďuje se jedině v odboru „Bund der Deutschen Nordmährens“. Že Heřmanice byly české, dokazují názvy jednotlivých tratí jako „Německo“ (trať od polomské strany), „Dubsko“ (směrem k Dubu), „Zahura“, „Podhajka“, „Pálená“, „Zářeč“, „Luha“, „Hluboká“, „Spilík“, „Letkov“ a m. j.

O národnostních poměrech delší stať viz ve všeobecné části kapitolu „Národnostní poměry“.

---

[1]) Počátkem školního roku 1909/10 se vyškolí obec Kozí Loučky a zřídí si jednotřídní školu vlastní.

Obecní majetek: 5·76 ha polí, 12·2 ha luk, 0·74 ha lesa a 3·14 ha pastvin.

Rozpočet na rok 1908: a) příjem 2160 K 78 h, b) vydání 1869 K 36 h, přebytek 291 K 42 h, což jest velmi řídký zjev dnes: obec nemá žádných obecních přirážek.

Přímá daň obnáší 1799 K 25 h.

Poddanské poměry a dávky: Heřmanice konaly robotu panství Hranickému. Velci sedláci měli robotu jízdní, menší pěší. Pro vzdálenost Heřmanic od Hranic proměněna byla v poslední době robota v poplatky, jež každoročně na podzim rolníci odváděli.

Nejstarší rody: Většina gruntů je v rukou cizích rodin, přistěhovalých. Zbylé staré rody jsou ještě: na čís. 3. Ungrův, na čís. 6. Nitschmanův, na čís. 12. Weiserův, na č. 16. Havranův, na č. 20. Popův.

Několik rodin vystěhovalo se do Ameriky do Texasu (u města Schulenburgu), kde tvoří kolonii o 40 osobách na farmách.

Neštěstí. V dubnu r. 1854 vypukl v č. 11. požár a zničil 6 čísel; menší požáry byly r. 1880 a 1887.

Obydlí jsou slušná, nově vystavěná z tvrdého staviva. Mají po 2 světnicích a kuchyni. Výměnek je zvláště na protější straně dvora.[1])

Heřmánky

(něm. Hermsdorf, dříve Hermersdorf)

(gen. do Heřmánek, lok. v Heřmánkách), ves, leží na západ od Podštátu, 19 km od Hranic vzdáleny ve výši 570 m nad m. při pramenu, který vlévá se u Podštátu do Veličky; od skelné huti (Glashütte 586 m nad m.) přitéká sem Schwarzbach, který vlévá se do Odry.

Obyvatelé, počtem 239, jsou Němci (kromě 3 rodin českých, zaměstnaných ve skelné huti), katolíci a živí se zeměděl-

[1]) Lidová mluva má zde zvláštní své nářeči. Úryvek:

Nopfer, wo worſcht du am Sonntag? Ich wor ai Waißkirch; ſalt wollt' ich a Pfard mit am Woen käufe. Zu wos? Hoſt ſauwer zwee Pfard. Der Bruder wird heiern; dam muß ich eis gahn. (Nachbar, wo warſt du am Sonntag? Ich war in Weißkirchen; dort wollte ich ein Pferd mit einem Wagen kaufen. Wozu? Haſt ſelbſt zwei Pferde. Der Bruder wird heiraten; dem muß ich eins geben.)

dělstvím, řemesly (7) a jako dělníci ve skelné huti, jež náleží firmě Reich a synové.

Roku 1870 byly Heřmánky spojeny s Božkovem a měly v 19 dom. 108 obyv. V místě jest jednotřídní škola, již r. 1790 založená a ve skelné huti jednotřídní expositura pod správou školy v Božkově. Obec jest přifařena do Podštátu. Počátek obce byl dvůr, jenž náležel hraběti Podstatskému, a který byl r. 1711 na 13 dílů rozdělen a rozprodán jednotlivcům.

Hluzov

(německy Hleis),

vesnička v údolí pod Hranickým kopcem východně od Hranic 5·8 km vzdálená s 45 dom. čísly; obydlena je 298 obyvateli národnosti české a vyznání římsko-katolického, kteří zabývají se vesměs polním hospodářstvím a chovem dobytka. Nadmořská výška = 321 m, katastrální rozloha = 278 ha 54 a; čistý katastrální výnos = 5120·60 K.

Obec přiškolena a přifařena je do blízkého Černotína.

Dějinné zmínky dočítáme se o Hluzově již ve XIV. stol.

R. 1830 měl Hluzov v 51 domech 229, r. 1870 v 38 domech 227 obyvatelův.

Hrabůvka[1])

(gen. do Hrabůvky, lok. v Hrabůvce), vesnice, rozložená na úpatí posledních výběžků vysočiny Oderské pod sráznými zalesněnými stráněmi, je vzdálena 6·2 km směrem sz. od Hranic v nadmořské výšce 291 m s katastrální rozlohou 306 ha 12 a, čistým katastrálním výnosem 3680·04 K, má 384 obyvatele (počátkem roku 1909), z nichž je 64 národnosti polské, 10 německé, ostatní české. Kromě 3 evangelíků všichni jsou vyznání římsko-katolického. V r. 1900 napočítáno 205 obyvatelů vesměs Čechů vyznání římsko-katolického. Roku 1870 žilo tu 187 obyvatelů ve 30 domech.

Většina obyvatelstva zaměstnává se polním hospo-

[1]) Dle zprávy Fr. L. Stupárka, správce školy v Hrabůvce.

dářstvím a chovem dobytka. Nemajetní bezzemci zaměstnávají se v rozsáhlých tamních lomech.

Domky a grunty stojí po obou stranách okresní silnice, jsouce od sebe odděleny ovocnými zahradami. V průčelí četných domků spatřujeme květinářské a zelinářské zahrádky. Jen nepatrný počet budov je pokryt doškami nebo šindelem, velká většina domů má těžkou krytinu: tašky nebo břidlici.

Půdorys vesnice tvoří pravý úhel. Dolní částí obce, t. zv. „Pančavou", protéká Uhřinovský potok, který pohání mlýn o jednom složení. Na dolním konci vesnice je skupina budov závodních.

Hrabůvka je ves dosti stará. Kdy a kým byla založena, neví se. První zmínky dějinné dočítáme se o ní r. 1371. Uvadí se tu jako majetek zboží Drahotušského, se kterým později přivtělena k panství Hranickému. Roku 1569 čítala vesnička tato toliko 14 obyvatelů. V letech 30tých minulého století bylo v Hrabůvce 28 dom. čísel, 217 obyvatelů (90 mužských, 127 ženských), kteří chovali 26 koní, 2 voly, 45 krav a 39 ovcí.

Jméno „Hrabůvka" odvozuje se od množství habrů (mor. hrabů), jež na pokraji lesa rostou. V obci samé jest mnoho zahrad obehnáno živým habrovým plotem.

Nejbližší stanice telegrafní je v Drahotuších, železniční v Hranicích, s nimiž má obec i denní poštovní spojení poštovním poslem.

Obec je přifařena do Drahotuš.

Hrabůvka je spojena s Velkou okresní silnicí II. třídy teprve od r. 1902. Okresní silnice II. třídy do Radikova postavena r. 1906, když na stavbu povolena větší zemská subvence (stavba z nouze). Kromě toho přikročeno v roce 1908 ke stavbě spojovací okresní silnice z Hrabůvky přes Klokočí do Drahotuš, která dokončí se v r. 1909.

Dle obecního rozpočtu na rok 1909 obnášejí všechny příjmy 4165 K 35 h, vydání 5446 K 71 h; schodek 1281 K 36 h uhradí se 30% obecní přirážkou k veškerým přímým daním, které činí 1584 K 75 h a potravní daní z piva, vína a kořalky.

Obecní majetek záleží ze 2 ha 12 a lesa, 4 ha 32 a pastvin, 97 a lomu modré droby, 80 a rolí 57 a luk.

V katastru obce má velkostatek kněžny Gabriely z Hatzfeldt-Wildenburka značnou rozlohu pozemků i lesů.

Půda je hlinito-písčitá a obvyklé plodiny daří se v ní dobře: obilí všeho druhu, len, luštěniny a zelenina.

Téměř všechny role a louky byly odvodněny v l. 1906 a 1907 nákladem 18.870 K.

Názvy tratí: a) rolí: za Humny, Zahradčiska, Padělky, od Milenovska, Prostřední pole, Dolní pole (též od Velicka), Kamenec; b) luk: u Starého potoka, Lukavec; c) lesů: Jezera, Mesla, Kopánka, na Rovinách, Zadní kuče, Suchdol, nad Lukavcem.

Školství. Uprostřed vesnice stojí školní budova. Do r. 1854 vyučovalo se v soukromých domcích, naposledy v chalupě číslo pop. 32. V letech padesátých udilelo se vyučování mládeži každý druhý den učitelem Arnoštem Krasickým, který vyučoval též v Radíkově. Od roku 1854 bylo vyučování toto zastaveno a dítky navštěvovaly tehdy dvoutřídní školu v Drahotuších. Po 20 letech (1874) jednalo se sice o stavbu školy, vypracován plán a staveniště vyhlédnuto; než ke stavbě z malicherných příčin nedošlo. Teprve r. 1897 po mnohých překážkách povoleno zříditi jednotřídní exposituru, podřízenou škole Drahotušské. Ihned následujícího roku v září bylo zahájeno v nové budově vyučování. Nejvyšším zmocněním povolilo ministerstvo, aby zdejší škola na pamět 50tiletého panování Jeho c. a k. Apoštolského Veličenstva směla se nazývati „Jubilejní škola národní císaře a krále Františka Josefa I." V srpnu 1901 bylo povoleno vyškoliti Hrabůvku ze školní obce Drahotušské a proměniti expositura v samostatnou jednotřídní školu.

Aby mládež vhodnou četbou mohla se vzdělávati, zřízena roku 1898 žákovská knihovna, která nyní čítá 148 svazků. Kromě toho je ve škole od r. 1907 knihovna učitelská pro poučení a zábavu dospělých čtenářů. Čítá 95 vesměs nových knih. Obě knihovny založil správce školy Fr. L. Stupárek. Vyučování ženským ručním pracím zavedeno počátkem roku 1904.

Kromě Vodního družstva není v obci jiných spolků. Mnozí jsou členy odboru Národní jednoty v Hranicích a Čtenářsko-pěveckého spolku „Pokrok" ve Velké.

Za nejstarší rodiny v osadě považují se rod Králů, Martinců, Popů a Skřičilů, který jest držitelem rodného domu č. pop. 9 od r. 1770.

* * *

Lomy modré droby jsou rozloženy na východní straně vesnice, na jižním úpatí a svahu hory zvané „Hůrka“, jejíž vrchol leží 443 m nad mořem.

Pozemky, v nichž se kámen dobývá, anebo kterých se používá pro násypy hlíny, pro pracoviště a skladiště, jsou majetkem obce Hrabůvky, kněžny Gabriely z Hatzfeldt-Wildenburka a firmy Jan Geisler a Frant. Srna v Mor. Ostravě, kteráž firma je zároveň nájemcem lomů resp. pozemků prvních dvou majetníků.

Lámání kamene děje se prachem a dynamitem. Odborní dělníci štípají ulomené balvany a zpracují je na dlažební a opracované stavební kameny. Větší část kamene nedá se však zpracovati a vyrábí se z něho strojem a rukou štěrk. Navrtávání kamene tak tvrdého, že řeže sklo, děje se nyní vrtacími stroji, poháněnými vzduchem až na osm atmosfér stlačeným.

Veškeré výrobky odvážejí tamní a okolní rolníci a povozníci na nádraží Severní dráhy do Hranic, odkud se rozesílají nejen na různá místa vlasti naší, nýbrž i do zemí sousedních. Denně se expeduje 12—15 vagonů kamene.

Po nemalých překážkách různými činiteli v cestu kladených překročila firma v roku 1908 ku projektu stavby koňské dráhy z kamenných lomů do budoucí stanice v Drahotuších, o jejíž zřízení za hlavní součinnosti města Drahotuš po léta již usiluje. Dráha bude téměř 4 km dlouhá a doprava bude asi na podzim roku 1909 zahájena. Tímto krokem podstatně se zlepší doprava výrobků, jejíž dosavadní způsob byl podniku nemálo na závadu.

Závod počal před osmi lety pracovati s nepatrným hloučkem dělníků a vyšinul se za tuto krátkou dobu na přední závod toho druhu v širém okolí; koncem roku 1908 má přes dvě stě dělníků různých oborů.

Od roku 1900, kdy kamenné lomy napřed obci, pak kněžnou Gabrielou z Hatzfeldt-Wildenburka byly jmenované firmě pronajaty, jsou životní poměry v obci a okolí proti dřívějšku utěšenější. Kdežto dříve chudina nucena byla v zimní době, kdy nebylo výdělku, uchopiti se pro naprostý nedostatek výnosnějšího zaměstnání výroby košťat, která v okolních obcích prodávala a tak bídně živořila, ustoupilo toto nevýnosné odvětví práce lépe placenému zaměstnání v kamenných lomech.

* * *

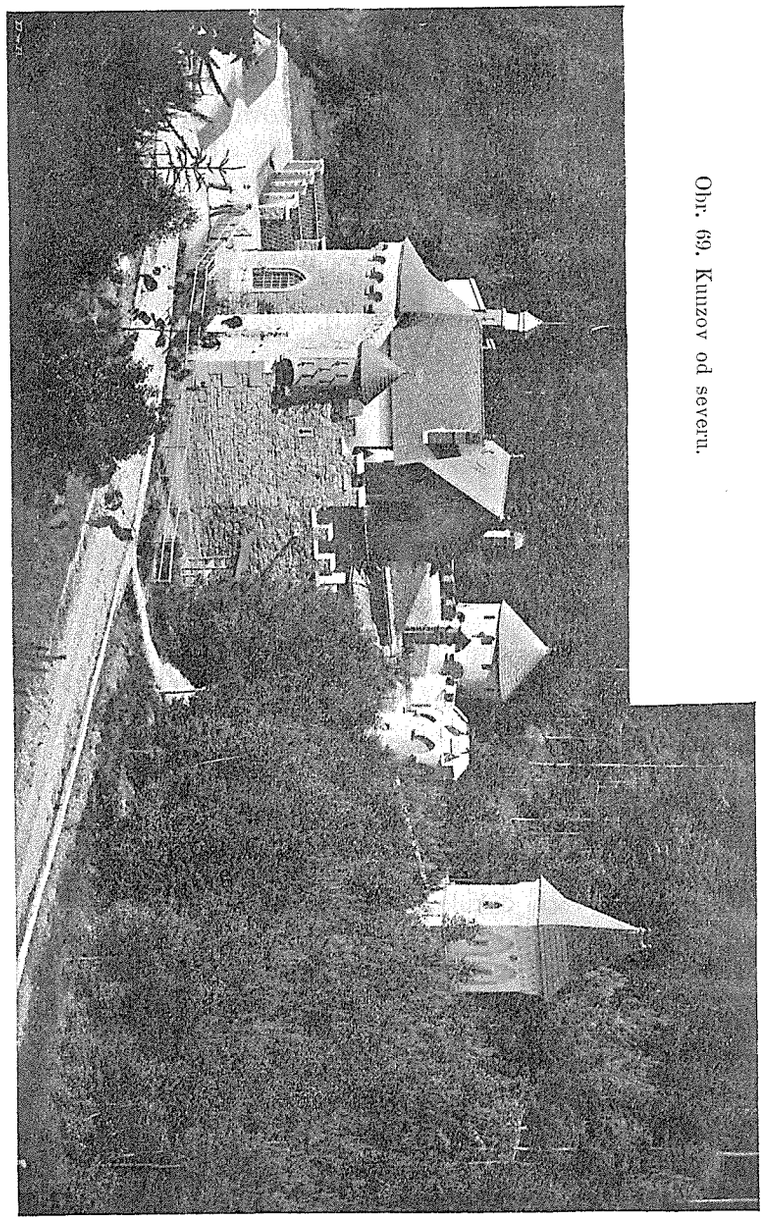
Kunzov. Okolí Hrabůvky je romantické. Za letní doby bývá Hrabůvka četně navštěvována výletníky, zejména z Hranic. K nejkrásnějším koutkům naší vlasti patří dle výroků turistů rozkošné údolíčko „Lukavec“. V tomto čarokrásném údolí asi 8 minut severně od Hrabůvky při silnici do Radikova vedoucí stojí letohrádek „Kunzov“, postavený z kamene dle středověkých hradů v letech 1907—1908. Zdi bohatě jsou zdobeny vypouklými kresbami a celá budova zařízena pro pohodlí. (Obr. 69. a 70.)

Hustopeče n. B.

(gen. do Hustopeč, lok. v Hustopečích), úhledné a příjemné městečko s řadami výstavných domků, prostranným a pravidelným náměstím, rozloženo jest na mírném sklonu posledních výběžků karpatských, které sklánějí se zde k jihu v rovinatou pláň středobečevskou. (Obr. 71.)

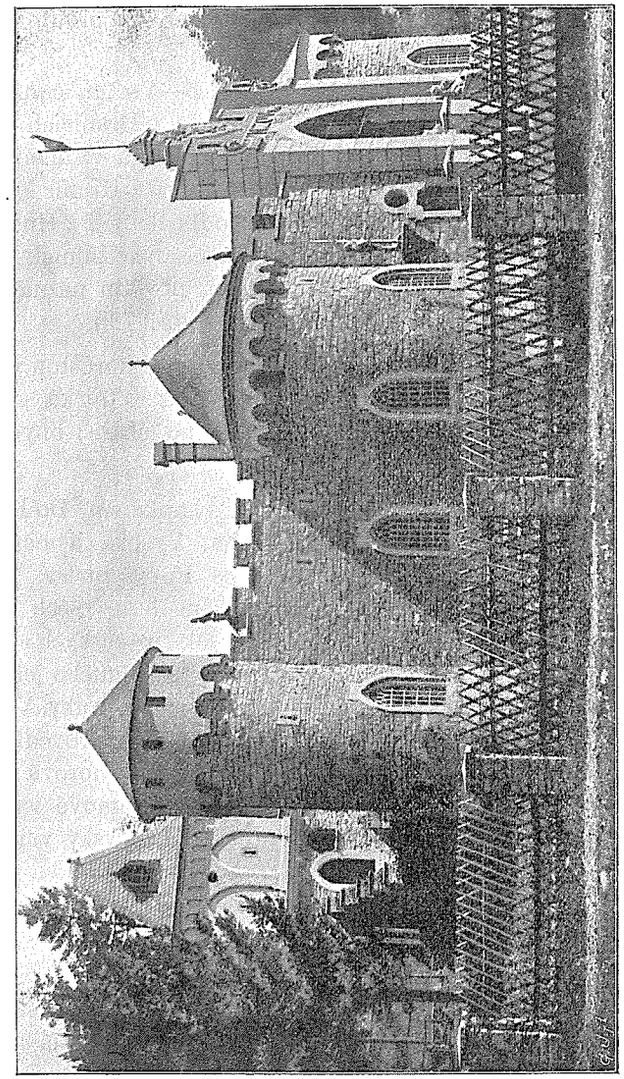
Výměra. Katastrální rozloha: 1469 ha, z toho: orné půdy 1000 ha, luk 122 ha, zahrad 16 ha, pastvin 130 ha, lesů 88 ha, potoků s řekou Bečvou 92 ha, cest 21 ha; čistý katastrální výnos 24.171·20 K; nadmořská výška 275 m, vzdálenost od Hranic 13·2 km východojihovýchodně; domov. čísel 176 (katastrálních jest 184, z nich 8 je dílem zbořeno, dílem splynulo v jedno s jinými), obyvatelů 1116 národnosti české kromě 24 Němců, vyznání vesměs římsko-katolického. R. 1870 žilo v Hustopečích 982 obyv. ve 175 domech.

Hlavním zaměstnáním obyvatelstva jest zemědělství, spojené s chovem dobytka. Mimo nejnutnější řemeslníky (3 krejčí, 3 obuvníci, 3 kováři, 3 koláři, 1 zámečník, 1 řezník, 1 pekař, 4 stolaři, 2 mlynáři) jest v místě parostrojní pivovar (tou dobou nečinný) s várkou 22 hl, výroba huněných papučí, při čemž dostává se výdělku asi 100 lidem z místa i okolí, do nedávna výroba nábytku z ohýbaného dřeva. V poslední době vznikly 2 soukromé mlékárny nevelkých rozměrů. Podle řeky Bečvy pěstuje se na velikých plochách štěrkových, které trpí záplavami bečevskými, výborné vrbové proutí na jemné zboží košikářské. Proutí řeže a olupuje se buď na jaře za mízy, anebo v zimě vaří a paří se v kotlích, zbavuje se kůry, čímž mnoho lidí se obživuje. V olejně nepatrného rozsahu tlačí se lněný olej.

Obr. 69. Kunzov od severu.

Těžba z říše nerostné je nepatrná; jedině pro domáci potřebu vyrábějí se cihly způsobem velmi primitivním a při řečišti

Obr. 70. Kunzov od jihu.

bečevském dobývá se hojnost dobrého písku říčního ke stavbám a štěrku na cesty a železnice. Dály se pokusy s kutáním na černé kamenné uhlí, které ve slabých žilách se zde objevuje.

Obchod dovozný omezuje se na zboží osadnické a kupecké vůbec, vlnu na houně. Vyváží se něco polních plodin (zvláště velkostatek). másla, tvarohu, hovězího a vepřového dobytka (hlavně do Vídně), huněné papuče; hojně vrbového proutí a štěrk dodává se pro Severní dráhu.

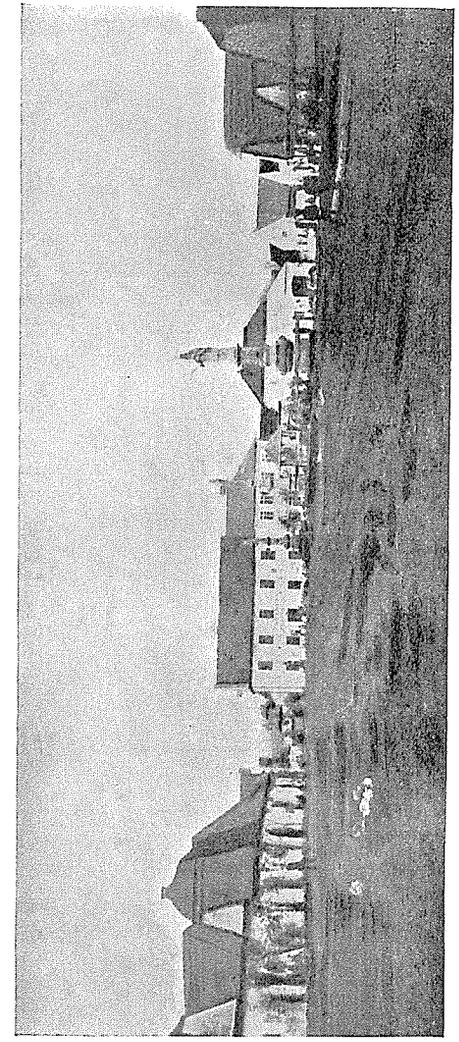
Obchod podporuje místní dráha Hranice—Vsetín, čímž spojeny jsou tratě Severní dráhy cís. Ferdinanda v Hranicích s tratí kojetínsko-bílskou v Krásně. Stanice hustopečská vzdálena jest od osady 10 minut. Důležity jsou okresní silnice z Hranic ke Vsetínu, která středem protíná Hustopeče a odbočka její z Hustopeč k Novému Jičínu, připojující se u Dubu k císařské silnici. Pošta a telegraf v místě. Velkostatek se zámkem, původu neznámého, náleží říšským svobodným pánům Baillou. (Obr. 72.)

Obec spravuje 12tičlenný obecní výbor se starostou v čele. O pořádek v obci pečuje 1 obecní strážník a četnická stanice o 3 mužích. Hustopeče jsou sídlem obvodního lékaře; obvod má název dle osady.

Duchovní správu obstarává farář s kaplanem. Do Hustopeč jsou přifařeny obce Milotice, Poruba, Vysoká a německá osada Dub. Chrám, zasvěcený památce Povýšení sv. Kříže, proveden jest ve smíšeném slohu románském beze všech architektonických ozdob, uvnitř jednoduchý, jak u českých Bratří bývalo zvykem, má štíhlou věž v podobě osmihranného jehlance a v ní 4 zvony. (Obr. 73.) Na věži dobré hodiny se 4 ciferníky. Vnitřek chrámu jest vymalován olejovými barvami. Malbu provedl prof. L. Sojka, rodák milotický. Hlavní oltář, krásná mramorová práce, pořízen r. 1901 a zhotoven byl v Kroměříži. Chrámové varhany od r. 1885 v ceně 3800 K postavil proslulý krnovský varhanář Rieger.

Život spolkový jest dosti čilý. Nejstarší spolek, „Občanská beseda“, má za účel budíti a utužovati národní vědomí v místě. Dále „Občansko-řemeslnický spolek“ a Tělocvičná jednota „Sokol“. O bezpečnost požární stará se „Dobrovolný sbor hasičský“, „Spolek řemeslníků a živnostníků“ pro zvelebení řemesel a průmyslu, „Omladina, čtenářsko-pěvecký spolek“ pro pěstování ušlechtilé zábavy, vzdělání a zpěvu. Odbor „Ústřední Matice Školské“, Odbor „Jednoty lidumilů“ a konečně „Dívčí družina pod ochranou blahosl. Anežky“.

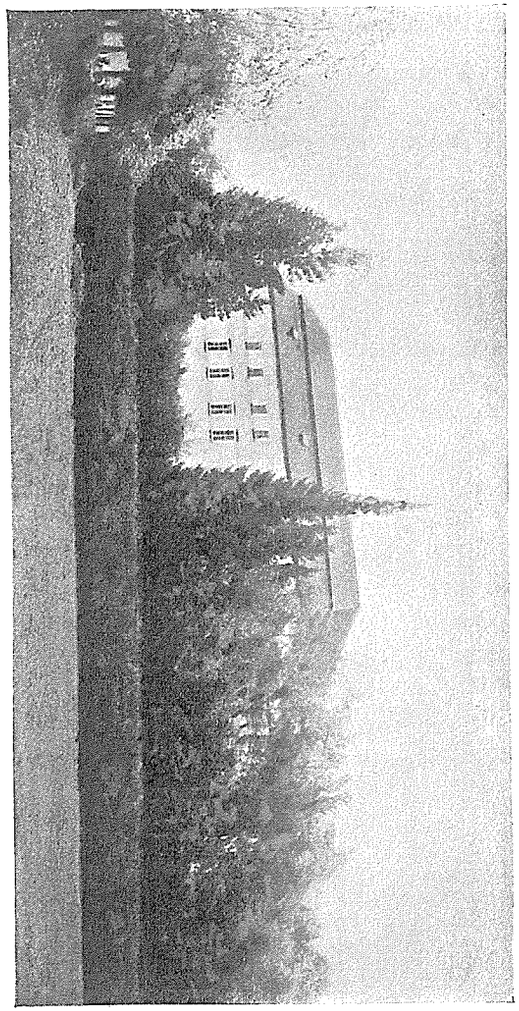
Rolníci založili si „Družstvo ku zvelebení hovězího dobytka“ a jeho pojišťování.

Obr. 71. Městečko Hustopeče před 50 lety. (Náměstí od východu.)

Peněžní záležitosti obstarává poštovní spořitelna a dvě záložny, a to „Občanská záložna“ starší a mladší záložen ský a spořitelní spolek (Raiffeisenka).

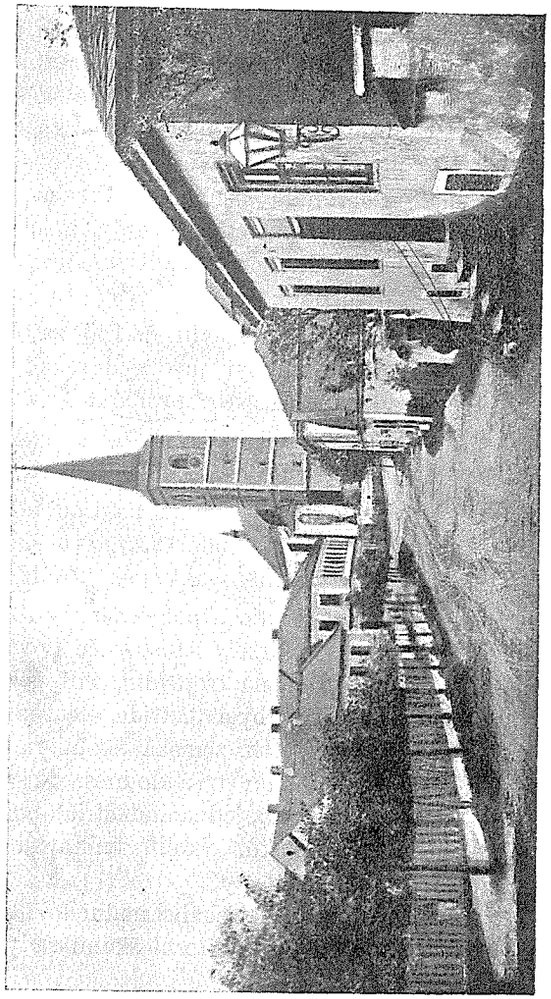
K Hustopečím patří 3 samoty: Nový mlýn na mlýnském náhonu bečevském mezi Hustopečemi a Miloticemi, Valcha, as půl hodiny od osady při silnici k Valašskému Meziříčí a samota

Obr. 72. Zámek v Hustopečích.

bezejmenná v lese u Poruby, nazývaná vždy jen dle dočasného majetníka jejiho — nyní Kremla. Podivuhodno jest, že samoty tyto, ač jsou od sebe nejméně $^1/_2$—$^3/_4$ hodiny vzdáleny, očíslovány jsou postupně čísly: 116, 117, 118.

Škola bratrská stávala v Hustopečích již v 16. stol., po vypuzení Bratří vzala za své. Nyní o vzdělání mládeže postaráno čtyřtřídní školou.

Obr. 73. Kostel a škola v Hustopečích.

Z dějin školy hustopečské vysvítá, že teprve nařízením císařovny Marie Teresie pohnuti byli občané hustopečští zříditi školu, která umístěna byla v domě čís. 10. Do této školy chodily

děti též z Milotic, Vysoké a Poruby. R. 1797 navštěvovalo školu 44 chlapců a 39 děvčat školou povinných ze všech obcí.

Děti povinny byly školou od 6—12 let a potom návštěvou nedělní opakovací hodiny od 12.—16. roku. Síň školní zajisté byla ve stavu zbědovaném, když r. 1804 děkan soběchlebský viděl za nezbytné ve své inspekční zprávě poznamenati, že učírna hrozí spadnutím. Zdá se však, že poznámka ta prozatím neměla účinku až do r. 1853, kdy na naléhání děkana kelečského, jemuž po zrušení děkanství soběchlebského škola hustopečská přidělena, stala se náprava. Celá budova školní byla obezděna nepálenými cihlami, vápennou maltou omítnuta a slaměnná střecha zaměněna za šindelovou. Když místnosti školní nedostačovaly, najata světnice v domku č. 114 na Rybníčku a žactvo rozděleno do dvou tříd, čímž škola rozšířena na dvojtřídní.

Roku 1854 zakoupila obec hospodu č. 126 za 1900 zl. a přeměnila ji na dvojtřídní skolu. Byt pro rektora a podučitele byl ke škole nově přistavěn. Stará škola prodána byla za 700 zl., kteréhož obnosu použito na úhradu nákladu nové školy.

Plat rektorův byl až do té doby úhrnem 154 zl. 26 kr. v. m.

K ostatním všelikým a různým příjmům náležela též polovice peněžitých pokut, jež rodiče pro nedbalou návštěvu školy svých dítek platiti byli nuceni. Pokuty vyměřoval krajský úřad v Přerově.

Roku 1875 vyškolily se Milotice, pořídivše si svou vlastní jednotřídní školu. Roku 1880 obdržely Hustopeče povolení rozšířiti dosavadní dvojtřídní školu na trojtřídní, což uskutečněno teprve dnem 1. března 1888, kdy byla 3. třída otevřena. Během druhého půlroku 1888 povolila c. k. zemská školní rada opětné rozšíření školy o 4. třídu, který stav trvá dodnes. Na škole působí čtyři osoby učitelské literární a jedna industriální. Průměrné číslo roční návštěvy jest 300 žáků. Školní knihovna založena r. 1862, čítá nyní na 350 svazků.

Velkých zásluh o školu zdejší získal si nadučitel Kar. Rypar († 1907), jenž po 18 let byl členem okresní školní rady a 27 let zdejším nadučitelem.

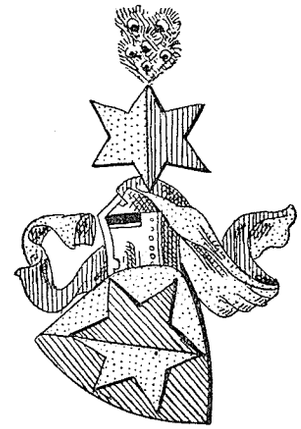
Z dějin. Kdy a jak Hustopeče povstaly, nelze blíže udati. Že jest osada stará, dokazují objevené poblíž mohyly a okolnost, že osada leží na prastaré cestě do Polska. O původu osady a jména „Hustopeče“ kolují některé nejapné pověsti. Jedni vy-

pravují, že „cikán“ (!) u nově založené osady „hus pekl“, a od toho dosud nepojmenovaná osada jméno vzala; druzí neméně pošetilí odvozují jméno od „Husté Bečvy“, čímž míní bahniska povodněmi řeky Bečvy způsobená.

Historicky připomínají se Hustopeče teprve r. 1349. Tenkráte drželi je bratří Milota a Beneš z Bránic (de Brandis?), a sice již přes 20 let, neboť lénem je obdrželi od svého příbuzného Voka z Kravař, jenž r. 1329 mezi zemřelými se uvádí.

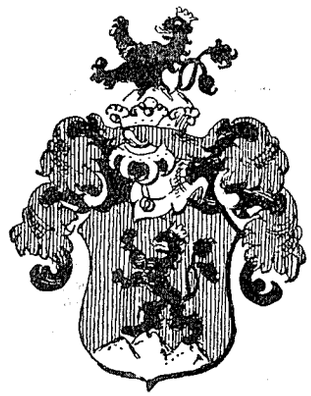
Obr. 74.
Znak pánů z Kravař.

Obr. 75.
Znak hrabat ze sv. Jiří.

Roku 1349 zřekl se bezdětný Milota svých domnělých práv na Hustopeče ve prospěch svého bratra Beneše a jeho dědiců a dal to vtěliti do desek. Proti tomu ozval se syn Vokův, Jan z Kravař, oznámiv, že bratří Milota a Beneš statek Ustopeče drží od něho, neboť od jeho otce přešly dědičně na něj. Pročež Milota a Beneš jemu sloužiti mají. Roku 1359 vzdal se Beneš dobrovolně statku hustopečského, který držel od bratří Ježka a Drslava jako léno (per modum obligacionis) a ujal se správy Kvasic. Pak náležely Hustopeče dědicům Drslavovým. (Obr. 74.) Roku 1397 vnuk Drslavův Lacek (pozdější biskup olomucký) věnoval ženě Peška z Býkovic na městečku Hustopečích 10 kop gr. ročních důchodů. V první polovici XV. století dostaly se Hustopeče od pánů z Kravař jiným majitelům. Roku 1475 připomíná se v Půhonech slovutný panoše Mikuláš a r. 1484 jeho bratr Beneš z Hustopeč, který držel také

Štramberk. Roku 1491 byl Mikuláš již mrtev a jeho syn Beneš převzal od strýce Mikuláše Štramberk. Roku 1492 přešly v majetek pánů ze sv. Jiří a Pezinku (obr. 75.), jimž patřila též Bystřice pod Hostýnem; avšak již r. 1495 prodal hrabě Jiří Starý Jičín s Hustopečmi Janu z Kunovic. Tento prodal je po letech pánům z Žerotína. (Obr. 76.) Z nich Viktorin ze Žerotína vystavěl v Hustopečích česko-bratrskou modlitebnu a zřídil při ní bratrskou faru i školu. Z toho vidno, že obyvatelstvo Hustopeč bylo vyznání česko-bratrského. Pan Vilém Bedřich z Žerotína pozbyl konfiskací pro vzpouru r. 1620 proti císaři Ferdinandovi II. kromě Starého Jičína a Mořic též Hustopeč, které však ovdovělá jeho manželka, rozená Anna Hofmanová z Grünbüchlu, roku 1626 dostala zpět za náhradu. Tato doba byla pro Hustopeče velmi osudnou; byly zbaveny veškerých výsad během let nabytých, fara bratrská i škola zrušeny a lid násilím nucen vrátiti se do církve katolické. Hustopeče klesly na bídnou ves.

Obr. 76. Znak pánů z Žerotína.

Dědic paní Anny Žerotínove, manžel její dcery Elišky, Vilém z Roupova, prodal Hustopeče r. 1679 Marii, hraběnce z Dietrichštejna, která r. 1683 zřídila při zdejším kostele opět faru katolickou.

R. 1684 koupila Hustopeče i s Lešnou paní Františka Eleonora z Žerotína, rozená svobodná paní Podstatská z Prusinovic. Po ní dědil Hustopeče rod pánů Podstatských, který je měl až do r. 1758. Poslední pán toho rodu, Jan Nepom. Podstatský, r. 1752 opětně obnovil zdejší kostel, roku 1717 vyhořelý; se svými přáteli postaviti dal také na hřbitovní zeď okolo kostela 13 kamenných soch, z nichž již dvě: socha archanděla Michaela a sv. Antonína r. 1899 jsou obnoveny. Pan Jan Nepom. Podstatský zemřel v Hustopečích a pohřben byl před hlavním vchodem kostela; hrob jeho kryje kamenná deska. O tom vypravují lidé dvě pověsti. Jedni praví, že za živa ukrutně týral své poddané a proto za trest po smrti pohřben byl na místě, kde by od každého pošlapán byl. Jiní vypravují, že z nábožnosti a skromnosti sám si ono místo věčného odpočinku za živa vyvolil a tam pohřbenu býti si přál.

Dcera pana Jana Podstatského, provdaná hraběnka Kořenská, převzala po otci statek a manžel její, hrabě František Antonín Kořenský, prodal jej roku 1763 Ignáci Pagačovi, rytíři z Paburka. Syn jeho Jan Pavel postoupil prodejem Hustopeče Ludvíku, říšskému svobodnému pánu Baillou, jehož potomci dodnes jsou držiteli panství hustopečského. I předešlý rod z Paburka jest u lidu dosud v paměti, který je „Bavorky“ jmenuje.

Svobodný pán Ludvík Baillou žil ve Florencii a se zvláštní zálibou obíral se přírodními vědami. Měl vzácné sbírky přírodnin, které od něho odkoupil císař Rakouský František a dal tím základ k přírodnickému kabinetu císařskému ve Vídni, jehož prvním ředitelem se stal pan Ludvík Baillou. Za stržené peníze koupil si panství hustopečské, které po něm dědil syn jeho Josef, o němž se vykládá, že byl povahy uzavřené a neuměl si nikterak získati ani lásky ani vážnosti u lidu. Syn a nástupce jeho, též Josef, byl na tehdejší dobu pokročilým rolníkem. Odvodnil několik rybníků na svém panství a zdělal je na pole nebo louky. Vynikal podnikavostí, rád stavěl a každému, kdo o radu jej požádal, ochotně poradil, i těšilo jej, potkala-li se rada jeho se zdarem a úspěchem.

Předvídaje, že robota bude zrušena, chtěl si zajistiti sílu pracovní, což provedl tím způsobem, že rozprodal vysušený rybník pod kostelem na dílce ke stavbám domků. Tím vznikla nová ulice, zvaná Rybníček. Ačkoliv pečoval o zvelebení svého zboží hustopečského a dbal o rozkvět obce, nicméně poškodil Hustopeče značnou měrou se svými přáteli, překaziv stavbu Severní dráhy od Hranic k Jičínu, nechtěje dopustiti, aby pozemky jeho drahou byly přeříznuty. Tím utrpěly dobytčí trhy v Hustopečích.

Roku 1868 odevzdal svob. pán Jos. Baillou panství synu svému Alfredovi za roční umluvený plat 3000 zl. výměnku, 1200 zl. stolného a píci pro dva koně; pak odstěhoval se do Rožnova, kdež přebýval ve svém vlastním domě, vypustiv tam i ducha r. 1884.

Baron Alfred Baillou, nejsa jednak zdráv a jednak milovníkem polního hospodářství, pronajal statek. Zemřel, zanechav po sobě 2 syny a dceru.

Dnešní cena velkostatku obnáší 800—900.000 K. Naproti nádraží lok. dráhy postavila si rodina svob. pánů Baillou rodinnou hrobku.

Hustopeče, ač mají polohu příznivou pro průmysl různého odvětví, učinily malý krok ku předu. Větší pokrok učiněn v zemědělství a chovu dobytka, jmenovitě hovězího.

I ve výstavnosti a úhlednosti Hustopeče valně pokročily. Domy, dříve dřevěné, jsou nyní vystavěny z cihel, z nichž mnohé jsou i jednopatrové. Ještě před 40 lety celá jižní řada domů na náměstí opatřena byla dřevěným podloubím, které však dnes již úplně zaniklo. (Obr. 71.)

Počátkem 19. stol. měly Hustopeče 124 domy se 773 obyvateli; z dobytka chováno 70 koňů, 10 volů, 197 krav a 634 ovec, nyní (počet obyv. a domů výše) asi 40 koňů, 5 párů volů (pouze u velkostatku) a 500 krav. Chov ovec zanikl úplně. Počet koňů klesl proto, že obyvatelstvo čím dále, tím více krav k tahu si oblibuje, za to však pěstuje hovězí dobytek pěkný, silný ku práci i mléčný užitek poskytující.

Dříve stával v Hustopečích lihovar, který však zanikl. Podobně i parostrojní pivovar.

Ještě doposud je zvykem v Hustopečích před velikonocemi opatřovati malovaná vajíčka, t. zv. kraslice, lidovými pořekadly, která velmi pracně a lidovým ornamentem ozdobena vyškrabují podivuhodným způsobem v barevnou skořápku vejce. Mnohý návštěvník národopisné výstavy československé v Praze zajisté pamatuje se ještě na tyto výtvory lidového umění valašského.

Obecní rozpočet na r. 1909: Příjem 10.592 K 88 h, vydání 11.614 K 30 h, schodek 1.021 K 42 h uhradí se 36% obecní přirážkou.

Názvy jednotlivých tratí: Nivy, Lhotsko, Dílce, Nádavky, Újezd, Obora, Bušlín, Padělky, Košičky, Haná, Manovský (les), Paseky, Luha, Zlatolíčí, Superná, Záviš, Hrzový rybník, Luboměřský rybník (nyní zvaný Dolní), Úhorec, Oburka, Draha, Otrž, Podvčelíní, Včelín, Kopeček, Podstrženkovský.

Poddanské poměry a dávky. Podle robotních zápisů z roku 1760 byly v Hustopečích roboty: koňské, zvláštní a pěší: stálé dávky[1]) platily se o sv. Jiří, Michale a vánocích. Kromě toho byly zavedeny: „Betschwa-Vieh-Züns“, „Jungen-Gans-Züns“, „Extra Waldigkeit“, „Handwerker-Züns“ atd.

Koňská robota. Všichni rolníci byli povinni v době setby zasíti každý po 1 měřici obilí denně na jaře i v podzimu. Kromě toho po celý rok robotovali po $^1/_2$ dnu v týdni se 4 koňmi.

Pěší robota. Jak rolníci tak i velcí zahradníci byli povinni posílati jednu schopnou osobu do práce, a to od sv. Jana do sv. Michala od 7. hodiny ranní až do západu slunce, od sv. Michala až do sv. Jana půl dne od rána až do poledne anebo od poledne až do soumraku.

Dle věrohodného vypravování starých pamětníků byly určeny následující tresty pro ty, kdo zameškali roboty:

Nepřijel-li sedlák na robotu, byl donucen robotovati o půl dne déle, aneb byl zavřen přes noc v „Jamborce“ (žaláři, šatlavě), aneb dostal pět ran holí.

Chalupníci měli ročně 26 dní roboty, domkaři 13—14 dní.

Fojt měl robotu odpuštěnu, za to jel jednou v roce do Slezska pro sádru. Každou neděli dostavil se do zámku na kancelář, aby vyslechl rozkazy a přání pánů a zároveň oznámil, co se v uplynulém týdni událo v obci.

Za drába byl brán ten, kdo byl na vojně desátníkem.

Provinil-li se kdo proti drábovi, byl zbit od vrátného. Kdo nepracoval na poli pilně, dostal bití od drába holí. Odvolání nebylo.

Podle záznamu v robotních zápisech přestala v Hustopečích robota dne 15. máje roku 1848.

V robotní knize hustopečské z roku 1760 uvádí se 17 rolníků, 10 velkých zahradníků, 28 malých zahradníků a 16 chalupníků či domkařů.

Z rolnických rodin tehdy jmenovaných jsou zde doposud: Zemánkové, Volci, Zahradníkové, Těšičtí, Havrani, Martochové, Kulajtové, Dobšové, Poláškové, Dohnalové.

---

[1]) Haus-Züns o sv. Jiří, Grund-Züns a Acker-Züns o sv. Michalu, Züns-Gaaben o vánocích.